

А. Я. Малярчук

**РОЗВИТОК
УСНОГО І ПИСЕМНОГО
МОВЛЕННЯ
МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ**

ББК 74.3
М 21

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист № 1/11-2298 від 24.05.06)

Науковий консультант *Г. М. Несен*

Навчальний посібник «Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів» (дисграфія) рекомендовано вчителям-логопедам, студентам дефектологічних факультетів та факультетів початкового навчання.

Книга стане у пригоді вчителям початкової школи, вчителям української мови та батькам для сприяння розвитку мовлення та подолання вад у писемному мовленні молодших школярів.

Малярчук А. Я.

М 21   Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів / А. Я. Малярчук. – К. : Літера ЛТД, 2008. — 336 с. : іл.

ISBN 978-966-2032-81-9

ББК 74.3

ISBN 978-966-2032-81-9

© А. Я. Малярчук, 2008
© «Літера ЛТД», 2008

*Правильне вимовляння
кожного звука та добре
розвинений фонематичний
слух – ось головні передумови
для правильного правопису.*

К. Д. Ушинський

Більшість дітей молодшого шкільного віку мають добре розвинене мовлення. Однак серед учнів початкових класів трапляються такі, які мають різні мовленнєві вади. Наприклад, *фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення* (порушені вимова звуків та фонематичний слух), *загальний недорозвиток мовлення* (порушені всі аспекти мовлення: вимова звуків, фонематичний слух та лексико-граматична будова мовлення).

Не зважаючи на те, що вимова звуків може бути виправлена, ці мовленнєві порушення впливають на процес оволодіння учнями письмом та читанням. На письмі такі учні зазвичай роблять *специфічні помилки*:

1. Заміни:

а) м'яких приголосних на тверді та навпаки.

Наприклад, «роботаці» (роботяці), «хлибина» (хлібина), «порадок» (порядок), «офіцерский» (офіцерський);

б) дзвінких приголосних на глухі та навпаки у чіткій позиції.

Наприклад, «летве» (ледве), «тоц» (доц), «услізи» (узліссі);

в) сонорів **р** на **л** та навпаки.

Наприклад, «злюбив» (зробив);

г) свистячих на шиплячі приголосні та навпаки; африкатів їх складовими.

Наприклад, «стешецка» (стежечка), «тихіще» (тихіше);

г) заміна наголошених голосних на інші голосні.

Наприклад, «стов» (став), «клов» (клав);

д) заміни, зумовлені схожістю написання рукописних літер: б–д, л–м, п–т, и–у, и–ш.

Наприклад, «влієш» (вмієш), «смина» (слина).

Такі помилки є найпоширенішим видом графічних помилок.

2. Пропуски та перестановки літер і складів.

Наприклад: «вміш» (вмієш), «чете» (тече).

3. Окреме написання частин слова. Написання разом слів у реченні або їх частин.

Наприклад, «і дуть» (ідуть), «хлобсі|дуть|до|школи» (хлопці ідуть до школи).

4. Аграматизми, тобто невміння узгоджувати слова у реченнях у роді, числі, відмінках.

Наприклад, «Метелик літають зквідки наквідка» (Мелики літають з квітки на квітку.).

Крім того, учні з мовленнєвими вадами допускають багато помилок на правила правопису. Саме тому вони потребують логопедичної допомоги в спеціальних школах для дітей з важкими розладами мовлення або в логопедичних пунктах при школі. Без логопедичної допомоги вони не зможуть успішно опанувати не тільки українську мову, а й усі загальноосвітні предмети, бо не завжди правильно розуміють почуте або прочитане і, як результат, погано оволодівають звуко-буквеним аналізом слів. Послаблення уваги і працездатності, відсутність інтересу до навчання – теж може бути наслідком мовленнєвих вад.

Перед тим, як починати виправлення порушень в усному та писемному мовленні, треба впевнитися, що інтелект і слух у дитини в нормі. Потім ретельно обстежити мовлення дитини (за загальноприйнятою методикою, використовуючи посібник А. Я. Малярчук «Обстеження мовлення дітей») і встановити характер мовленнєвих порушень.

Корекцію вимови звуків треба проводити індивідуально (бажано до початку навчання в школі, використовуючи навчальний посібник А. Я. Малярчук «Дидактичний матеріал виправлення мовленнєвих недоліків»).

Ця проблема цікавила і цікавить як вітчизняних, так і зарубіжних учених, тому теоретичні аспекти дослідження порушень писемного мовлення висвітлено в багатьох наукових працях. Науковцями розглядаються різні підходи до вивчення причин, симптоматики, механізмів порушення читання та письма, окреслюються основні напрями корекційної логопедичної роботи, спрямовані на їх подолання та попередження.

Даний посібник має суто практичний характер, у ньому подано мовленнєвий матеріал (у завданнях, вправах, іграх, малюнках, диктантах) для корекції усного та писемного мовлення молодших школярів. Усі завдання спрямовані на розвивальне навчання. В основу навчання покладено аналітико-синтетичний метод. Підбір мовленнєвого матеріалу здійснений від простого до більш складного. На кожен пару звуків підібрані різні вправи, завдання, ігри спочатку на розвиток фонематичного сприймання, фонематичного аналізу, потім на розвиток фонематичного уявлення. Словникова робота передбачається на кожному занятті.

Посібник складається з таких розділів:

I. Розвиток зорово-просторових та часових уявлень, зорової пам'яті, уваги, самоконтролю.

II. Корекційна робота на фонетичному рівні.

Основна мета цього розділу – формування в учнів фонематичних уявлень, удосконалення навичок звуко-буквеного аналізу та синтезу слів через використання різних аналізаторів: мовнорухового, мовнослухового, зорового та моторного.

Цей розділ містить такі складові:

1. Розвиток слухової уваги.
2. Голосні звуки, позначення їх буквами, їх диференціація.
3. Наголос. Ділення слів на склади.
4. Приголосні звуки, позначення їх буквами.
5. Тверді та м'які приголосні звуки, позначення їх буквами, їх диференціація.
6. Глухі та дзвінкі приголосні звуки, позначення їх буквами, їх диференціація.
7. Свистячі та шиплячі звуки, позначення їх буквами, їх диференціація.
8. Звуки і букви **р, л** та їх диференціація.
9. Звуки і букви **ф, в** та їх диференціація.

III. Корекційна робота на лексико-граматичному та синтаксичному рівні. Розвиток зв'язного мовлення.

Основна мета розділу – засвоєння сполучення слів, усвідомлена побудова речень. Збагачення фразового мовлення учнів новими синтаксичними конструкціями.

Розгляд відмінків і змінювання слів у роді та числі на логопедичних заняттях не має на меті навчати учнів правопису закінчень

слів, які відмінюються та узгоджуються, а є одним із практичних засобів виправлення аграматизмів у мовленні учнів.

Розділ містить такі складові:

1. Збагачення словникового запасу:
  - а) заучування нових слів;
  - б) тлумачення значення слів;
  - в) творення нових слів;
  - г) формування узагальнювальних значень слів;
  - г) утворення споріднених слів;
  - д) збагачення мовлення синонімами та антонімами.
2. Аналіз речень.
3. Уміння використовувати прийменники у самостійному мовленні.
4. Узгодження у роді та числі:
  - а) іменників та займенників;
  - б) іменників та дієслів;
  - в) іменників та прикметників;
  - г) дієслів та займенників.
5. Узгодження у роді, числі та відмінку іменників, прикметників та дієслів.
6. Складання оповідань за сюжетними малюнками.

IV. Корекційна робота з подолання графічних помилок на заміну рукописних букв.

Мета цього розділу – розвиток буквеного гнозису, зорового аналізу та синтезу, зорової уваги та пам'яті, закріплення навичок самоконтролю.

Ігри та завдання, які у посібнику повторюються кілька разів

1. Гра «Відгадайте, який звук я збираюсь вимовити».

Мета: Вчити учнів зчитувати з губ логопеда видиму артикуляцію голосних та приголосних звуків, включати зорове сприймання та кінестетичні (м'язові, рухові) відчуття того чи іншого звука.

2. Гра «Дивись та слухай, який звук я вимовлю. Покажи відповідну букву».

Мета: Вчити учнів зчитувати з губ логопеда видиму артикуляцію звуків, зв'язувати їх з графічним зображенням.

3. Гра «Послухай, повтори почутий звук та покажи відповідну букву».

Мета: Спостерігати та порівнювати артикуляцію голосних та приголосних звуків, мовнорухових і слухових відчуттів, спираючись на зорове сприймання та без нього.

4. «Послухати та визначити, який звук у слові».

Мета: Розвиток фонематичного сприймання; збагачення словникового запасу.

5. «Списати речення або слова, замість крапок вставити вказану ту чи іншу букву».

6. «Аналіз слів».

Мета: Розвивати фонематичний та звуко-буквений аналіз слів. Для цього треба використовувати таблиці: цифровий ряд, таблиці букв (дод. № 2).

Логопед пропонує кожному учневі слово для аналізу. Учні фішками на таблицях накривають відповідні цифри та букви. Наприклад, у слові «картопля» 8 букв (накриваємо цифру 8); є буква «р» (накриваємо букву «р» та цифру 3); всього 3 склади (накриваємо цифру 3); наголос (накриваємо букву «о» та цифру 5).

7. «Скласти слово з даних букв».

Мета: Розвивати звуко-буквений аналіз слів, слухову та зорову увагу, збагачувати словниковий запас.

8. «Відгадайте загадку».

Мета: Розвивати логічне мислення учнів, закріплювати увагу на тому чи іншому звуці (букві), збагачувати словниковий запас.

9. Попереджувальний зоровий диктант.

Вид диктанту, який сприяє розвитку в учнів зорової пам'яті, довільної уваги, навичок самостійного письма.

Методика проведення: читається речення з книги чи написане на дошці; звертається увага на написання певної букви; пропонується учням запам'ятати речення; закривається речення; пропонується 1–2 учням повторити його; запис речення всіма учнями по пам'яті; перевірка написаного через зіставлення з текстом у книжці чи на дошці.

10. Попереджувальний слуховий диктант.

В основу цього виду диктанту покладене слухове сприймання мовленнєвого матеріалу з попереднім слуховим аналізом важких у написанні слів.

Методика проведення: логопед зачитує речення, учні уважно слухають, знаходять слова з заданим звуком (буквою), аналізують його. Логопед ще раз читає речення, учні повторюють і самостійно записують у зошитах. Потім учні міняються зошитами, перевіряють написане. Знайдену «помилку» обов'язково обговорюють з логопедом.

11. Вибірковий диктант.

Мета: Вчити учнів робити аналіз тексту, речень, словосполучень, вибираючи саме те, що потрібно їм для запису.

Цей вид диктанту мобілізує увагу учнів, зовсім виключаючи можливість механічного запису.

Методика проведення: учні слухають окремі речення, тексти, вірші та виписують задані букви чи слова з певними буквами.

12. Перевірний або контрольний диктант.

Мета: Перевірка якості засвоєння того чи іншого навчального матеріалу.

Методика проведення: логопед читає речення (аналіз слів не робиться); учні записують; після запису всіх речень логопед ще раз прочитує їх; учні самостійно перевіряють.

Цей вид роботи показує, чи може логопед починати вивчати з учнями новий мовленнєвий матеріал чи необхідно продовжувати відпрацьовувати попередній.

Посібник розрахований на учнів 2–4 класів. Залежно від віку та підготовки дітей логопед сам вирішує, який мовленнєвий матеріал він може використовувати з тією чи іншою групою учнів або в особистісно розвивальному навчанні.

Бажаємо логопедам, учителям, вихователям, батькам творчого використання вправ, завдань, ігор, малюнків та успіхів у корекції усного та писемного мовлення учнів.

I розділ

РОЗВИТОК ЗОРОВО-ПРОСТОРОВИХ ТА ЧАСОВИХ УЯВЛЕНЬ, ЗОРОВОЇ ПАМ'ЯТІ, УВАГИ, САМОКОНТРОЛЮ

Дітям пропонуємо підняти руку, якою вони тримають ложку (коли їдять, пишуть). Це ведуча рука – права. Друга рука – ліва. (Є люди, у котрих ведуча рука буває ліва.)

Розвиток просторових уявлень

Вправа № 1. Пропонуємо дітям показати лівою рукою праве плече, праву ногу, бік, вухо, око та інше.

Потім показати правою рукою ліве плече, ногу, руку та інше.

Вправа № 2. Пропонуємо учневі показати на шкільній дошці (а всім учням на зошиті) правий верхній кут, лівий нижній кут, правий нижній кут, верхній лівий кут, ліву частину дошки (зошита), праву частину дошки (зошита).

– Як ми пишемо? Зліва направо чи справа наліво?

Робимо рухи правою рукою зліва направо, наче пишемо.

Вправа № 3. Називаємо одного з учнів (Миколу), який сидить за партою.

Питаємо всіх:

– Хто сидить справа від Миколи?

– Хто сидить зліва від Миколи?

– Хто сидить перед Миколою?

– Хто сидить за Миколою?

(так називаємо 2–3 учнів)

Вправа № 4. Діти шикуються у дві шеренги. Пропонуємо підняти праву руку. Перша шеренга повертається до другої, не опускаючи руки. Порівнюємо положення рук – воно протилежне. Діти продовжують стояти одне проти одного, логопед показує на окремі

частини тіла одного з учнів. Учень, який стоїть поруч або напроти, коментує:

– Це права рука, ліве вухо тощо.

Вправа № 5. Малюємо на дошці будиночок . Викликаємо по черзі учнів, пропонуємо намалювати доріжку праворуч від будиночка (_), ліворуч (_). Усі учні стежать за виконанням.

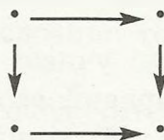
Малюємо на дошці (у зошитах) чотири крапки: • • • •.

Пропонуємо учням провести лінію від крапки вправо (• —), вгору (!), вліво (— •), донизу (!).

Знов малюємо чотири крапки на дошці (у зошитах):

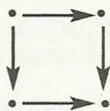
Пропонуємо з'єднати верхню ліву крапку з нижньою лівою, верхню ліву крапку з верхньою правою, верхню праву крапку з нижньою правою, нижню ліву крапку з нижньою правою.

– Що вийшло?

– Прямокутник.

Також коментуємо для виконання:

Вправа № 6. Піднімаємо дітей і пропонуємо виконати руками вправи:

вгору, донизу,
вгору, донизу,
вбік, навхрест,
вбік, донизу.

Гра «Хто скоріше складе малюнок».

Мета: Розвиток зорово-просторових уявлень, уваги, зосередження.

Ігровий матеріал: Конверти з розрізаними малюнками на 2–8 частин.

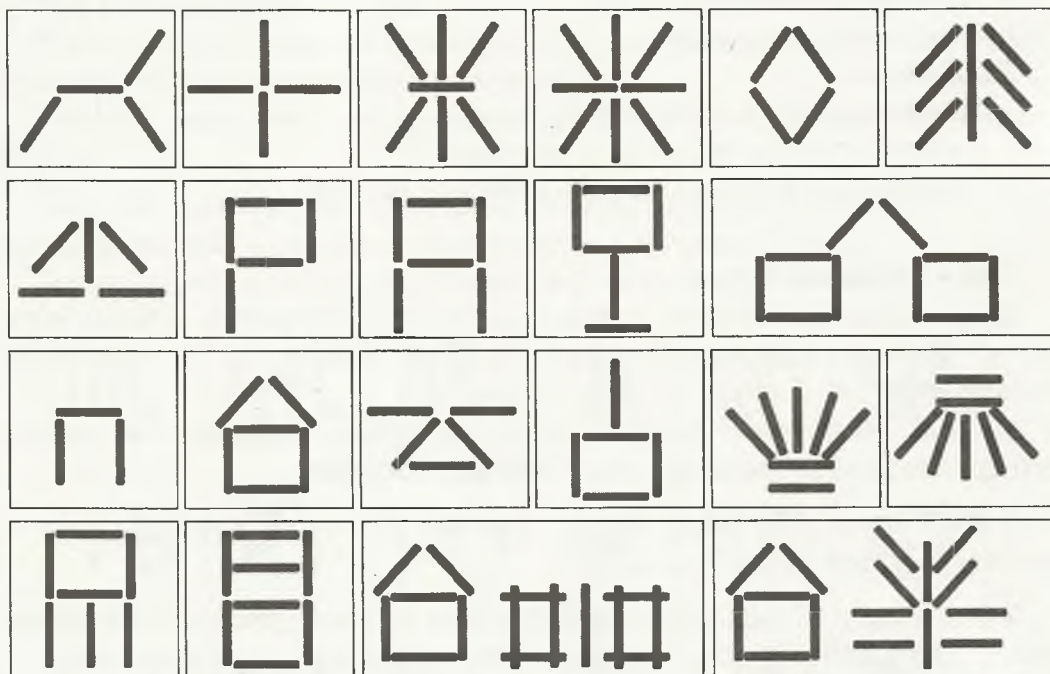
Логопед роздає учням конверти з частинами малюнків. Учні дістають ці частини й одночасно починають складати їх. Виграє той, хто швидше складе малюнок.

Гра «Узори».

Мета: Продовжувати розвивати зорово-просторові уявлення. Вчити запам'ятовувати розміщення речей у просторі, розвивати моторику дрібних м'язів пальців рук.

1) *Ігровий матеріал:* Набори лічильних паличок або кольорових смужок за кількістю учнів у групі. Картки з узорами. Узори виконані товстими лініями так, щоб учні могли порахувати кількість паличок, потрібних для узору.

Зразки узорів (кожний узор на окремому аркуші, для ускладнення завдання можна узори робити різнокольоровими).

Логопед пропонує дітям картку-зразок для запам'ятовування (5–15 секунд).

Учні виконують завдання – узор по пам'яті. Для розвитку самоконтролю треба привчати учнів знаходити помилки самостійно, порівнюючи зразок та свою роботу.

2) *Ігровий матеріал*: Набір мозаїк (кнопкових або геометричних) зі зразками узорів.

Логопед роздає учням набори мозаїк та однакові зразки узорів до них. Учні одночасно починають складати узор. Виграє той, хто раніше та правильно складе узор, зайнявши 1–5 місце.

Гра «Що забув намалювати художник».

Мета: Вчити учнів утримувати в пам'яті завдання. Продовжувати розвивати у них зорове сприймання та пам'ять. Закріплювати вживання іменників у родовому (або давальному) відмінку.

Ігровий матеріал: Картки № 1, на яких зображені речі без якої-небудь частини. Картки № 2, на котрих зображені частини, яких не вистачає на картках № 1.

Логопед роздає учням картки № 1. Показує одну з карток № 2 і запитує:

– Чого нема у машини? або

– Чому потрібне колесо?

Відповідь:

– У машини нема колеса (род. відм.).

– Колесо потрібне машині (дав. відм.).

За правильну відповідь учень одержує фішку.

Гра «Домалюй букву».

Мета: Закріплювати знання дітей про графічне зображення букв. Вчити правильно розміщувати предмети у просторі. Виховувати самоконтроль, свідомість.

Ігровий матеріал: Картки, на яких букви написані без якого-небудь елемента, зошити, олівці або фломастери.

1-й варіант. Логопед роздає учням по одній картці. Учні в зошитах малюють цю букву.

2-й варіант. Кожному учневі дається картка, учень домальовує букву. Діти перевіряють правильність виконання один у одного.

Логопед запитує:

– Яка ще буква може бути дописана з двох паличок (П, М, Н, Ц)?

Зразки карток (кожна буква на окремій картці):

Щ	Ү	Є	Ү	ІІ	Л
Ь	Л	Ү	ґ	Ц	/
ґ	Ч	Ү	ґ	Л	Б
Е	Ц	У	С	І	О

Гра «Які тут букви».

Мета: Вчити учнів упізнавати букви, написані одна на одній. Розвивати спостережливість, активність.

Ігровий матеріал: Картки з написаними на них буквами. Фішки.

Логопед дає кожній дитині картку та пропонує вгадати букви, написані на ній. Хто правильно відповів, одержує фішку.

Зразки карток (на окремій картці по 3 букви):

ґК	ґК	И	Ф	ТЮ	БК
ТВ	ґБ	УО	ЛХ	ЯР	ЯТ
ШК	ЦК	ФР	ЛН	ИН	ОП
Ж	Т	ґК	ПЮ	ЯК	НВ

Гра «Порівняй та розкажи».

Мета: Розвивати в учнів логічне мислення, зоровий аналіз, спостережливість, уміння порівнювати букви за написанням, зорову увагу.

Ігровий матеріал: Картки, на яких написані дві букви.

Зразок карток:

Б В	Г Т	К Ж
Н П	Н И	Р В
Л А	О Ю	Ц Щ
Ш Щ	П И	І Ї
Є З	У Ч	Б Ъ

Логопед показує одну з карток, пропонує учням роздивитись букви та розказати про них. Наприклад, буква «В» складається з палички, півкола з правого боку унизу та рисочки зверху з правого боку.

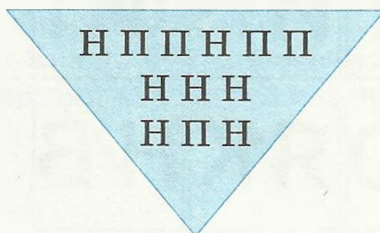
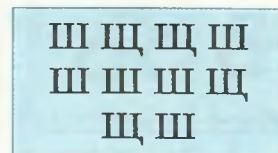
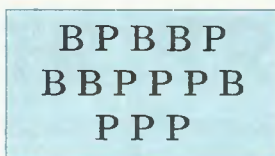
Буква «В» складається з палички з лівого боку та має два півкола з правого боку і т. д.

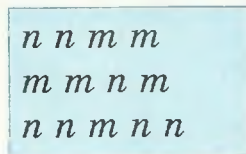
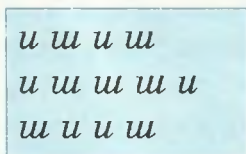
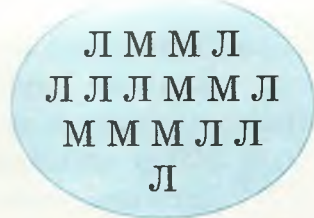
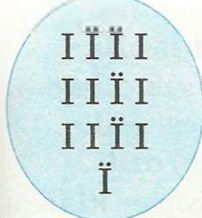
Гра «Яких букв більше».

Мета: Продовжувати вчити учнів розрізняти схожі за написанням букви, розвивати спостережливість, зорову пам'ять, увагу.

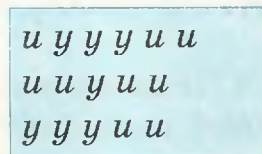
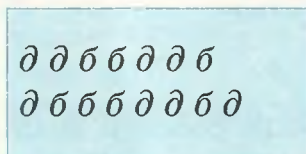
Ігровий матеріал: Картки, на яких написані схожі за написанням букви, фішки.

Зразок карток (кожний на окремій картці):

и а с є
і і в з р

Логопед показує картку (15–20 секунд).

Учні дивляться, підраховуючи, яких букв більше на картці. За правильну відповідь одержують фішку.

Гра «Склади так, як я».

Мета: Продовжувати розвивати зорово-просторові уявлення, пам'ять, увагу, самоконтроль.

Ігровий матеріал: Набір малюнків з 12 карток у всіх учнів та логопеда однакової; аркуш паперу поділений на 6 частин.

Логопед з 12 карток (дод. 1а, 1б) кладе будь-яких 6 на папір, поділений на 6 частин. Учні запам'ятовують. Зразок ховається.

Учні по пам'яті складають картки так, як на зразку. Знову показуємо зразок, учні самостійно шукають помилки (повторюємо 3–4 рази). Виграє той, хто зробить менше помилок.

Гра додається. Додаток № 1.

Гра 1) Відгадайте, який малюнок (чи букву) я заховала.

2) Відгадайте, які малюнки (чи букви) я поміняла місцями.

Мета: Розвивати увагу, пам'ять, зорово-просторові уявлення, самоконтроль.

Ігровий матеріал: Набірне полотно та набір малюнків чи букв.

Логопед на набірне полотно викладає 6–12 малюнків чи букв (залежно від підготовки дітей). Пропонує учням запам'ятати їх. Потім учні закривають очі.

Логопед:

а) Перегортає 2–4 малюнки (або букви) на другий бік.

Учні по черзі вгадують, що заховане та на якому місці.

Повторює кілька разів. Виграє той, хто більше вгадав.

б) Міняє місцями 2–4 малюнки (або букви).

Діти вгадують, що поміняли місцями. Також повторює кілька разів. Виграє той, хто більше вгадає.

Розвиток часових уявлень

Вправа № 1. «Ранок учня».

Діти по черзі розповідають, що вони роблять вранці: прокидаються, піднімаються з ліжка, вмиваються, прибирають ліжко, роблять зарядку, снідають, одягаються, ідуть до школи.

Всі слухають, уточнюючи, що раніше – умиваються чи снідають тощо.

Вправа № 2. «Зміна часу за добу».

– Якої пори доби учні йдуть до школи?

– Ранком.

– Що настає за ранком?

– День.

– Коли закінчується день, настають сутінки, що це буде?

– Вечір.

– Коли ми спимо, яка це пора доби?

– Ніч.

Повторюємо, як змінюється час за добу: ранок, день, вечір, ніч.

Вправа № 3. «Дні тижня».

– З якого дня тижня починається навчання?

– З понеділка.

Називаємо послідовно дні тижня. Уточнюємо, що раніше – середа чи четвер та ін.

Вправа № 4. «Пори року».

– Яка зараз пора року?

– Осінь (назвати основні ознаки осені).

– Що настає після осені?

- Зима (ознаки зими).
- Що змінить зиму?
- Весна (ознаки весни).
- Що настає після весни?
- Літо (ознаки літа).

Вправа № 5. Уточнення понять «завтра», «сьогодні», «учора».

- Що буде: «учора» чи «завтра»?
- Завтра.
- Що було: «учора» чи «завтра»?
- Учора.
- Що зараз є: «учора» чи «сьогодні»?
- Сьогодні.
- Що робив учора (сьогодні вранці) тощо.

Вправа № 6. Уточнення понять про вік людини.

- Хто старший (молодший): батько чи син?
- Батько (син).
- Хто молодший (старший): мати чи дочка?
- Дочка (мати).
- Хто найстарший (наймолодший): батько, дід, онука.
- Дід (онука).
- Хто наймолодший (найстарший): баба, мати чи онука.
- Онука (баба).

Вправа № 7. Уточнення послідовності дій (що раніше, що пізніше).

За серією сюжетних малюнків уточнити, що було раніше, що буде потім.

(Серії малюнків підбираються логопедом.)

Вправа № 8. Уточнення послідовності цифр у ряду (чи букв в алфавіті).

- Що раніше (пізніше) стоїть у рядку цифр: 8 чи 7, 9 чи 6 («а» чи «б»; «е» чи «о» тощо).

II розділ

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ

Розвиток слухової уваги

Гра «Відгадай, що я роблю».

Мета: Вчити дітей визначати дію за звуком. Навчати спостережливості, виховувати увагу, ретельність, терпіння.

Ігровий матеріал: Різні брязкальця, склянка з водою та без неї, залізна чашка, дерев'яні палички, дзвіночок, папір та ін.

Логопед виконує різні дії з цими предметами: стукає паличкою по столу, по склянці з водою, по порожній склянці, виконує ігрові дії з брязкальцями, дзвіночком тощо. Діти запам'ятовують слухові образи цих дій. Ще раз слухають із закритими очима, а логопед коментує, що він робить. Тільки після цього починається гра.

Логопед виконує дію, а діти на слух визначають її. Приблизна відповідь дитини: «Ви стукали паличкою по склянці з водою» та ін.

За правильну відповідь дитина одержує фішку.

Гра «Постукай стільки ж».

Мета: Вчити дітей зосереджувати слухову увагу, розвивати пам'ять.

Ігровий матеріал: Цифровий ряд (дод. № 2), фішки.

Логопед повільно стукає по столу або плескає в долоні, діти рахують і показують відповідну цифру на цифровому рядку. За правильну відповідь дитина одержує фішку.

Гра «Вгадай, близько чи далеко поїзд».

Мета: Вчити дітей за силою звучання голосу визначати віддаляється чи наближується поїзд.

Діти діляться на дві команди.

Одна команда – це поїзд. Друга – пасажери, які чекають поїзда. Пасажири визначають за силою звучання (у-у-у) – поїзд далеко, наближається чи віддаляється. Потім команди міняються ролями.

Гра «Знайди помилки».

Мета: Розвивати у дітей слухову увагу, слухаючи речення, вдумуватися в його зміст.

Логопед читає речення, а діти знаходять та називають помилки, які зустрічаються у реченнях.

а) Ворона плаває по озеру. Качка звилла гніздо на дереві. Січнеvim ранком на початку вересня зійшов місяць, а зірочки попадали на ниви. Олесь спустився в підвал, щоб замести горище.

б) Нарцис закукури́кав, розцвів півень-хвалько. На дереві поспіли кавуни. На ниві спіють груші. На дереві умостився сом. Кішка плаває в річці. Раннім літом у квітні ми каталися на ковзанах.

в) На вудочку причепився лак. Мама купила рака, щоб пофарбувати нігті. Сашко одягнув нову сапку. Кішка піймала миску. Олена взяла шапку та пішла нею прашувати город. У мишку мама наляляла юшку.

Голосні звуки, позначення їх буквами, їх диференціація

Звуки [а, е] і букви Аа, Ее

Логопед звертає увагу дітей на видиму артикуляцію звуків [а, е]. Вимовляємо перед дзеркалом по черзі звуки [а, е].

Звертаємо увагу учнів, що під час вимови звука [а] – рот широко відкритий, язик відтягнений назад. Перешкоди (для проходження повітря) в роті немає. Вимовляється голосно. Це – голосний звук.

Показуємо друковані та рукописні букви Аа.

Під час вимови звука [е] рот широко відкритий, язик висунутий уперед, перешкод (для проходження повітря) в роті немає, вимовляється дзвінко. Це – голосний звук. Відповідні букви Ее.

Примітка: звуки, що вимовляються дзвінко, без перешкод у роті, називаються голосними.

Прочитати:

а, е, е, а, а, е, е, а, е, е, а, е;

ае, еа, ае, еа, ае, еа, ае.

1. Гра «Відгадайте, який звук я збираюсь вимовити».

Ігровий матеріал: таблиця букв (дод. 2), велике дзеркало.

Логопед артикулює (без голосу) один із звуків [а, е], учні зчитують звук з губ логопеда. Показують та називають відповідну букву.

Виграє той, хто зробить менше помилок.

2. Гра «Дивись та слухай, який звук я вимовлю».

Ігровий матеріал: таблиця букв (дод. 2), велике дзеркало.

Перед дзеркалом логопед чітко називає по кілька разів голосні звуки [а, е]. Учні показують відповідну букву й вимовляють почутий звук.

Виграє той, хто зробить менше помилок.

3. Гра «Послухай, покажи букву та вимови почутий звук».

Ігровий матеріал: прапорці з буквами а, е, буквосполучення голосних, склади, слова.

а) Логопед вимовляє кілька голосних звуків, а учні піднімають прапорець з буквою а або е.

а і о	і а о	и і е	у і е
е о і	и е о	у и а	е у і
е у и	у а і	і о е	и о а
а и у	и а у	у і е	о а и
а у і	і е у	и о а	і е у
е і у	о е и	о и а	а у і

б) Логопед вимовляє склади, діти показують прапорець з буквою а або е, якщо вона є.

ар	ас	ел	па	бе	ти
ур	ус	іл	по	би	те
ер	ес	ал	пе	ба	та
ір	ос	ул	пу	бе	ту
ар	ас	ел	па	бу	те
ер	ес	ал	пе	ба	та

в) Логопед вимовляє слова, пропонує учням виділити в них перший звук [а] або [е], якщо він є, та показати прапорець з відповідною буквою.

осінь	екран	успіх	окунь
етюд	арфа	армія	атомний
аркуш	ігри	ера	екскурсія
ефір	осуд	обсяг	атлас
урок	арка	естафета	уряд
азбука	ікло	Африка	енергетика

г) Логопед вимовляє слова, треба виділити голосні звуки [а] або [е] в середині слова, якщо вони є, та показати відповідну букву на прапорці.

сад	верх	став	зельц	глек
сік	жук	трос	брат	глум
лев	банк	герб	брід	кран
ваш	геть	бланк	авжеж	джем
весь	борщ	блиск	вальс	план
рот	наш	грек	вхід	гном

4. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Лак, лев, рак, рев, мак, мед, час, чек, цап, цех, гас, цей, меч, клас, глек.

б) Веде, салат, несе, бере, берег, баба, каса, пече, пава, вата, мета, тема, кафе.

5. Списати слова та вставити замість крапок букву а або е.

с • ло	м • та	кр • м	в • рх
с • ло	т • ма	ст • в	б • нк
м • к	с • ни	н • рв	вд • нь
м • д	р • на	бр • т	в • льс
в • за	к • кс	дж • м	авж • ж
в • зе	к • рп	б • нт	пл • н

6. Скласти з поданих букв слова, записати їх у два стовпчики під буквами а, е. Підкреслити їх. (Перша буква у слові підкреслена.)

а) а, а, л, т, <u>х</u>	а, а, р, н, <u>б</u>	а, а, р, ж, <u>г</u>
а, а, г, ж, <u>б</u>	е, е, р, ц, <u>с</u>	е, е, б, т, <u>щ</u>
е, е, р, т, <u>б</u>	е, е, п, л, <u>т</u>	е, е, л, нь, <u>з</u>
е, е, р, г, <u>б</u>	а, а, к, з, <u>н</u>	а, а, й, к, <u>м</u>
а, а, з, р, б	е, е, р, н, <u>т</u>	е, е, д, в, <u>л</u>
б) е, о, р, <u>ш</u>	а, а, н, <u>ш</u>	а, а, н, <u>р</u>
е, е, с, <u>н</u>	а, а, т, <u>д</u>	а, а, з, <u>в</u>
е, е, н, <u>ж</u>	а, о, л, <u>с</u>	н, е, с, <u>я</u>
е, нь, <u>д</u>	а, а, с, <u>к</u>	е, я, л, <u>т</u>
а, а, в, <u>л</u>	а, а, б, <u>ж</u>	е, е, д, <u>в</u>

7. Перевірний або контрольний диктант.

Елла несе кекс. Майка зелена тепла. У гаражі лава.
Елла жене барана. Алла веде теля. Марина рве терен.

Звуки [о, у] і букви Оо, Уу

Логопед звертає увагу дітей на видиму артикуляцію звуків [о, у]. Вимовляє перед дзеркалом по черзі звуки [о, у].

Звертає увагу учнів, що під час вимови звука [о] – губи колом, широкий прохід, перешкод (для проходження повітря) у роті немає, вимовляється дзвінко. Це – голосний звук. Відповідні букви Оо.

Під час вимови звука [у] – губи трубочкою, вузький прохід, перешкод у роті (для проходження повітря) немає, вимовляється дзвінко. Це – голосний звук. Відповідні букви Уу.

Прочитати:

у о о у у о о у о о у у о о о у о о о у о о о у о
оу уо оу уо оу, уо, оу, еауо, оуае, уоеа, аеуо

1. Гра «Відгадайте, який звук я збираюсь вимовити».

Ігровий матеріал: таблиця букв (дод. № 2), велике дзеркало.

а) Логопед артикулює (без голосу) перед дзеркалом один з голосних звуків [о, у]. Учні зчитують звук з губ логопеда, показують і називають відповідну букву.

Виграє той, хто зробить менше помилок.

б) Логопед артикулює (без голосу) один із чотирьох [а, е, о, у] звуків. Учні зчитують звук з губ логопеда, показують та називають відповідну букву.

2. Гра «Послухай, повтори почутий звук та повтори відповідну букву».

Ігровий матеріал: прапорці з буквами **о, у** або таблиця букв (дод. 2), буквосполучення на позначення голосних, склади, слова.

а) Логопед називає кілька голосних звуків. Учні підіймають прапорець з буквою **о** чи **у** або показують її на таблиці букв, якщо вона є.

о і а	і о а	е а о	у а е
у е и	а у і	и о у	а о і
о е и	и у е	а і у	и а у
о і а	а о і	і а о	о а і
у а і	и о е	и і о	і а о
у и е	е у а	і а у	и у а

б) Логопед називає склади, учні показують букву **о** або **у**, якщо вона є.

ар	ош	ам	да	то	га
ор	аш	ом	до	ту	го
ур	уш	ум	ді	ти	ги
ер	ош	ім	ду	то	гу
ор	еш	ом	до	те	го
ур	уш	ум	ду	ту	гу

в) Логопед називає слова, учням треба визначити в них перший звук [о] або [у], якщо він є, показати відповідну букву.

окунь	істота	обруч	усміх
успіх	очі	іскра	ікра
алича	обмін	етика	обсяг

указка	арахіс	урок	арка
ідея	ухати	обстріл	упряж
осінь	уряд	учень	облік

г) Логопед називає слова, учні визначають голосні звуки [о] або [у] в середині слова, якщо вони є, та показують відповідну букву.

душ	бор	брус	вовк	борг
рис	бур	борг	вступ	бруд
рот	кіт	кран	вдих	штурм
жук	зуб	зруб	трос	стіл
біг	кит	борщ	глум	брухт
сом	дощ	бокс	бід	крок

3. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Борошно, солома, петрушка, золото, полотно, штукатур, кожух, ручка, долото, булка, молоко, дуб, жук, сом, лом, сон, рот, душ, луг.

б) Буквар, голуб, гудок, узор, агрус, булка, дужка, цукор, тулуб, азбука, посуд, художник, кавун, хустка.

4. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Бор, бур, мол, мул, шторм, штурм, лоза, луза, плуг, скло, друг, лото, зубр, торт, борщ.

б) Кукурудза, голос, дупло, укол, ходжу, плету, пустун, вухо, кошу, ношу, окунь, дубок, комар, обнова, туман.

5. Списати в два стовпчики слова із завдань 3 і 4 під буквами о, у. Підкреслити о, у.

6. Скласти з поданих букв слова, записати їх у два стовпчики під буквами о, у. Підкреслити о, у. (Перша буква у слові підкреслена.)

1) с, н, о
р, х, у

2) к, щ, у
т, м, о

3) о, о, л, д, х
у, а, х, р, к

<u>д</u> , б, о	з, р, <u>у</u> , о	у, і, л, ш, <u>к</u>
с, у, м	<u>н</u> , с, е, у	о, о, л, с, <u>г</u>
<u>л</u> , м, о	<u>в</u> , д, е, у	о, о, т, р, <u>м</u>
<u>ц</u> , х, у	<u>ж</u> , н, е, у	у, а, р, ч, <u>к</u>

4) о, у, л, б, <u>г</u>	5) у, а, д, к, <u>б</u>	6) у, а, д, к, д
у, о, д, к, <u>г</u>	у, а, л, к, <u>к</u>	у, а, м, к, д
у, о, с, к, <u>к</u>	е, о, р, н, <u>з</u>	о, о, р, п, <u>к</u>
о, у, с, д, <u>п</u>	е, о, б, р, <u>р</u>	о, а, м, р, <u>к</u>
о, о, т, к, <u>м</u>	у, а, с, к, <u>г</u>	о, а, ж, к, <u>л</u>
у, а, л, к, <u>б</u>	о, о, л, д, <u>х</u>	а, у, р, к, <u>к</u>

7. Списати слова та вставити замість крапок.

а) букву **о** або **у**:

• спіх	• бмін	кр • с	шт • рм
огір • к	• чень	зр • б	шт • рм
ковт • к	к • см • с	бл • к	бр • д
б • блик	уз • р	бр • нь	вст • п
к • р • п	д • дка	бр • хт	кр • в
р • шник	б • ква	вст • п	тр • с

б) букву **о** або **у, а, е**:

г • рб	б • нт	р • чка	лел • ка
гл • к	б • нт	п • суд	хм • рне
гн • м	к • др	м • ляр	б • ркут
гр • д	к • др	т • бір	в • лик
гр • нт	гл • м	д • рево	ц • кор
гр • ди	бл • к	зел • не	обн • ва

8. Перевірний або контрольний диктант.

Соня купила бублика. Уляна прала рушника. Коля піймав коропа на вудку. На городі вирости огірки та помідори. Учень поспішав на уроки.

Звуки [и, і] і букви Ии, Іі

Логопед звертає увагу дітей на видиму артикуляцію звуків [и, і]. Вимовляє перед дзеркалом по черзі звуки [и, і]. Звертає увагу учнів, що під час вимови звука [и] – губи у посмішці, зуби відкриті, язик відтягнений назад, перешкоди (для проходження повітря) у роті немає. Вимовляється дзвінко. Це – голосний звук. Відповідні букви Ии.

Під час вимови звука [і] – губи у посмішці більш напружені, зуби відкриті, язик висунутий уперед, дуже напружений, перешкоди (для проходження повітря) у роті немає, вимовляється дзвінко. Це – голосний звук. Відповідні букви Іі.

Прочитати:

и, і, и, і, і, и, и, і, і, и, и, и, і, і, і, и, і, иі, іи, иі, іі

1. Гра «Відгадайте, який звук я збираюсь вимовити».

Ігровий матеріал: таблиці букв (дод. 2), велике дзеркало.

а) Логопед артикулює (без голосу) перед дзеркалом один із голосних звуків [и] або [і], учні зчитують звук з губ логопеда, показують та називають відповідну букву.

б) Логопед артикулює (без голосу) перед дзеркалом один із шести звуків [а, е, у, о, и, і], а учні зчитують звук з губ логопеда, показують і називають відповідну букву.

Виграє той, хто зробить менше помилок.

2. Гра «Послухай, покажи букву та назви почутий звук».

Ігровий матеріал: прапорці з буквами И, І; таблиці букв (дод. № 2), буквосполучення, склади, слова.

а) Логопед називає кілька голосних звуків, а учні піднімають прапорець з буквою И чи І (або показують И чи І на таблиці букв), якщо вона є.

иау	аие	ауі	іау
уоу	оіе	еои	уаи
іае	аеу	ауе	оіе
іеа	еиа	оеи	іуа
иуе	оуе	оуі	оуе
еау	еіа	еау	еау

вона є.

ар	ік	ин	ба	ра	лі
ір	ік	он	бі	ри	ло
ир	ак	ин	бі	ре	ли
ер	ук	ан	бе	рі	лі
ір	ик	ін	би	ри	лу
ир	ік	ин	бі	рі	ли

в) Логопед називає слова, учні виділяють голосні звуки [и] чи [і] в середині слова та показують відповідну букву, якщо вона є.

бик	рис	стіл	гвинт	вшир
віл	вірш	вдих	зміст	вглиб
лис	бинт	винт	вниз	вірш
ліс	ринг	вхід	блиск	вслід
вид	біг	брить	вміст	ввись
вік	біль	брід	гімн	вхід

3. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Сіли діти коло лісу. Вибіг хитрий лис. За лисом лисиця. Лис у курник. Діти за лисом. Утік лис у ліс.

б) Настало літо. Цвіте липа. За липою тин. Під липою тінь. Діти сіли під липу. Добре під липою у тіні.

4. Попереджувальні слухові диктанти.

а) В Івана хороший син. У сина велика сила. Син возив сіно. З машини складав у скирту. Буде пожива худобі взимку.

б) Івась та Іра учні. Пішли до школи. У школі вони писали, читали, лічили, вчили новий вірш. На перерві гралась з іншими учнями. Всі учні добре вчились, здобували нові знання.

5. Слова із завдання 2 (б) записати в два стовпчики під буквами **и, і**. Підкреслити їх.

6. Скласти з поданих букв слова, записати їх у два стовпчики під буквами **и, і** (перша буква у слові підкреслена).

р, с, и	<u>к</u> , т, і	і, и, м, т, у	и, о, л, <u>м</u>
р, <u>с</u> , и	<u>к</u> , т, и	и, и, м, т, <u>у</u>	і, а, р, <u>м</u>
д, м, і	<u>б</u> , к, і	і, а, и, п, т, <u>с</u>	і, а, н, <u>ц</u>
д, м, и	<u>б</u> , к, и	и, а, и, п, т, <u>с</u>	и, о, х, <u>л</u>
р, в, і	<u>к</u> , нь, и	і, и, и, л, т, <u>б</u>	і, о, т, <u>л</u>
р, в, и	<u>к</u> , нь, і	і, і, и, л, т, <u>б</u>	и, о, т, <u>с</u>

7. Списати слова, замість крапок вставити букву **и** або **і**.

м • р	с • р	л • ст	с • тка	р • чка
т • н	ч • ж	сн • г	р • бка	сок • ра
р • ч	р • к	сп • в	н • тка	м • рка
б • р	б • б	т • ск	г • рка	легк • й
с • н	в • д	св • т	н • чка	б • лка
н • с	в • з	ст • к	л • сток	довг • й

8. Списати слова, вставити замість крапок букви **а** або **у, о, е, и, і**.

л • ни	с • м	р • са	с • ло
с • ми	с • м	р • ло	к • лос
б • нт	с • м	р • ба	б • лка
к • кс	с • м	в • ра	т • бло
бр • с	с • н	р • ка	б • лка
к • нець	в • сь	с • ло	в • сна

9. Перевірний або контрольний диктант.

Липа росте біля тину. Квіти липи цілющі. У мішок сипали пшеницю. Хлопці сипали дівчат за коси. Я умію ліпити тварин з глини. Я умію свою ляльку.

Звуки [а, йа] і букви А а, Я я.

Звуки [йа], буква Я на початку слова, складу

Логопед пропонує дітям швидко перед дзеркалом вимовляти два звуки [йа], звертає увагу учнів на два артикуляційні уклади під час вимови цих звуків. Цей подвійний звук на письмі позначають однією буквою Яя.

Прочитати:

а, я, я, а, я, я, а, а, я, я, я, а, я

ая, яа, ая, ая, ая, ая, ая

1. Гра «Послухати, показати букву та назвати почутий звук».

Ігровий матеріал: прапорці з буквами а, я, таблиці букв (дод. № 2), буквосполучення на позначення голосних, складу, слова.

а) Логопед вимовляє кілька голосних звуків, а учні піднімають прапорець з буквою а чи я (або на таблиці букв показують ці букви), якщо вони є.

яуе	уаі	оуя	яоу
аіе	ояи	ііе	уоа
уои	уое	иуа	іои
ауе	іяу	оєі	іяу
яіу	уєи	оуа	аєо
ієі	иау	ієя	іоя

б) Логопед називає склади, учні показують та називають букву а чи я, якщо вона є.

яр	ам	як	яст	ять
яр	ям	ак	аст	ать
ур	ум	ік	уст	уть
ар	ям	як	яст	ять
яр	им	ак	аст	ать
ір	ам	ук	ест	еть

в) Логопед називає слова, учні повинні виділити звуки [а, йа] на початку слова, показати відповідні букви **а, я**.

Яків	азбука	явір	якість
ящик	арфа	явка	адреса
аркуш	ябеда	артист	атака
ягода	арка	автор	яструб
Андрійко	яблуко	ягідник	яхта
ясла	ампула	ядерний	акула

г) Логопед називає слова, учні повинні виділити звуки [а, йа] та букви **а, я** в кінці слова.

Рая	шуба	слива	палка
Іра	шия	Марія	бегонія
рука	дрова	армія	чайка
Зоя	туя	коса	Софія
ідея	зима	роса	соя
пилка	історія	арія	гайка

2. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Ярок, азбука, ящик, аптека, ясла, апарат, ялинка, ярмо, адреса, язик, акваріум, яма, ясен, алфавіт, явір.

б) Рука, Зоя, пилка, Рая, школа, шуба, Марія, дрова, маятник, шия, домна, нога, туя, слива, армія, вояка, баян.

3. Слова із завдання 1 (в, г) та завдання 2 записати у два стовпчики під буквами **а, я**. Підкреслити їх.

4. Списати та вставити замість крапок букву **а** або **я**.

• линка	• лича	ур •	М • рі •
• фіша	• кула	Зо •	• рі •
• блуко	• хта	ши •	• рмі •
• рахіс	• щірка	кос •	з • • чий
• года	• кробат	ту •	м • • тник
• втобус	• сен	цегл •	п • рті •

5. Перевірний або контрольний диктант.

Яків несе ящика. Зоя й Віра купили арахіс та яблука. Марія рвала аличу. Мама купила ялинку. Рая прикрашала ялинку іграшками. Ящірка на ялинці була як жива.

Звуки [е, йе] і букви Ее, Єє.

Звуки [йє], буква Є на початку слова, складу

Логопед пропонує учням швидко перед дзеркалом вимовляти два звуки [йе], звертає увагу учнів на два артикуляційні уклади під час вимови цих звуків. Цей подвійний звук на письмі позначається однією буквою Єє.

Прочитати:

Є, є, е, е, е, е, е, е, е, е, е, е, е, е
еє, еє, еє, еє, еє, еє, еє, еє

1. Гра «Послухай, покажи букву та вимови почутий звук».

Ігровий матеріал: прапорці з буквами е, є, таблиці букв (дод. № 2), буквосполучення на позначення голосних, складу, слова.

а) Логопед називає кілька голосних звуків, а учні піднімають прапорець із буквою е або є (або на таблиці букв показують ці букви), якщо вони є.

еау	оєі	аує	еая
еоу	яєі	уає	уєі
яуа	ауі	иає	аує
уіо	іеу	ауя	еіо
еіі	иєя	уое	оєу
єуо	уєі	оіє	ієи

б) Логопед називає склади, діти показують букву е або є, якщо вона є.

енк	ев	уф	оск	ел
єнк	ов	єф	єск	єл

унк	єв	єф	єск	єл
єнк	єв	єф	єск	їл
єнк	єв	єф	єск	єл
єнк	єв	єф	єск	єл

в) Логопед називає слова, учні визначають звуки [e] або [йе] на початку слова, показують відповідну букву.

екран	екіпаж	єхо	єнот
Євген	єгер	Ємма	єстафета
єфір	єскімо	ємкий	єпископ
євро	єдиний	єднання	єгоїст
електрик	єтюд	єкзамен	єкіпаж
єхидна	єдність	ємкість	Єрван

г) Логопед називає слова, учні визначають звуки [e, йе] у кінці слова, показують відповідну букву.

бере	працює	тримає	червоніє	ріже
кидає	цінує	хмарне	чорне	їде
кладає	пече	читає	вечоріє	
годує	плигає	малює	червоне	
дарує	пише	ясне	жовте	

2. Слова із завдання 1 (в, г) записати у два стовпчики під буквами е, є. Підкреслити е, є.

3. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Євген, епоха, Євпаторія, Ємма, Європа, екран, ескадра, Єгипет, Елла, Єрван.

б) Жовте, кидає, хмарне, ховає, ясне, голубе, годує, чисте, дарує, маєток, вітаємо, звітуємо.

4. Списати та вставити замість крапок букву е або є. Підкреслити їх.

стриба •	я • чко	дару • мо	ц • гла
б • нзин	к • нгуру	прапор • ць	віта • мо

бо • ць	п • ро	співа • мо	стіл • ць
в • сна	ковта •	хлоп • ць	звіту • мо
с • ло	ши •	працю • мо	молод • ць
співа •	д • нь	гороб • ць	гра • мо

5. Перевірний або контрольний диктант.

Під кущиком червоніє суниця. Хлопець читає вірша.
Емма стрибає через скакалку. Євген кидає м'яча.
Сергійко малює сонце. Олена пише листа до сестри.

Звуки [у, йу] і букви У у, Ю ю.

Звуки [йу], буква Ю на початку слова, складу

Логопед пропонує дітям швидко перед дзеркалом вимовляти два звуки [у, йу]. Звертає увагу учнів на два артикуляційні уклади при вимовлянні їх. Цей подвійний звук на письмі позначається однією буквою Ю ю.

Прочитати:

ю у у ю ю у ю у ю ю у ю
ую ую ую ую ую ую ую

1. Гра «Послухати, показати букву та вимовити почутий звук».

Ігровий матеріал: прапорці з буквами у, ю, буквосполучення на позначення голосних, склади, слова.

а) Логопед називає кілька голосних звуків, а учні піднімають прапорці з буквою у чи ю, якщо вона є.

уїи	ауо	аоу	уае
иао	оюа	іию	аею
юіі	аоі	яіу	ауе
уеа	ауе	оая	оюі
юао	оюі	іаи	іуо
юаі	іюи	оая	юаі

б) Логопед називає склади, учні показують букву у або ю, якщо вона є.

юрт	ют	юн	юм
урт	іт	он	ам
ірт	ут	ун	ум
урт	ют	юн	юм
арт	ут	ун	ум
юрт	ют	юн	юм

в) Логопед називає слова, учні визначають і показують букву у або ю на початку слова.

юніор	указка	юрба	Юрко
узвар	юнацький	убавити	угнати
юнак	учень	юрист	юшка
удав	юний	убивати	ударити
юнга	учениця	юрта	уряд
увага	юність	увозити	ювілей

г) Логопед називає сполучення слів, учні визначають та показують букву у або ю у кінці слова.

я бачу	я лежу	я співаю	я питаю
я малюю	я стою	я граю	я вечеряю
я уганяю	я бігаю	я повзу	я перу
я їду	я біжу	я снідаю	я веду
я їду	я пливу	я лечу	я відповідаю
я читаю	я плаваю	я вчу	я сиджу

2. Слова із завдання 1 (в, г) записати у два стовпчики під буквами у, ю. Підкреслити у, ю.

3. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Я читаю цікаву книжку. Я копаю лопатою город. Юхим грає у футбол у групі юніорів. Я співаю у шкільному хорі.

якщо б) Юрко указкою показував на карті Уральські гори. Я рубаю сокирою дрова. Я ходжу плавати у басейн. Я беру участь у спортивних змаганнях. Я стрибаю через скакалку.

4. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Успіх, юнак, узор, Юрко, Україна, убір, Юхим, урок, ювілей, юнга, юшка, угода, уколоти, юніор, юрба, учень, юність, умивати.

б) Співаю, пишу, читаю, сиджу, плаваю, несу, лопатою, кричу, сокирою, кличу, плаваю, беру, ламаю, ходжу, плигаю.

5. Списати речення, слова та вставити замість крапок букву у чи ю. Підкреслити їх.

а) Я копа • лопато • . Я спіймав риб • в • дочко • . Я леч • на літак • . Я малю • б • зок. Я р • ба • дрова сокиро • . Я плава • у басейні. Я чита • книжк • . Я ріж • ковбас • ножем.

б) • рта   сто •   • спіх   гра •
• чень   уч •   • рко   вед •
• рок   гра •   • рист   співа •
• ний   леч •   • дав   нес •

6. Перевірний або контрольний диктант.

Я веду сестру до школи. Я граю на піаніно. Юрко малює юрту. Я варив юшку з рибою. Юнак служив юнгою на судні.

в) Логопед називає кілька звуків, а учні піднімають прапорець з буквою **й** або **ї**.

йої	їуа	йуа	уай
ауї	йуа	їеа	уаї
ауй	їоу	йеа	еай
їае	йоу	їае	еаї
оїу	їау	йае	аей

г) Логопед називає слова, а учні показують букву **й** або **ї**, вжиту в середині слова.

працюйте	вибоїна	флейта
клеїти	працюйте	героїчний
приїхати	Україна	доїхати
читайте	співайте	дайте
мрійте	Київ	грайте
країна	питаєте	поїзд

2. Слова із завдання 1 (г) записати у два стовпчики під буквами **й, ї**. Підкреслити їх.

3. Змінити та записати слова за зразком.

<i>Однина</i>	<i>Множина</i>
мій	мої
твій	...
свій	...
край	...
клей	...
сарай	...
змій	...
трамвай	...

4. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Ми поїхали в ліс. Їхали поїздом. На зупинці зійшли. Мої товариші збирали гриби. Я піймав їжака. Він був молодий. Я його привіз додому.

б) Їжаки їдять мишей. Вони їдять і гадюк. Ївга та Софійка знайшли їжака. Вони принесли його до школи у живий куточок. Їжака годували різною їжею.

5. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Майдан, соловей, солов'ї, трамваї, трамвай, їхали, гайка, чайка, край, краї, країна, гай, гаї, клей, кліти, співайте, приїхали.

б) Ми живемо в Україні. Київ – столиця України. Наша країна велика. Мій край дуже красивий і багатий. Дніпро головна річка нашої країни.

6. Вибіркові диктанти.

Виписувати з почутих слів тільки букви й та ї. Для цього завдання використовувати тексти попереджувальних зорових і слухових диктантів.

7. Списати речення, вставити замість крапок букви й або ї. Підкреслити їх.

Мені треба швидко до • хати до школи. Ки • в – столиця Укра • ни. На уроці ми кле • ли конверти. Мі • тато • де на трамва • . Мрі • те про ма • бутнє, і воно збудеться. Чита • те книжки, поповню • те сво • знання.

8. Списати слова. Вставити замість крапок букви й чи ї. Підкреслити їх.

1) трамва •	2) по • зд	3) кра •
кле • ти	• дальня	кра • на
конвалі •	до • хали	сара •
співа • те	при • шли	сара •
змі •	прави •	• хали
змі •	росі • ськи •	Софі • ка
Ки • в	укра • нські •	зна • шли
сара •	троле • бус	по • зд

4) солов' •

Ки • в

літні •

чудови •

кра • на

при • шли

солове • ко

5) кле •

кле • ти

до • сти

темни •

темно •

Укра • на

• жак

6) • жа

до • хали

• де

чита • те

вибо • на

мрі • те

ліви •

мі •

9. Контрольний або перевірний диктант.

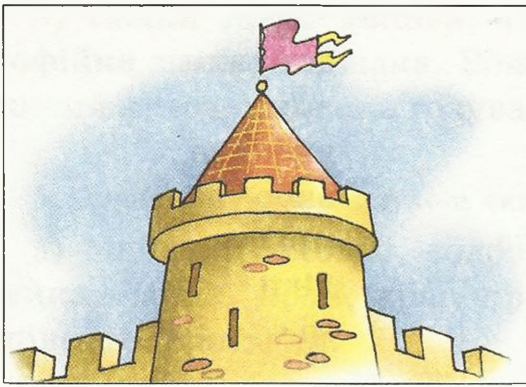
У лісі ростуть конвалії. Ми прийшли на вокзал, а потрібний нам поїзд уже поїхав. Софійка знайшла на глобусі Україну та її столицю Київ. Теплої ночі соловейко гарно співав.

Наголос

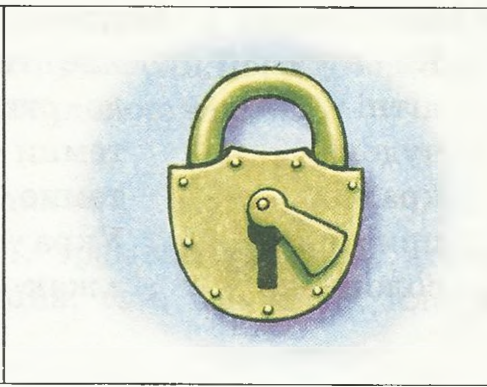
Під час вимови слова один із складів вимовляється з більшою силою голосу. Такий склад і голосний у ньому називають наголошеними. У кожному слові може бути лише один наголошений голосний звук. Скільки голосних у слові, стільки й складів. Слова з одним голосним на склади не діляться.

1. Роздивитись малюнки, прочитати підписи під ними, поставити наголос у виділених словах. Порівняти буквений склад схожих слів та місце наголосу у слові.

Звертаємо увагу учнів, що залежно від місця наголосу у слові може змінюватись значення слова.

Старовинний замок.

Сарай закрили на замок.

На березі річки сидить рибалка.

На березі сидить пташка.

2. Прочитати пари слів, уточнити їх значення, скласти з них речення (усно, письмово).

Дорога – дорога.   Брати – брати.
Атлас – атлас.   Коси – коси.

3. Послухати або прочитати слова, поділити їх на склади, визначити наголошений склад та голосний звук у ньому (усно, письмово).

а) Слова з двома відкритими складами:

поле	тато	купе	баки
кома	мама	мати	боти
маки	купа	баба	буде
вага	вата	вена	вила

б) Слова з трьома відкритими складами:

багато	богиня	букети	бувати
бавити	ботики	буфети	вибухи
кавуни	золото	вагони	вигода
бобіна	будити	ватага	видати

в) Слова з одним відкритим та одним закритим складом:

батон	пенал	кофта	манка
котел	буфет	палка	мамка
кинув	букет	банка	бинти
кидав	голод	канва	бідно

г) Слова з різними складами:

будинок	буханка	вдихати
будівний	ватник	вдихнути
букетик	взувати	вдовбати
буфетний	вбудувати	ведмедик

Примітка: Якщо учні не можуть почути й виділити наголошений склад та голосний у ньому:

а) вчимо учнів вимовляти з наголосом (по черзі) кожний склад у слові; прислухаючись, визначаємо правильне звучання слова. Наприклад, вимовляємо *ба́гато*, *бага́то*, *багатб*. Правильне звучання слова *бага́то* – наголос падає на другий склад, на голосний [а]. Слова для цього завдання використовувати із завдання 3;

б) у словах двох речень зі шкільного домашнього завдання знаходити наголос щоденно (доки дитина навчиться чути наголошений голосний).

Ненаголошені голосні [е], [и]

Нагадати учням, що голосні звуки [е, и] в ненаголошеному стані в слові чуються не чітко.

1. Списати споріднені слова, поставити наголос у кожному слові. Визначити, яке з цих слів буде перевірним, підкреслити його.

Зразок: Зі́монька, зімні́й, зима́, зимбе́.

а) Пишуть, писання, письмо, письмовий.

Широко, широкий, ширити, ширина.

Зелень, зеленіти, зелений, зеленуватий, зеленяр.

Темний, темно, темніти, темнота.

Гребти, гребля, гребний, гребтися.

б) Лис, лисеня, лисенятко, лисиця, лисичка, лисиччин.

Мерзлий, мерзлота, мерзляк, мерзлячка, мерзлятина.

Лист, листя, листовий, листок, листопад, листопадний.

Пил, пилюшка, пилючка, пилитися, пильно.

Пекар, пекарка, пекарний, пекарня, пекарський.

2. Підібрати перевірне слово, змінюючи дане слово на множини або однину. Записати їх парами.

Зразок: село – села.   ліній – лин.

весло – . . .   земля – . . .

верба – . . .   кити – . . .

стеги – . . .   зерно – . . .

листя – . . .   стебло – . . .

липи – . . .   сичі – . . .

гриби – . . .   крило – . . .

клини – . . .   сини – . . .

весна – . . .   перо – . . .

зима – . . .   серця – . . .

ребро – . . .   дерево – . . .

межа – . . .   петля – . . .

озеро – . . .   сестра – . . .

3. Гра «Доведи – е чи и».

Мета: закріплювати навичку підбирати перевірні слова.

Ігровий матеріал: стовпчики деформованих слів (або картки з цими словами). Закріплюється за кожним учнем стовпчик слів (дається картка зі словами). Хто перший і правильно підібрав перевірні слова, той виграє. (Потім учні міняються стовпчиками)

1) гл • бóкий	2) гр • бний	
кр • лáтий	д • мовій	
ж • ттéвий	с • лянін	
л • стовій	з • мóвий	
оз • лéнення	в • sóкий	
ст • блó	пл • чістий	
в • рбóвий	с • стра	
с • вина	кр • горі́з	
3) в • сняній	4) дв • ре́й	
з • ме́льний	л • жа́ть	
з • рновій	гр • ча́на	
м • до́вий	сл • во́вий	
ст • повій	в • шне́вий	
з • мляній	ст • повій	
гр • ва́стий	б • режóк	
гр • ча́ний	пл • че́	
5) бл • зький	6) ч • сло́	7) зв • чайний
т • плéнький	т • мніе́	с • рпне́вий
ш • рóкі	т • пліе́	б • резне́вий
в • sóкі	с • ніе́	в • ресне́вий
гл • бóкі	з • лéний	з • рні́стий
зам • рзае́	кр • клі́вий	л • пне́вий
в • чі́рній	шв • дкій́	ч • рвне́вий
ч • тае́	н • зький́	з • мляній́

4. Списати слова із завдання 3. Замість крапок вставляти букву е або и. Перевіріть слово написати через рисочку.

Зразок: Глибокий – глибоко.

5. Списати слова з ненаголошеними [e] та [и], які не перевіряються наголосом. Запам'ятати написання цих слів.

те <u>л</u> я	вело <u>с</u> ипед	кри <u>н</u> иця
ме <u>д</u> аліст	в <u>е</u> рблюд	ли <u>м</u> он
ле <u>л</u> ека	ге <u>р</u> барій	ме <u>т</u> елик

апельсин	кишеня	медаль
бетон	календар	очерет
ведмідь	коридор	пенал
телеграма	цибуля	черешня
		черевики

6. Попереджувальний зоровий диктант.

Використовувати слова із завдання 5.

Приголосні звуки

1. Уточнення поняття «приголосний» звук, котрий вимовляється з перешкодою в роті.

Уточнюємо видиму артикуляцію кількох приголосних звуків, вимовляти котрі можуть усі діти:

М – губи стулені, не розтуляються, видих через ніс (підставити під ніс дзеркало – пітніє). Перешкода – губи. Вимовляється дзвінко. Приголосний звук.

Н – язик притиснутий до піднебіння, видих через ніс (перевірка дзеркалом). Перешкода – язик. Вимовляється дзвінко. Приголосний звук.

К – кінчик язика притиснутий до нижніх зубів, задня частина язика (корінь) змикається з піднебінням. Видихуване повітря «вибухом» руйнує цю перешкоду. Перешкода – язик, вимовляється глухо. Приголосний звук.

Т – кінчик язика впирається у верхні зуби. Видихуване повітря «вибухом» руйнує цю перешкоду. Перешкода – язик, вимовляється глухо. Приголосний звук.

Ф – нижня губа змикається з верхніми зубами, повітря проходить у щілину між губою та зубами. Вимовляється глухо. Приголосний звук.

2. Гра «Вгадай, приголосний чи голосний звук я вимовив».

Мета: Закріплювати навички учнів визначати голосний чи приголосний звук.

Один з учнів називає будь-який звук. Другий учень пояснює, чи є перешкода в роті (приголосний звук), нема перешкоди в роті (голосний звук) при вимовлянні звука.

3. Сприймання на слух приголосних звуків.

Логопед називає слова, а учні показують задану букву на таблиці букв (дод. № 2) відповідно до почутого звука.

а) На початку слова:

М – морква, гарбуз, малина, калина, молоток, мороз, пиріг, пошта, мурашка, молоко, сир.

Н – набір, кавун, наближатися, стілець, навпаки, стіл, нагідки, одяг, наголос, наперсток.

К – книга, малина, кріт, кімната, долото, табір, кошик, краб, захист, край, крапля.

Т – тварина, лев, тигр, корова, теля, коза, диво, танк, танок, вікно, ліжко, диван, тяжко, тачка.

Ф – куртка, фантик, фабрика, завод, кузня, фарба, фагот, труба, фантастика, Василь, Федір, Варя.

б) У кінці слова:

М – дім, кіт, сом, стіл, прапор, паром, розгром, пиріг, виноград, лом, грім, глум, артист, штурм.

К – сік, крик, дзвін, овес, павук, супутник, квас, торт, дзвоник, паркан, блиск, вовк, шакал, вік.

Т – кіт, помідор, салат, салют, самовар, коридор, бегемот, кріт, звук, вертоліт, сіль, політ, міст.

в) У середині слова:

Н – санки, лопата, банки, банк, банкир, багаж, білка, бензин, береза, ванна, віник, верба, вінок.

Ф – куртка, кофта, коник, портфель, рюкзак, ліфтер, ліфт, ліхтар, мідяк, арфа, армія, Африка.

К – морква, самовар, танкист, мука, ферма, сукно, сумка, пальто, сукня, кашкет, сумно.

4. Гра «Ланцюжок слів».

Мета: закріплення навички виділення першого й останнього приголосного та голосного звуку у слові.

Логопед роздає учням в окремих конвертах по шість малюнків. Їх треба розкласти у рядок так, щоб останній звук першого слова був таким самим, як і перший звук назви другого малюнка; останній звук другого був таким самим, як і перший звук третього слова і т. д. Виграє той, хто перший складе «ланцюжок слів».

Зразок: овес, серця, пенал, лист, тигр, редиска.

Гра додається. Додаток № 3.

Тверді та м'які приголосні звуки і їх диференціація

Позначення на письмі м'якості приголосних звуків буквою -ь-

1. а) Логопед пропонує учням послухати звуки:

[т, т', т, т', т, т'].

Логопед: Однакові звуки я вимовляю чи різні?

Учні: Різні.

Логопед: Послухайте, який звук вимовляється грубіше, твердіше перший чи другий [т, т']?

Учні: Твердо вимовляється перший звук [т].

Логопед: Якою буквою ми запишемо цей звук у зошитах?

Учні: Буквою т.

Логопед: А якою буквою ми запишемо м'який звук [т']?

Учні: М'який звук [т'] ми запишемо двома буквами – **ть**.

Логопед: Повторюйте за мною звуки [т, т'], звертайте увагу на час вимови яких із цих звуків більш напружений язик, губи:

[т, т'; т, т, т'; т', т, т; т', т'].

Учні: Губи та язик більш напружені при вимові звука [т'].

Логопед: Пом'якшення приголосних при вимовлянні відбувається за рахунок підняття середини (спинки) язика до піднебіння та напруження язика і губів.

б) Гра: «Послухайте, м'який чи твердий звук я вимовляю».

Логопед називає по черзі звуки [т] або [т'], а учні на звук [т] показують один палець (тобто записують однією буквою); а на звук [т'] – два пальці (дві букви).

За такою самою схемою ведеться робота над звуками:

[д – д', с – с', з – з', ц – ц', дз – дз', н – н', л – л', р – р']

2. Прочитати склади.

ал – аль	ел – ель	ол – оль
ас – ась	ес – есь	ос – ось
аз – азь	ез – езь	оз – озь
ат – ать	ет – еть	от – оть
ад – адь	ед – едь	од – одь
ац – аць	едз – едзь	одз – одзь
ан – ань	ен – ень	он – онь
адз – адзь	ец – ець	оц – оць

3. а) Логопед вимовляє окремі звуки, а учні показують на таблиці букв (дод. № 2) букви, якими б вони записали почуті звуки:

[т, с, т', с', д, л, л', д', л', ц, з, з', ц', н, н', дз, дз', т, д, с, т', с', д', л', н, л, р].

б) Логопед диктує ці самі звуки, а учні записують їх у зошитах відповідними буквами. Один із учнів коментує, як треба записати.

4. Пропонуємо учням послухати вірш і запам'ятати слова, в яких у кінці слова м'який приголосний.

Нагадуємо: м'якість приголосного позначена буквою -Ь-.

Читаємо два рази:

а) Як легко ідетьсяя

В цей радісний день!

Співають дзвіночки...

Веселі дзвіночки...

До школи нас кличуть:

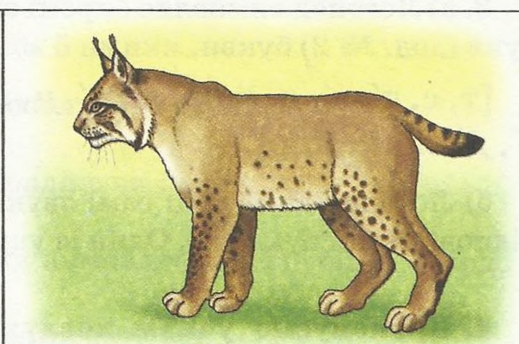
Дзень-дзень, дзень-дзень.

В. Панченко

б) Учать мами: рибку – плавать,
звіра – бігати, птиць – літати.
А дітей навчає вчитель
все уміти, багато знати.
Риби, коли виростають,
добре плавають в воді,
птахи високо літають,
звірі бродять по землі.
А людина виростає –
Їздить! Плаває! Літає!
Навіть в синіх небесах
проклада людина шлях.

Ф. Фетісов

5. Розглянути малюнки. Підібрати підписи до них. Порівняти звуко-буквений склад схожих слів. Скласти з ними речення (усно письмово).

Слова: рис, рись, син, синь.

6. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Івась зловив ляща. Карась заплутався у сітці.
Вересень, жовтень і листопад – це осінні місяці.

б) Січень рік починає, а грудень кінчає. Грудень, січень, лютий – це зимові місяці. Уночі на небі сяють зірочки й місяць.

7. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад, грудень.

б) Тюлень, жаль, циркуль, портфель, день, дзень, ведмідь, сталь, пень.

8. Вибіркові диктанти.

Виписати з почутих речень слова з буквою **Ь** у кінці слова.

Для цього завдання використовувати вірші з завдань 5, 6, 7.

9. Списати парами слова.

Зразок: Я пишу – вони пишуть.

Я кладу – вони ...

Я сиджу – вони ...

Я плигаю – вони ...

Я лежу – вони ...

Я допомагаю – вони ...

Я копаю – вони ...

Я говорю – вони ...

Я їду – вони ...

Я кличу – вони ...

Я читаю – вони ...

10. Списати речення. Вставити слова замість крапок.

Підкреслити **Ь** з попередньою буквою, яка позначає приголосний звук.

Другий місяць зими ... . Перший місяць осені ... .

Другий місяць весни ... . Перший та другий місяці літа

... . Другий місяць осені ... .

(жовтень, січень, липень, червень, квітень, вересень).

11. Прочитати речення, виписати парами виділені слова. Визначити місце у слові м'якого приголосного, позначеного **-Ь-**.

Зразок: День – деньок.

День починається з ранку. Добрий деньок був у неділю. Від старої сосни залишився пень. Я сів на пеньок. Я відчув біль у спині. Масажист знайшов больову точку. Вчитель навчає нас математики, вчителька – української мови. Вихователь ходив з нами дивитись кіно. Вихователька водила нас у театр.

12. Послухати слова. Визначити, чи є в них м'які приголосні, позначені **-Ь-**. Де вони стоять (у кінці чи середині слова). Записати їх у два стовпчики:

-Ь- у кінці слова   **-Ь-** у середині слова.

Табель, боротьба, тюльпан, тунель, ростуть, асфальт, пральня, редька, будують, ніготь, альбом, опеньки, мазь, танець, маленькі, старенькі, ціль.

13. Попереджувальний зоровий диктант.

Завод випускає сталь. Коля купив сталевий ніж. Від старої берези залишився тільки пеня. Біля пеня ростуть опеньки. Перший день неділі понеділок. У мене був сьогодні вдалий деньок.

14. Попереджувальний слуховий диктант.

Близенько, кільце, стебельце, Кузьма, опеньки, тільки боротьба, маленький, височенько, низенько, вчителька альбом.

15. Перевірний або контрольний диктант.

Карась плавав в озері. Василь сів на пенючок і закинув вудку в озеро. Він чекав, що буде клювати карася. Але замість карася клюнув маленький окунь.

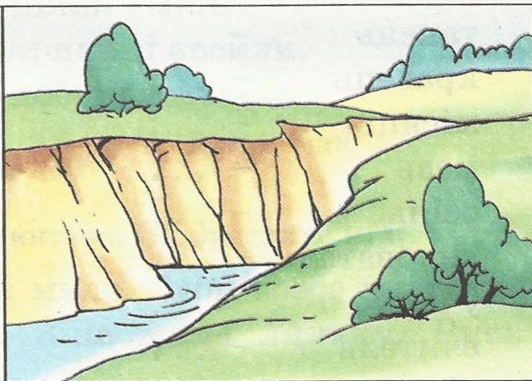
Позначення м'якості приголосних буквою І

1. Розглянути малюнки, визначити, яку букву треба вставити замість крапки – и чи і.

Звертаємо увагу учнів, як змінюється значення слова від того, м'яко чи твердо ми вимовляємо перший приголосний у слові.

р • в

р • в

д • м

д • м

л • с

л • с

2. Слова, подані в однині, записати у множині.

Звернути увагу, якою буквою позначена м'якість останнього приголосного в однині та множині. Записати їх.

Однина: *Множина:*

циркуль	–	циркулі
портфель	–	...
танець	–	...
кравець	–	...
місяць	–	...
мазь	–	...
осінь	–	...
вихователь	–	...
учень	–	...
вчитель	–	...
ніготь	–	...
тунель	–	...

3. Прочитати склади.

ди – ді	зи – зі	ни – ні
ти – ті	ци – ці	ли – лі
си – сі	дзи – дзі	ри – рі

4. Послухати й показати букву і або и на прапорцях, якщо вона є у слові.

а) Послухати слова.

син	вид	вдих	рис	бинт
дім	бик	гімн	віз	кріп
вчить	вік	біль	віл	вік
вірш	вниз	гвинт	ринг	вниз
зміст	вхід	біг	блиск	брід

б) Послухати вірш (перший раз прослухати, під час другого читання показувати відповідну букву).

МАМИНІ РУКИ

Мамині руки – щедрі робочі,
втоми не знають з ранку до ночі.
Мамині руки – ніжні і милі
воду ранкову з криниці носили.
Мамині руки – добрі ласкаві...

В. Грінчак

5. Попереджувальний зоровий диктант. Підкреслити и, і.

У Шури пила. Ніно, візьми мило. Зуби треба чистити. Ліза мила обличчя і руки. Зіна мила ляльку. Рись посадили у клітку.

6. Попереджувальний слуховий диктант.

а) Лис побіг у ліс. Настало літо. Почали лити дощі. Стоїть дим. Над дахом з димаря іде дим. В Івана велика сила. Пташка сіла на липу. У мами сім синів.

б) Смачні сирники. Купи сирники. Рис ріс, ріс і виріс. У мами нове сито. Косарі косили сіно. Два відра стоять. Хижа відра плаває у річці. У Буратіно довгий ніс. Івась ніс відро.

7. Прочитати і записати речення, вставити замість крапок букви и чи і. Підкреслити їх.

• ра одягла спідн • цю. У Наталки бол • л • зуб • •
У кімнат • було ч • сто. З д • маря йшов д • м. У Микол •
у руц • виделка. Марус • куп • л нам • сто. Андр • йко
р • в ямку. М • шка їла сир.

8. Списати слова, вставивши замість крапок букви и чи
Підкреслити їх.

1) л • н • йка
слон •
тар • лка
сус • дка
в • делка
с • льн • ця
в • дро
м • р
с • нь

2) магаз • н
л • то
в • тер
пох • д
скр • пка
крапл • на
пут • вка
зап • ска
зуп • нка

3) ш • пш • на
розвод • т •
дозр • ває
т • нь
сл • ва
л • карська
росл • на
дзв • нкий
с • н

4) т • нь
л • хо
стр • чаєм
кр • пити
пр • віт
вул • ця
буд • вля
буд • нок
с • ль

5) пир • г
апельс • н
д • м
д • м
зас • яне
справжн • й
с • то
с • ла
л • стя

6) с • пат •
с • пат •
маслян • ця
хл • бн • ця
сковор • дка
чайн • к
т • н
р • чка
т • ша

9. Відгадати загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково є буква и чи і.

Між берегів
текла, текла –
мороз зміцнів –
під скло лягла
(р • чка)

Як на неї
подивився,
то сльозами
залився.
(ц • буля)

В синім небі світлячки,
не дістать до них рукою,
а найбільший світлячок
зігнувся, наче черв'ячок.
(зор • і місяць)

У зеленому лісочку
під мережаним листочком
червоніє невеличка
спіла ягідка...
(сун • чка)

Сніг на полях,
лід на річках,
хуга гуляє,
коли це буває?
(вз • мку)

Сонце пече.
липа цвіте,
вишня поспіває,
коли це буває?
(вл • тку)

У мене ніжка одна –
чобітка не маю.
І хоч я без голови –
капельюх вдягаю.
(гр • б)

Поле скляне,
а межі дерев'яні.
(в • кно)

10. Перевірний або контрольний диктант.

Діти їхали на автобусі. В Андрійка новий бриль. Стіл стоїть у коридорі. Іра писала листа до тата. Гриби ростуть у лісі. Сіль насипали у сільничку.

Позначення м'якості приголосних звуків буквою Я

1. Прочитати склади.

са – ся, ца – ця, та – тя, на – ня, за – зя, дза – дзя,
да – дя, ла – ля, ра – ря

2. Прочитати слова. Порівняти їх звуковий та буквенний склад. Уточнити їх зміст, придумати з ними речення (усно, письмово).

рад – ряд   лак – ляк
біла – біля   сад – сядь

3. Послухати та показати букву а або я на прапорцях або на таблиці букв (дод. № 2), якщо вони є у словах, складах.

а) Послухати склади.

ся, зя, са, зя, на, ра, ла, ря, ня, ля, ца, дза, тя, дя, ця,
дзя, да, та

б) Послухати слова.

Цап, дяк, сад, зять, даль, ряд, рак, стяг, сад, сяд тайм, сяйво, родом, зад, зал, тяжко, дах.

4. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Набряк, налякати, нянечка, няня, нарядно, нявкати сайка, салат, салака, зяблик, зябра, ланка, ляпати лямка, ляля, лампа.

б) Тайга, тягар, тягач, тяжко, талант, рятунок, ряди ранок, цапеня, цяця, цариця, цятка.

5. Попереджувальні слухові диктанти. Підкреслити а, я.

а) Валю, поклади ляльку на ліжко. Валю, сядь на стілець. Я сіла у перший ряд. Андрійко радіє іграшковій машині.

б) Мама купила лак. Не можна лякати дитину. Я одягнув пальто, шапку та шарфик. Валя гралася лялькою. Цапеня бігало за цапом.

6. Списати слова та вставити замість крапок букви а чи я (Закріпити за учнями номер стовпчика або ці ж слова записати картки та роздати дітям.)

1) р • бий	в • реник	р • ж • нк •
б • р • б • н	р • довий	р • тівний
р • бчик	в • жний	мет • л

2) н • нчити	3) ц • цьк • тис •	4) ром • шк •
б • кл • ж • н	ч • йк •	сел • нин
н • вк • ти	д • кув • ти	под • рунок
бол • чк •	д • мб •	підкор • ти
р • тув • ти	д • тел	риб • лки
б • ндур •	дб • йливий	л • щик
р • сний	з • бра	нал • к • ти
р • дно	з • блик	р • сно
н • жив • ють	лік • рськ •	наг • д • ти

5) л · льк ·
б · дьорий
л · скотіти
л · щати
б · вовн ·
л · к
перел · к
пор · д
пор · док

6) м · л · та
мул · р
с · док
д · х
біл ·
біл ·
р · док
міс · ць
д · тел

7. Списати речення. Вставити замість крапок букву а чи я, підкреслити її.

На яблуні дуже р · сно уродили яблук · . Взимку треб · тепло од · г · тись. Киц · н · вк · є, просить смет · ни. Яків розв'язув · в з · д · чу. Л · щ дих · є з · брами. Ялинку прикр · сили блискучими ігр · шк · ми.

8. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково є буква а чи я.

Щоб не згинуть
у біді,
дёржить ножиці
в воді.

(р · к)

Вірно людям я служу,
їм дерева стережу,
дзьоб міцний і гострий маю,
шкідників ним здобуваю.

(д · тел)

Червоний колір,
кисло-солодкий смак,
кам'яне серце,
чому то так.

(вишн ·)

З небокраю, з-за діброви,
вийшли воли чорноброві,
принесли водиці збан,
полили посохлий лан.

(хм · р ·)

Сам червоний,
а чуб зелений.
(бур · к)

Стоїть півень на току
в червоному ковпаку.
(м · к)

9. Перевірний або контрольний диктант.

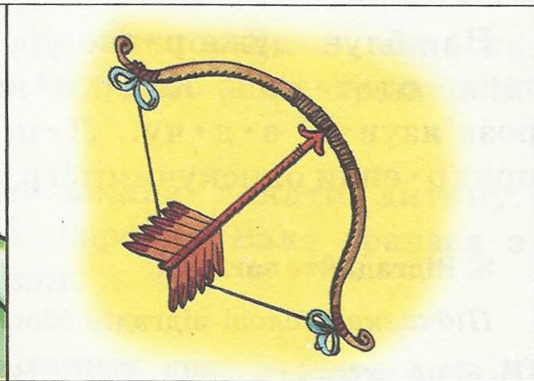
Натяк, цятка, салака, ряд, давка, дядя, дяк, дамба, набряк, наряд, няня, лямка, задача, зябра, лампа, тягар, тягач, салат, дяка, рада, тальк.

Позначення м'якості приголосних звуків буквою Ю

1. Розглянути малюнки. Подумати, яку треба вставити букву замість крапок – у чи ю. Порівняти звуко-буквений склад цих слів, уточнити їх зміст, скласти з ними речення.

л • к

л • к

2. Прочитати склади:

ту – тю	зу – зю	ну – ню
ду – дю	цу – цю	лу – лю
су – сю	дзу – дзю	ру – рю

3. Послухати та показати букву у чи ю на таблиці букв (дод. № 2), якщо вона є:

а) у складах:

ню, су, ру, лю, ну, сю, рю, лу, цу, ту, дю, цю, тю, зу, дю, зю, дзу, дзю, плю, плу, кру, крю.

б) у словах:

тук, тур, люкс, нюх, зруб, глум, тюль, лютъ, внук, людно, вступ, нюня, тюльпан, люцерна, тюфтельки, нюхати, нутрія, малюк, парус, колючка, подушка, Дюймовочка, дарунок, нулик, гостювати.

4. Попереджувальні зорові диктанти. Підкреслити у, ю.

а) Я куплю люстру. Я побудую будку Тузику. Я люблю сюрпризи. Малюк малює гуску та гусака. Люба нюхає тюльпани.

б) Люба їла бублика. Голуб клює зерно. Кухар приготував тюфтельки та куліш. Малюк слухав казку про Дюймовочку.

5. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Люда змотувала пряжу у клубок. Люба чистить зуби щіточкою та зубною пастою. Ми гостювали у бабусі. Малюки люблять гратись.

б) Тюльпани красиві, але не запашні. Люсі купили новий рюкзак. Юрку купили човен з парусом. Люба подарувала червоні тюльпани бабусі.

6. Списати речення. Вставити замість крапок букву у чи ю. Підкреслити її.

а) Л • ба к • пила т • бик з • бної пасти. Л • да мал • вала б • динок. У р • кзак поклали підр • чники. Л • дина повинна бути уважною, переходячи в • лиц • .

б) Мені купили ц • керки «Д • шес». Солон • т • льк • я д • же л • бл • . Качка з кач • ром пл • скалися у р • ча • . У зоопарк • ми бачили т • леня. У лісі ми збирали масл • ки.

7. Списати слова. Вставити замість крапок букву у чи ю.
Підкреслити у, ю.

1) т · шити	2) др · жба	3) к · к · рудза
т · лень	л · тий	мал · вали
т · флі	б · ряк	м · ха
т · ж · рка	т · бик	т · лька
ут · ження	агр · с	с · перечка
т · бик	л · тість	т · льпан
Л · да	л · пин	ябл · ня
т · ман	циб · ля	т · бетейка
4) л · дина	5) с · ди	6) т · льпан
л · ска	н · ль	т · рма
с · мка	н · жда	т · ш
мал · нок	н · хати	д · хота
кол · чка	р · кзак	д · жина
кл · бок	р · ки	л · на
з · би	т · лень	б · динок
л · лька	т · т · н	л · ди
7) сл · сар	8) с · рприз	
в · лиця	р · коятка	
мал · к	с · рчок	
к · хар	р · блений	
мал · є	ок · нь	
с · ртук	л · кс	
с · дно	кол · чка	
р · комийник	под · шка	

8. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково буде буква у або ю.

Росте вона додолу головою,
росте вона холодною зимою.
А тільки сонечко засяє –
вона заплаче й помирає.

(б · р · лька)

Навколо бочки бігають клубочки.

(к • рка з к • рчатами)

Не дивився у віконце –

був один Андрійко.

Подивився у віконце –

там другий Андрійко.

Що це за віконце?

Куди дивився Андрійко?

(л • стерко)

Довгі ноги, довгий ніс.

Прилетів – обід приніс:

смачних жабеняток для своїх маляток.

(ж • равель)

Горбатий міст

на чотирьох стовпах стоїть.

(вербл • д)

Хто самий перший

входить у дім,

а всі за ним ідуть хвостом?

(кл • ч)

Зелений, а не дуб; круглий, а не місяць,

з хвостиком, а не миша.

(кав • н)

9. Перевірний або контрольний диктант.

Сумую, малюю, сплю, шукаю, куплю, вулицю, тютюн,
лютувати, люкс, кручу, нюня, любисток, сюртук,
сюсюкати, купувати, люстру, людину, рюмсати.

Позначення м'якості приголосних звуків буквою Є

1. Прочитати.

а) Склади:

ле – лє, не – нє, але – алє, ане – анє, оне – онє, оле – олє, уле – улє.

б) Слова:

сине, червоне, ранне, пізне, сіре, жовте, вечірне, літне, чорне, теперішнє, довге, коротке, хатне, задне, передне.

2. Послухати та показати букву е або є на таблиці букв (дод. № 2), якщо вона є.

а) У складах:

не, ле, нє, нє, не, лє, лє, ле, але, але, алє, оле, оне, онє, ане.

б) У словах:

весь, день, сине, верх, лев, сусіднє, порожнє, сіре, глек, домашнє, десерт, літнє, зле, кекс, хатнє, ллється, осіннє, праве, переднє.

3. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Ллється вода у порожнє відро. Вечірнє небо дуже красиве. Літнє тепло дуже приємне. Сусіднє село велике та красиве.

б) Учень виконує домашнє завдання. Я сів на переднє сидіння. Порожнє відерце стоїть на лаві. На синє небо насуваються хмари.

4. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Я сів на заднє сидіння. Хатнє кошеня боїться холоду. Ллється тепле молоко з глечика у склянку. Осіннє небо вкрите темними хмарами.

б) Домашнє завдання треба обов'язково виконувати. Коли вилетється молоко, треба помити пляшку. Чим довше тримається осіннє тепло, тим більше виростає грибів.

5. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково є буква е чи є.

У якому місті

є Печерська лавра?

(Ки • ві)

Яке завдання

треба виконувати вдома?

(домашн •)

В одній діжці два тіста.

(яйц •)

Сірий, та не вовк,

довговухий, та не заєць.

З копитами, та не кінь.

(ос • л)

Кругла, а не місяць,

біла, а не борошно,

з хвостиком, а не миша.

(р • дька)

6. Списати слова. Вставити замість крапок букву е або є. Підкреслити е, є.

1) в • сло

літн •

олів • ць

задн •

з • л • не

син •

2) шоф • р

ранн •

вечірн •

мал • ньк •

вес • л •

літн •

3) інж • н • р

порожн •

теперішн •

різн •

інструм • нт

інт • рнат

4) Євг • н

осінн •

сусідн •

р • ч • ння

5) заз • л • ніла

п • рші

вилл • ться

хатн •

6) задн •

лл • ться

ч • рвон •

солов • йко

ап • льсин
домашн •

сон • чко
передн •

сер • дн •
д • сять

7. Перевірний або контрольний диктант.

Повне, порожнє, раннє, ясно, літнє, класнє, домашнє, сусіднє, велике, теперішнє, лється.

Сполучення букв ЙО, ЇО

1. Прочитати.

йо, льо, сьо, йо, тьо, йо, йо, рьо, льо, сьо, тьо, рьо, льо.

2. Послухати. Записати у два стовпчики під буквосполученням йо-, їо- стільки разів ці буквосполучення, скільки учні почують їх словах.

Виграє той, хто менше зробить помилок.

а) Льоня, йорж, льон, Йосип, Соловійов, Альона бойовий, льон, Муравйов, Стьопа, сльози, пеньок Воробйов, дьоготь, вірровка.

(ьо – 9, йо – 6)

б) Трьох, знайомий, район, сьогодні, йод, бадьорий тьохкає, майонез, крайок, літнього, синього, майоріти майор, льонарі.

(ьо – 7, йо – 7)

3. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Альоша, Йосип, сьогодні, район, йорж, льотчик опеньок, працювитий, серйозний, тьохкати, знайомий синього, йод, літнього.

б) Сьогодні футбольний матч. Буде грати мій бра Льоня. На ньому буде синя майка. Стьопа теж буде грати. На ньому буде біла майка. Я і сестра Льоля підем на стадіон.

4. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Літом Йосип поїхав до бабусі у село. У бабусі є льох. Бабуся тримає в льоху продукти. Йосип сам пішов у льох. Він випив холодне молоко. У нього заболіло горло. Лікар його лікував. Тепер Йосип п'є тільки тепле молоко.

б) У мене є брат Альоша. Він працює в районі. Я одержав листа від Альоші. Сьогодні він має приїхати. Я з нетерпінням чекаю його приїзду. Альоша привезе мені нове пальто. Я його буду носити весною. Ми з мамою підемо зустрічати брата.

5. Списати речення та вставити замість крапок буквосполучення йо абоьо. Підкреслити їх.

а) Мої товариші – •сип Мурав •в і Л •ня Солов •в. Усі ми живемо в одному будинку. •сип живе на трет •му поверсі, Л •ня і я – на с •мому. Настрій у нас завжди бад •рий, бо •вий. Л •ня, •сип і я разом ходимо до школи, разом вчимо уроки, разом граємо у футбол.

б) Ст •па обробив ранки •дом. Ал •ша та Л •ля живуть в одному ра •ні міста Києва. Ал •на зустріла зна •мого учня •сипа. Літаком керує л •тчик. Ми зайшли у га •к і почули т •хкання соловейка.

6. Списати слова і вставити замість крапок букву або буквосполучення о, йо,ьо.

1) незна •мий

л •дяний

п •ле

Солов •в

сл •за

пр •х •дять

Мурав •в

дз •б

к •рд •н

2) га •к

дз •бик

с •нце

•ржик

пен •к

хв •йні

Матві •вич

л •н

г •л •чки

3) л •дяний

ра •н

зна •мий

зд •бувати

дз •бати

хв •рий

•сип

л •нок

Вороб •в

4) сер • зний
ма • нез
пен • к
бо • вий
ден • к
п • бачити
бад • рий
р • слина
незна • мець

5) схвил • ваний
• д
л • нарі
премі • вано
п • луниця
літн • го
кра • вий
с • годні

6) ма • р
син • го
ма • ріти
пр • з • рий
с • мга
ч • рний
га • к
тр • х

7. Перевірний або контрольний диктант.

Стьопа і Йосип пішли у гайок. Вони збирали весні квіти. Там вони зустріли Льоню Воробйова. Повітря легенький вітерець. У синьому небі пливли хмари. Соловейко тьохкав у кущах. Ми раділи весняному теплу. Настрій був бадьорий.

Диференціація звуків [т – т']

1. Порівняти за артикуляцією звуки [т – т'].

Підкреслити, що на звук [т'] середина (спинка) язика піднімається вгору до піднебіння, язик та губи більш напружені. З'являється перешкода у роті. Це – приголосні звуки. Твердий звук [т] має парний м'який звук [т'].

2. Послухати і повторити. Прочитати.

а) Букви:

т, т, ть;

ть, т, ть;

т, ть, т;

т, т, ть;

ть, т, т;

т, ть, т;

ть, ть, т

б) Склади:

ат – ать

та – тя

ата – атя

от – оть

то – тьо

ото – оть

ут – уть

ту – тю

уту – утю

ет – еть

те – те

ете – ете

ит – ить

ти – ті

іти – іті

3. Послухати слова. Визначити, який приголосний звук у слові.

Звук [т] – показуємо один палець, звук [т'] – два пальці. Або за таблицях букв (дод. № 2): на звук [т] показуємо букву т, на звук [т'] – букви т і -Ь- або наступну букву, яка позначає м'якість звука.

а) Звуки [т] або [т'] на початку слова:

там, тіло, тил, тяга, танець, тяжко, тьотя, танк, туман, тік, тінь, тиша, тема, тюль, тьохкати, торт, табель, тюбик, тюлень, телефон.

б) Звуки [т] або [т'] у кінці слова:

бачать, лікоть, кит, кут, путь, спить, якість, салат, пілот, ідуть, гість, білет, парашут, брат, мудрість, їдять, стоять, берет, їздять.

в) Звуки [т] або [т'] в середині слова:

короткий, батько, спритний, життєвий, котрий, життєлюб, боротися, Батьківщина, латка, батьківський, багатьох, летіло, третє, багатий.

4. Записати слова із завдання 3.

Підкреслити букву, яка позначає [т], однією рисочкою, [т'] – двома.

5. Аналіз слів.

Полічити за таблицями, цифровим рядом та таблицею букв (дод. № 2), скільки букв у слові. Який звук у слові [т] або [т'], на якому місці? Скільки складів? Поставити наголос.

а) Тин, тінь, стук, тюк, третє, чисте, косити, косить, тягнути, летіти.

б) Боротися, мудрість, четвєрте, п'ятнадцять, батьки, ткаля, цвітуть, тридцять, світяться, електростанція.

в) Використовувати слова із завдання 3.

6. Попереджувальні зорові диктанти. Підкреслити букву пояснити [т] чи [т'] вона позначає.

а) Високо летить літак. Тьотя Таня сидить на табуретці. Петро косить косою траву. Коли столяр робить стілець, то не тільки для себе. Праця не повинна бути тягарем.

б) Тюльпан, тюлень, пілотка, п'ятикутник, тала турист, тьохкати, боротися, тьма, тьмянний, темп.

7. Попереджувальні слухові диктанти. Підкреслити букву пояснити, [т] чи [т'] вона позначає.

а) Сварити, практика, багатьох, натиснути, п'ять ставок, гітара, батько, десять, тільки, стежка, острів читають.

б) На клумбі цвітуть тюльпани. Тарас та Петро годують пташок. Настя і Наталка збирають осіннє листя. У школі діти навчаються читати, писати, рахувати, мислити.

8. Вибіркові диктанти.

а) Виписати зі слів букви, що позначають звуки [т, т'].

Зразок: Слухають речення «Тьотя Таня сидить на табуретці».

Учні записують: [т] – т, т, т = 3

[т'] – ть, тя, ть = 3

Для цього завдання використовувати тексти із завдань 6, 7.

б) Послухати вірші і записати, скільки разів звучали [т] скільки [т'].

Летіло три,
Летіло три,
летіло три сороки,
і сіло три,
і сіло три
на яворі високім.

І цілий день,
і цілий день
кричали три сороки,
що їх не три,
а тридцять три
на яворі високім.

([т] – 9, [т'] – 4)

ВЕСНА

Ось іде весна ланами,
перелогами, лісами.
Де не ступить – з-під землі
лізуть паростки малі.

([т] – 6, [т'] – 4)

Розквітають в луках квіти,
зеленіють в лісі віти,
все зелене, молоде...
За весною літо йде.

Н. Забіла

Є в звіринці бегемот –
превеликий в нього рот.
Із корита їсть квасолю,
буряки і бараболю.

([т] – 9, [т'] – 5)

Їсть капусту і горох,
все поїсть – поїсть за трьох.
Та й роззявить знову рот
превеликий бегемот.

Т. Коломієць

9. Перевірний або контрольний диктант.

Осінь. Листя на деревах жовтіє, червоніє й починає опадати. В лісі росте багато грибів. Білочки запасують на зиму гриби та горішки. Багато пташок вилітають у теплі краї.

Диференціація звуків [д, д']

1. Порівняти за артикуляцією звуки [д, д'].

Уточнюємо, на який звук більш напружені язик, губи? Яка перешкода в роті під час вимови їх? Вимовляються дзвінко. Це – приголосні звуки. Твердий звук [д] має парний м'який звук [д'].

2. Послухати і повторити. Прочитати.

а) Букви:

д, д, дь;	дь, д, дь;	д, дь, д;	д, д, дь;
дь, дь, д;	дь, д, дь;	д, дь, д;	дь, дь, д

б) Склади:

ад-адь	да-дя	ада-адя
од-одь	до-дьо	одо-одьо
уд-удь	ду-ду	уду-удю

ед-едь	де-де	еде-еде
ид-идь	ди-ді	иди-іді

3. Послухати та визначити, який приголосний звук у слові.

Звук [д] – піднімаємо один палець, звук [д'] – два пальці. Або на таблиці букв (дод. № 2) показуємо на звук [д] – букву д, на звук [д'] – букви д та -Ь- або наступну букву, яка позначає м'якість звука.

а) Звуки [д, д'] на початку слова:

дім, дим, дяка, дія, дах, дар, дамба, дірка, дівчинка, дуб, душ, дюшес, ділянка, добро, діброва, день, дерево, дійсний, дупло, дельфін, дьоготь, дядя.

б) Звуки [д, д'] в кінці слова:

сад, сядь, вид, молодь, хід, жолудь, код, мед, міди, посидь, похід, вперед, ведмідь, ожеледь, город, парад, суд, лід.

в) Звуки [д, д'] у середині слова:

редька, відро, радіє, будинок, розвідник, сядьмо, порядок, їдять, редис, помідор, сидять, ходять, солдат, смородина, подорожник, будівник.

4. Записати парами слова, порівняти звуко-буквений склад цих слів.

Уточнити їх зміст. Який звук – [д] чи [д'] в цих словах? Якою буквою позначена м'якість приголосного звука [д']? Складіть з цих словами речення.

дим – дім	сидить – сидять
сад – сядь	ходить – ходять

5. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом (дод. № 2), скільки букв у слові. На якому місці стоїть звук [д] або [д']? Якою буквою позначена м'якість звука [д']? Поставити наголос.

а) Шкідники, бадьорій, Володя, молодший, будівля, годівниця, ожеледь, провідник, відомий.

б) Виноград, розвідник, безділля, радісний, радіатор, порядок, доглядати, трудящі, редиска, будівництво.

в) Використовувати слова із завдання 3.

6. Списати слова із завдань 3 та 5. Підкреслити букву, яка позначає звук [т], однією рисочкою, [т'] – двома.

7. Попереджувальні зорові диктанти. Підкреслити букву д. Пояснити, м'який чи твердий приголосний вона позначає.

а) Після дощу над річкою з'явилась райдуга. Дівчата їдять диню. У городі вирости будяки. Дівчата ходять у ліс по ягоди. Вони біля дерева бачили гадюку.

б) На самоскиді возили пісок на будівництво. У колодязі вода прозора й холодна. Денис писав приклади на дошці. Учні доглядали квіти і допомагали дорослим.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) З понеділка до неділі сім днів. Взимку ведмідь спить у барлозі. Восени на деревах дозрівають плоди. Денис слухав радіо. Федір зрадів подарунку.

б) Надворі іде дощ. Усі люди ховаються від дощу. Жолудь – це плід дуба. Редька вироста на грядці. У молоді завжди бадьорий вигляд. Дім побудували у дворі.

9. Вибіркові диктанти.

а) Виписувати з почутих слів букви, які позначають звуки [д, д'].

Використовувати для цього завдання тексти з завдань 7, 8.

б) Послухати вірші і полічити, скільки разів зустрічається [д] і скільки – [д'].

Дубові дрова дід рубає
в дворі під деревом старим.

А дітвора допомагає
Носити дрова з двору в дім.

([д] – 9, [д'] – 3)

Н. Забіла

ДОЩИК

В білу хмарку,
ніби в кошик,
цілий день
збирався дощик.
Потім вітерець у ліс
Дощик в кошику поніс,
Та коли летів над полем –
Зачепився за тополю,
перекинув хмарку-кошик –
і на поле випав дощик...
Пораділи і зайчата,
і хлоп'ята, і дівчата,
пораділи й добрі люди –
урожай
чудовий буде!
([д] – 9, [д'] – 3)   А. Костецький

БЕРЕЗЕНЬ

Все прокидається поволі,
зі сну зимового встає.
Радіє гай, радіє поле,
земля поталу воду п'є.
Скресає і щезає крига
бурульки падають з дахів,
і вітерець прозорокрилий
додому підганя птахів.
А в лісі на галявині теплій
поміж ялинок запашних
уперше спалахнув метелик –
тендітний вогничок весни.
([д] – 7, [д'] – 3)   А. Костецький

10. Перевірний або контрольний диктант.

Дощ іде. Під дощем ведмідь бредє і ведмежаток веде. Сміливим відвага володіє. Дідусь розказував дітям казку. Діти подякували дідусеві. Дядя Федір сидів на дивані.

Диференціація звуків [с, с']

1. Порівняти за артикуляцією звуки [с, с'].

Уточнюємо, на який звук більш напружені язик, губи. Яка перешкода у роті під час вимови їх? Вимовляються тихо. Це приголосні звуки. Твердий звук [с] має парний м'який звук [с'].

2. Послухати та повторити. Прочитати.

а) Букви:

с, с, сь; сь, с, сь; с, сь, с; с, с, сь;
сь, с, с; сь, с, сь; с, сь, сь; сь, сь, с.

б) Склади:

ас-ась	са-ся	аса-ася
ос-ось	со-сьо	осо-осьо
ус-усь	си-сі	иси-ісі
ес-есь	се-се	есе-есе

3. Послухати і визначити, який приголосний звук у почутих словах.

На звук [с] показуємо один палець, [с'] – два пальці. Або на таблицях букв (дод. № 2) показуємо на звук [с] – букву с; на звук [с'] – букви с та -Ь- чи наступну букву, яка позначає м'якість звука.

а) Звуки [с, с'] на початку слова:

сад, сік, станок, сівба, страх, сьомга, село, сіль, сало, сьомий, спокій, сюртук, сила, сядь, соловей, сумка, сюди, сюрприз, сом, сідло, синиця, салат, сьогодні, сяти.

б) Звуки [с, с'] у кінці слова:

вись, дідусь, ніс, колос, доберусь, Івась, компас, клас, вчись, голос, повернусь, абрикос, вісь, ананас, фокус, дивись, рись, пиросос, мінус, лось, гордись, карась, лотос, матрос.

в) Звуки [с, с'] в середині слова:

коса, насіння, квасоля, ластівка, досягти, гусак, батьківський, поросля, м'ясорубка, каструля, висіти, кінський, вуса, тисяча, пісок, Мусій, космонавт, колеса, сусід, Вася, посилка, десять, осінь, редиска.

4. Списати парами слова, порівняти звуко-буквений склад цих слів, уточнити їх значення, скласти з ними речення.

квас – квась   сад – сядь   рис – рись

5. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом (дод. № 2), скільки букв у слові, на якому місці стоїть звук [с] або [с']. Якою буквою позначена м'якість звука [с']? Поставити наголос.

а) Сусідка, гусениця, редиска, сьогодні, велосипед, місяць, кисіль, сюрприз, поросята, достиглий.

б) Сінокіс, таксист, досягти, тихесенько, вусатий, скотились, повернусь, капуста, абрикоси, сьорбати.

в) використовувати слова із завдання 3.

6. Списати слова із завдань 3 і 5. Підкреслити букву с, визначити твердий чи м'який звук вона позначає.

7. Попереджувальні зорові диктанти. Підкреслити букву с, визначити, твердий чи м'який звук вона позначає.

а) З бочки продають кислий квас. Квась капусту у бочці. Рис росте у воді. Рись – хижа тварина. Біля школи посадили сад. Сергійку, сядь на стілець.

б) Соня носить синю сукню. У сусідки синя спідниця. Степан спіймав карася. У свині дванадцять поросят. З серпня місяця починається навчання.

8. Попереджувальні слухові диктанти. Підкреслити букву **с**, пояснити, м'який чи твердий приголосний вона позначає.

а) Леся посолонила вівсяний суп. Маруся співала веселу пісню. Дітям сподобалась нова пісня. Біля школи побудували стадіон. Тарас грається в саду. Саня катався на велосипеді.

б) Сінокосарка, сімдесят, стюардеса, скотилось, колосся, маслюки, насіння, вісімдесят, іриска, колиска, порося, дідусь, сівалка, овес, редиска.

9. Вибіркові диктанти.

а) Виписати на звук [с] – букву **с**; на звук [с'] – букви **с** та **-ь** або наступну букву, яка позначає м'якість звука.

Зразок: Вася сидів на сінокосарці.

Запис учня:

[с] – с, с = 2,

[с'] – ся, сі = 2.

Використовувати для цього завдання тексти та слова із завдань 7, 8.

б) Послухати вірші й полічити, скільки разів звучали [с] і скільки – [с'].

КОЛОССЯ

Вусате колосся

росинок напилося.

Струмить роса по вусах,

по вусах світло-русих.

([с] – 8, [с'] – 5)   Г. Бойко

ГОЙДАЛКА НА ДВОХ

Спробуй на гойдалці
Сам покататись!
Будуть навколо всі дивуватись.
Тут навіть зовсім
Затятий жаднюга
Місцем повинен ділитися
З другом.

([с] – 3, [с'] – 5)   А. Костецький

ЯК ЗРОБИТИ ДЕНЬ ВЕСЕЛИМ

Ти прокинись рано-рано,
лиш над містом сонце встане,
привітайся з ластівками,
з кожним променем ласкавим.
Сам гарнесенько умийся,
сам швиденько одягнися,
підійди до тата й мами
і скажи їм:
– Добрий ранок!
Усміхнися всім навколо:
небу, сонцю, квітам, людям.
І тоді обов'язково
день тобі веселим буде!

([с] – 13, [с'] – 6)   А. Костецький

10. Перевірний або контрольний диктант.

Слива виросла висока. Сіли діти коло сливи. Всі пили сливою сиділи. Раптом хмара налетіла. І почався сильний дощ. Всі до хати поховались, посідали та дивились на дощ. Раптом сонце засяяло і всі посміхнулися.

Диференціація звуків [з, з']

1. Порівняти за артикуляцією звуки [з, з'].

Уточнюємо, на який звук більш напружені губи, язик. Яка перешкода у роті під час їх вимови? Вимовляються дзвінко. Це – приголосні звуки. Твердий звук [з] має парний м'який звук [з'].

2. Послухати і повторити. Прочитати.

а) Букви:

з, з, зь;	зь, з, з;	з, зь, з;	зь, зь, з;
з, зь, зь;	зь, з, зь;	з, зь, зь;	зь, з, з

б) Склади:

аз – азь	за – зя	аза – азя
оз – ось	зо – зьо	озо – озьо
уз – узь	зу – зю	узу – узю
із – ізь	зи – зі	ізи – ізі
ез – езь	зе – єзь	езе – єзе

3. Послухати й визначити, який приголосний звук у почутих словах.

Почувши звук [з] – підняти один палець, почувши звук [з'] – два пальці. Або на таблицях букв (дод. № 2) показати на звук [з] – букву з; на звук [з'] – букви з та -ь- або наступну букву, яка позначає м'якість звука.

а) Звуки [з, з'] на початку слова:

зал, зебра, зір, Зіна, злива, завод, зірка, зелень, зілля, звук, зоопарк, збір, зябра, зубр, зірвати, завтра, зяблик, зітхати, злаки, знову, зима.

б) Звуки [з, з'] у кінці слова:

лізь, алмаз, злазь, протез, грязь, низ, князь, паморозь, газ, завозь, мороз, перелазь, хмиз, тепловоз, хмиз, скрізь, морозь, електровоз, боягуз, мазь, наказ.

в) Звуки [з, з'] у середині слова:

вокзал, газон, близько, Кузьма, брезент, зазіхати, газета, вузько, бензин, низько, музика, зозуля, грузько, ілюзія, гризун, розірвати, зразок, слизько, кизил, грязюка, язик, лаять, гімназія.

4. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом (дод. № 2), скільки букв у слові, на якому місці стоїть звук [з] або [з']. Якою буквою позначена м'якість звука [з']? Поставити наголос.

а) Використовувати слова із завдання 3.

б) Близький, здивувати, низький, телевізор, вузький, зупинка, слизький, грозова, зазіхати, ковзани.

в) Електровоз, зім'яти, брезент, зіпсований, героїзм, грязюка, зневага, Кузьма, березовий, паморозь.

5. Списати слова із завдань 3 і 4. Підкреслити букви, які позначають звуки [з, з'].

6. Попереджувальні зорові диктанти. Підкреслити букви, які позначають звуки [з, з'].

а) Надворі сильний мороз. Морозь фрукти у морозильнику. Зіна зірвала кизил. Захар взяв газету. Захар забив гвіздок. Зоя їла морозиво. Землю замело снігом.

б) Зоя купила зяблика у зоомагазині. Кузьма збирає зілля для худоби. Зима морозяна надворі. Зоріють в небі ясні зірочки. Від зорі і до зорі славлять зиму снігурі.

7. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Ввечері на небі з'явилися зірки. Зіна купила газету. Вранці Кузьма робить зарядку. Власник привіз до магазину різний товар. На зупинці поїзда зібралось багато людей.

б) Біля озера росте верболіз. Зозуля і зяблик сіли на верболіз. На березі річки зазеленіла трава, зацвіли різні квіточки. Зайчик заховався біля берези. Візьми вазу з гвоздиками.

8. Вибіркові диктанти.

а) Із почутих слів виписати букви, які позначають [з, з']. Звук [з] – пишемо букву з, звук [з'] – букви з та -Ь- або наступну букву, яка позначає м'якість звука.

Використовувати для цього завдання тексти із завдань 6, 7.

б) Послухати вірші і полічити, скільки разів зустрічається [з] і скільки – [з'].

ЗАЙКО

Зайко зілля з'їв у Зіни,
Захотів заїсти сіном –
Зіна зойкнула у сінях:
– Де ж узяти зайцю сіна?

([з] – 7, [з'] – 4) В. Ладижець

ВЕРХОЛАЗ

Верхолаз, верхолаз,
по деревах ти не лась, –
не слухів, щоб знав ти,
не візьмуть в космонавти.

([з] – 4, [з'] – 2) М. Лисич

КОЗА Й ЛОЗА

Коза у лузі –
Лоза у тузі.
Бери лозу, –
Жени козу.

([з] – 6, [з'] – 2) Г. Бойко

9. Перевірний або контрольний диктант.

Зяблик злетів з гнізда. Чорногузи гніздяться поблизу болота. Заєць заховався під березою. Зіна збирала хмиз для вогнища. Кузьма відгадував загадки. Узимку на дорозі слизько.

Диференціація звуків [ц, ц']

1. Порівняти за артикуляцією звуки [ц, ц'].

На який звук більш напружені губи, язик? Яка перешкода в роті при вимовлянні їх? Вимовляються тихо. Це приголосні звуки. Твердий звук [ц] має парний м'який звук [ц'].

2. Послухати і повторити. Прочитати.

а) Букви:

ц, ц, ць;	ць, ц, ц;	ц, ць, ц;	ц, ць, ць;
ць, ць, ц;	ць, ц, ць;	ць, ць, ц;	ц, ць, ц

б) Склади:

ац – аць	ца – ця	аца – аця
оц – оць	цо – цьо	оца – оцьо
уц – уць	цу – цю	уцу – уцью
ец – ець	це – єць	еце – еце
іц – міць	ци – ці	іци – іці

3. Послухати й визначити, який приголосний звук у почутих словах.

Почувши звук [ц], піднімаємо один палець, [ц'] – два пальці. Або на таблицях букв (дод. № 2) показуємо на звук [ц] – букву Ц, на звук [ц'] – букви ц та -Ь- чи наступну букву, яка позначає м'якість звука.

а) Звуки [ц, ц'] в кінці слова або в останньому складі:

матрац, горобець, віконце, хлопець, танець, яйце, гребінець, кільце, молодець, песець, сонце, заєць, палац, абзац, оселедець, палець, українець, блюдце, Гриць, лице, олівець.

б) Звуки [ц, ц'] на початку слова:

цап, ціль, цибуля, цукор, ціна, цяточка, цегла, цифра, цікавий, цілина, цистерна, цькувати, цемент, цілий, циркуль, цукерка, цілити, цьогорічний, циган, цокіт, цього, цікаво, цокотіти, цідити.

в) Звуки [ц, ц'] у середині слова:

боцман, цяцька, гуцул, Грицько, будівництво, обценьки, цуцня, офіцер, працівники, міцний, ланцюг, концерт, вакцина, станція, оцет, міцний, дециметр, цуцик, позиція.

4. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом (дод. 2), скільки букв у слові, на якому місці стоїть звук [ц] або [ц']. Якою буквою позначена м'якість звука [ц']? Поставити наголос.

а) Використовувати слова із завдання 3.

б) Віконце, полуниці, цукерка, молодиця, дециметр, ланцюг, цифровий, цькувати, цукровий, цяточка.

в) Цивілізація, циркуль, самозванець, працівник, обценьки, косовиця, гусениця, цистерна, циркуль, цегляний.

5. Списати слова із завдань 3 і 4. Підкреслити букву **ц**, пояснити, який звук – [ц] чи [ц'] вона позначає.

6. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Хлопець малює олівцем. Наталці подарували ранець. Хлопець нагодував вівцю та цуцика. Цей цапок любить цукор. Моя мама працює у бібліотеці. Лікар дав мені рецепт.

б) Цілий день цвірінькають горобці. На будівництво привезли цемент, цеглу та цвяхи. Молодиця несе відерце водиці. Цього вечора ми йдемо на концерт.

7. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Цукор виробляють на цукровому заводі. Зацвіли цитрусові дерева. З ситцю пошили сукню Наталці. Хлопець приніс із криниці чистої водиці. Мізинець – це маленький палець.

б) Цінна вакцина від грипу. Киця з'їла ціле яйце. Пальці умільця виробляють цікаві речі. Боець цілився в ціль. Цибуля росте на грядці. У зайця куций хвіст. Світить сонце у віконце.

8. Вибіркові диктанти.

а) Виписувати з почутих слів букви, які позначають звуки [ц, ц']. Почувши звук [ц] – пишемо букву **ц**, звук [ц'] – букви **ц** та **-ь** або наступну букву, яка позначає м'якість звука.

Використовувати для цього завдання тексти із завдань 6, 7.

б) Послухати вірші і полічити, скільки разів у них зустрічається звук [ц] і скільки – [ц'].

Цапок водицю п'є з цеберка,
скубе травицю на лужку.
Солодкий цукор чи цукерка –
це теж цапкові до смаку.

([ц] – 6, [ц'] – 2)   Н. Забіла

ОЛІВЕЦЬ

Ось зелений олівець,
коли взять за цей кінець,
а як взять за цей кінець, –
буде синій олівець.

([ц] – 2, [ц'] – 5)

Л. Первомайський

9. Перевірний або контрольний диктант.

Прилетів у наш хлівець сірий куций горобець. Цапок водицю п'є з цеберка. Гриць одяг рукавиці. Мені подарували цуценя. Гриць вчиться писати цифри. Ми купили квітки у цирк.

Диференціація звуків [с, с' – ц, ц']

1. Порівняти звуки [с – ц] та [с' – ц'] за артикуляцією.

Уточнити схожість та різницю їх артикуляції. Вимовляються тихо. Це приголосні звуки, непарні (чому?).

2. Послухати та повторити. Прочитати.

а) Букви:

с, ц, ц, с;	сь, ц, ц, сь;	ць, с, с, ць;
ц, ц, с, с;	ц, ць, с, сь;	с, ц, сь, ць

б) Склади:

ас – ац – ась – аць;	са – ца – ся – ця;
ос – оц – ось – оць;	со – цо – сьо – цьо;
ус – уц – усь – уць;	су – цу – сю – цю;
іс – іц – ісь – іць;	си – ци – сі – ці;
ес – ец – есь – ець;	се – це – есь – ець

3. Послухати й показати на таблиці букв (дод. № 2) букву с або ц, яка є у слові.

а) Звуки [с, с' – ц, ц'] на початку слова:

солома, цап, салют, цукор, сіль, ціль, судно, цегла, салат, сідло, цукерка, цюкати, сало, син, цемент, цибуля, сюди, цілий, семеро, циган, сито, цифра, сьомга, цікавий, слово, цвях, страх, циркуль, сьомий, цього.

б) Звуки [с, с' – ц, ц'] у кінці слова:

лось, матрац, матрос, заєць, мінус, горобець, дідусь, колос, олівець, лотос, українець, Івась, палець, клас, молодець, фокус, чернець, вись, вісь, ранець, мис, танець, конус, Гриць, хлопець, глобус, компас.

в) Звуки [с, с' – ц, ц'] в середині слова:

посилка, Грицько, поросята, цяцька, краса, куций, волосок, ланцюг, гуцул, навесні, косар, вакцина, лекція, ласун, тисяча, офіцер, коса.

г) Який раніше звук у слові – [с, с'] чи [ц, ц']?

Сонце, серце, сцена, цистерна, оселедець, місяць, стілець, ситець, мисливець, гостинець, цесарка, суниця, синиця, східці, спідниця, станція.

4. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом (дод. № 2), скільки букв у слові, яка є буква – с чи ц, на якому місці. Поставити наголос.

а) Використовувати слова із завдання 3.

б) Самозванець, ситуація, циганський, свинець, цистерна, спідниця, оселедець, гостинець, мисливець, цесарка.

в) Мильниця, екскаватор, криниця, самоскид, цирульник, космонавт, комірець, прапорець, каструля, консерви.

5. Списати слова із завдань 3 і 4 у два стовпчики під буквами с, ц. Підкреслити їх.

6. Попереджувальні зорові диктанти.

а) На кораблі служить матрос. На ліжку лежить матрац. Лисиця спіймала півника. Синиця з'їдає гусениць більше своєї ваги. Суниці ростуть у лісі. Сонце яскраво світить. Діти танцювали на сцені.

б) Навесні цвітуть усі фруктові дерева. Зелена цибуля дуже корисна. На цукровому заводі цукрові буряки переробляють на цукор. Тарас спіймав судака та карася. Діти люблять цукерки, цукор, тістечка.

7. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Під час грози виблискувала блискавиця. З ситцю пошили спідницю. Вночі світить місяць. Василь сів на стілець. Мисливець полював на гусей. На Новий рік учням подарували гостинці.

б) Ми збирали у лісі суниці. Горобець стрибав і збирав зерна. Плавець плавав у басейні. Червоний перець буває солодким та гірким. Цибуля росте на грядці.

8. Вибіркові диктанти.

а) Виписувати з почутих слів букви **с, ц**.

Використовувати для цього завдання тексти із завдань 6, 7.

б) Послухати вірші та порахувати, скільки слів із буквою **с**, а скільки – із **ц**.

НЕ ВПІЗНАЛА НАВІТЬ МАМА

Я побігла вранці боса
у сріблястї роси,
над криницею у гаї
розчесала коси.
Вмилась гарно в студениці,
ранок привітала.
У траві біля криниці
квітів назбирала.
А прибігла я під хату,
глянула в віконце –
не впізнала навіть мати:
чи то я, чи сонце.

(с – 9, ц – 6)

В. Ладижець

ІРИС

Мовить Гриць:
«Цей ірис
називається «кис-кис».
Я «кис-кис»
просив у Гриця,
а прибігла мала киця.

(с – 8, ц – 4)

Г. Бойко

ПІВЕНЬ

Є в нас півень-молодець, –
роботяга і співець.
Прокидається він вранці,
узувається в сап'янці
й на зарядку у садок
веде всіх своїх діток.

(с – 7, ц – 4)

М. Стельмах

МОЯ КИШЕНЯ

Це – я,
а це – моя кишенья,
а в ній –
усе, що є у мене.
Ось – олівець,
позичений
на цілий день у тата.
Ось – папірець,
надірваний
і трішечки прим'ятий:
я тут Юрка намалював,
а він побачив –
і порвав.
А цього човника з кори
я вирізав години три,
щоб запускать,
як буде дощик...

(с – 9, ц – 10)

Але дощу
нема ще й досі!
А в цій коробочці зеленій
жив цілий тиждень
хрущ у мене,
та випустив його я вчора,
бо він чомусь
не їв нічого.
А це –
я й сам не знаю
що,
я у траві
його
знайшов...
Ну, от і все,
що є у мене,
бо дуже вже мала кишенья!

А. Костецький

9. Списати речення. Замість крапок вставити букву с або ц.
Підкреслити її.

а) Горобе • ь залетів у гніздо ла • тівки. • ів, ви • унув голівку та почав • вірінькати. Повернули • ь ла • тівки. Вони побачили го • тя у гнізді, запищали, затріпотіли криль • ями на мі • • і і полетіли.

б) Горобе • ь • идів і • вірінькав. Раптом прилетів табуне • ь ла • тівок. У • і ла • тівки підлітали до гнізда – наче для того, щоб подивити • ь на гороб • я. Горобе • ь не лякав • я, повертав голову і • вірінькав.

в) Ла • тівки не дарма підлітали: вони прино • или в дзьобиках грязь і потроху замазували дірку гнізда. • першу було видно шию гороб • я, потім • аму голівку,

потім но · ик, а потім нічого не · тало видно. Отак ла · тівки покарали гороб · я.

10. Списати слова. Замість крапок вставити букву с або ц.

а) Мілі · іонер, вів · я, ква · оля, кару · ель, карбоване · ь, ко · монавт, ай · тра, гребіне · ь, пала · , автобу · , тролейбу · , · вях, · віркун, · нігур, · трічка, мильни · я.

б) Крі · ло, · лива, крини · я, вули · я, ковба · а, · метана, вікон · е, крамни · я, · ерп, · криня, кон · ерт, цу · еня, ро · те, · віте, · тоїть, ве · ело, раді · ть.

в) · ини · я, · уни · я, ли · и · я, о · елеле · ь, бли · кави · я, · иган · ький, · он · е, · ер · е, · тан · ія, · хід · і, · е · арка, пе · е · ь, · ите · ь, · підни · я, · тіле · ь.

11. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково є буква с або ц.

Надворі горою,
а в хаті водою.

(· ніг)

Чотири брати живуть
разом, а один окремо.

(рукави · я)

Невидимка ходить в гаї,
всі дерева роздягає.

(о · інь)

Зелена шийка,
червона шапочка.

(· уни · я)

Впала стрічка
через річку,
поєднавши береги.

(мі · т)

За горами,
за долами
ходить свита і кожух.

(вів · я)

Підморгне зеленим, оком – ми йдемо,
підморгне червоним оком – стоїмо.

(· вітлофор)

Не ходжу я, а скакаю,
 бо нерівні ноги маю.
 Я страшений боягуз,
 всіх на світі я боюсь.
 (зає • ь)

12. Скласти слова з поданих букв (перша буква у слові підкреслена). Записати ці слова у два стовпчики під буквами с, ц. Підкреслити їх.

1) е, о, з, н, с
 а, а, л, ц, п
 а, е, л, ць, п
 я, а, т, к, ц
 у, о, к, р, ц
 а, а, л, т, с
 а, ю, л, т, с
 е, е, р, ц, с

2) о, і, к, т, ц
 у, и, ц, й, к
 а, я, р, ц, п
 і, е, с, ц, м
 и, о, р, п, с
 у, о, д, н, с
 е, я, к, л, с
 а, а, л, в, с

3) а, е, н, ць, т
 і, е, л^ь, ц, к
 і, е, н, ць, к
 і, я, в, ц, в
 а, и, п, т, с
 о, о, л, в, с
 о, а, м, л, с
 у, а, м, г, с

4) і, а, в, ч, с
 і, о, д, л, с
 у, і, с, д, с
 я, о, й, в, с
 и, а, г, н, ц
 у, и, ц, к, ц
 и, а, ф, р, ц
 о, і, к, т, ц

5) я, о, в, т, с
 і, о, л, д, с
 і, а, т, н, с
 о, а, с, н, с
 и, а, ц, р, р
 у, у, ц, л, г
 у, а, к, т, ц
 о, е, н, ц, с

6) і, я, с, н, п
 и, я, с, т, л
 о, і, с, т, г
 а, і, к, с, т
 і, и, л, й, ц
 е, е, с, ць, п
 а, е, н, ць, р
 и, а, ць, к, к

13. Перевірний або контрольний диктант.

Лікар виписав рецепт. Взимку сонце світить, та не гріє.
 Цуценя бігає за Василем. Суниці ростуть у лісі. Навесні
 цвіте багато квітів. Лисиця полює на зайця.

Диференціація звуків [н, н']

1. Порівняти звуки [н, н'] за артикуляцією.

Уточнюємо схожість та різницю їх артикуляції. На який звук більш напружені губи, язик. Яка перешкода в роті при вимовлянні цих звуків: через ніс чи рот проходить повітря? Вимовляються дзвінко. Це – приголосні звуки. Твердий звук [н] має парний м'який [н'].

2. Послухати і повторити. Прочитати.

а) Букви:

н, нь, н;	нь, нь, н;	н, нь, нь;	нь, н, нь;
н, н, нь;	н, н, нь;	нь, н, н;	н, нь, н.

б) Склади:

ан – ань	на – ня	ана – аня
он – онь	но – ньо	оно – оньо
ун – унь	ну – ню	уну – уню
ін – інь	ни – ні	іни – іні
ен – ень	не – не	ене – ене

3. Послухати й визначити, який приголосний звук у почутих словах.

Звук [н] – показуємо один палець, звук [н'] – два пальці. Або на таблицях букв (дод. 2) показуємо на звук [н] – букву **н**, на звук [н'] – букви **н** та **-ь-** або наступну букву, яка позначає м'якість звука.

а) Звуки [н, н'] на початку слова:

нитки, негр, ніж, нюх, народ, нікуди, ніс, ніжик, нота, ніша, новий, ніколи, нутрія, ніч, нора, ніхто, наголос, нікель, нутрія, ніч, нора, ніготь, нуль.

б) Звуки [н, н'] у кінці слова:

син, лань, загін, тюльпан, липень, січень, човен, учень, травень, бетон, двигун, березень, телефон, серпень, бензин, червень, бідон, квітень, мільйон, вересень, бульйон, день, тин, грудень.

в) Звуки [н, н'] у середині слова:

будинок, світанок, пеньок, колишній, сонце, класний
нянька, словник, дитина, сонячний, весна, міцніють
жінка, лінійка, ялинка, весняний, зерно, машиніст
диктант, задній, ровесник, літній, танкіст, дружній.

4. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом (дод. № 2), скільки букв у слові, в
якому місці стоїть звук [н] або [н']. Якою буквою позначена м'якість
звука [н']? Поставити наголос.

а) Пральня, університет, грамотний, культурний
лінивий, лінійка, няньчити, каменяр, канцелярія
кандидатура.

б) Кондитерська, конярство, кондуктор, ковзаняр
конкурент, ковзанярський, конкурсний, сумісний
контроль, сумніватися.

в) Використовувати слова із завдання 3.

5. Списати слова із завдань 3 і 4. Підкреслити букву н. Пояснити
де вона позначає [н], а де [н'].

6. Попереджувальні зорові диктанти.

а) У Буратіна довгий ніс. Няня гойдала маленьку
дівчинку. Ніна зламала ніготь. Вранці півень усні
будить. Наталка купила лінійку і нитки. Диван стоїть
біля стіни.

б) Ніна мила посуд на кухні. Учень приніс до школи
канарку. На ниві виросла висока пшениця. Вересень
початок навчального року. Грудень рік закінчує, січень
новий рік починає.

7. Попереджувальні слухові диктанти.

а) У собак дуже чутливий нюх. Наша Наталка заспівала веселу пісню. Ніна та Наталка сиділи на дивані. У Марини новий пенал. Олена плавала у човні.

б) На даху будинку приладнали антену. Від довгого ходіння заболіли ноги. Червень, липень, серпень – це літні місяці. Влітку учні відпочивають від навчання.

8. Вибіркові диктанти.

а) Прослухати слова зі звуками [н, н']. Почувши звук [н] – пишемо букву **н**, звук [н'] – букви **н** та **-Ь** або наступну букву, яка позначає м'якість звука.

Використовувати для цього завдання тексти із завдань 6 і 7.

б) Послухати вірші й порахувати, скільки слів зі звуком [н] і скільки – з [н'].

СОВЕНЯТА

Поглянь на сірих совенят:
вони тихесенько сидять,
коли не сплять – вони їдять,
коли їдять – вони не сплять.
([н] – 6, [н'] – 4)   С. Маршак

РОМАШКА

На стрункій високій ніжці
біля річки, на лужку,
у косинці-білосніжці
стрів я квітоньку таку.
Ясним оком жовтуватим
усміхнулася мені.
Я хотів її зірвати,
а бджола сказала: – Ні!
([н] – 5, [н'] – 5)   М. Познанська

МАМИНІ РУКИ

Мамині руки – щирі, робочі –
втоми не знають з ранку до ночі.
Вранці, коли ще усі спочивають,
кажуть, що сонце вони піднімають.
Мамині руки – ніжні і милі –
воду ранкову з криниці носили.
Діти плескались, діти вмивались
Сонцю і матері щиро всміхались.
Їх теплою щоранку зігріті,
йдуть в дитсадочок усміхнені діти.
Мамині руки – добрі, ласкаві –
всюди в пошані, всюди у славі.

([н] – 12, [н'] – 8)

В. Грінчак

ДЕ ЛІТО ЖИВЕ?

У павука хатинка –	під нашим надвіконн
тоненька павутинка.	А тепле й ніжне літо
У коника веселого –	волошками повите,
між травами оселя.	посріблене дощами,
У ластівки швидкої –	живе в очах у мами!
([н] – 7, [н'] – 4)	А. Костець

ВИПАВ СНІГ

Ой у лісі лист зів'яв!
Білий сніг у лісі впав
на дубочки молоденькі,
на ялинки зелененькі.
Біло-біло в лісі стало –
так багато снігу впало.

([н] – 4, [н'] – 5) М. Познанська

9. Перевірний або контрольний диктант.

Серпень – це початок осені, а жовтень – середина. Березень, квітень, травень – це місяці весни. Ніж лежить у серванті. Я слухав спортивні новини. Сьогодні теплий сонячний день.

Диференціація звуків [л, л']

1. Порівняти звуки [л, л'] за артикуляцією.

Уточнюємо, під час вимови якого звука більш напружені губи, язик. Яка перешкода під час вимови їх, вимовляються дзвінко. Це – приголосні звуки. Твердий звук [л] має парний м'який звук [л'].

2. Послухати та повторити. Прочитати.

а) Букви:

л, л, ль;	ль, ль, л;	л, ль, л;	ль, л, ль;
ль, л, ль;	ль, л, ль;	ль, л, л.	

б) Склади:

ал – аль	ла – ля	ала – аля
ол – оль	ло – льо	оло – ольо
ул – уль	лу – лю	улу – улю
іл – іль	ли – лі	іли – ілі
ел – ель	ле – леє	еле – елеє.

3. Послухати й визначити, який приголосний звук у почутих словах.

На звук [л] показуємо один палець, [л'] – два пальці. Або на таблицях букв показуємо на звук [л] – букву л, на звук [л'] – букви л та -Ь- чи наступну букву, яка позначає м'якість звука.

а) Звуки [л, л'] на початку слова:

лава, літак, лайка, лебідь, ліс, людина, ланцюг, ліжко, лінійка, лак, лев, Люда, лампа, Ліда, люстра, ластівка, лимон, Люба, лапа, ласт, люпин, лижі, любисток.

б) Звуки [л, л'] у кінці слова:

пенал, сіль, котел, вчитель, корабель, сокіл, вокзал
медаль, коваль, козел, футбол, осел, автомобіль
вихователь, віл, мигдаль, орел, Василь, дятел, портфель
стіл.

в) Звуки [л, л'] у середині слова:

яблуко, паляниця, полуниці, булки, олівці
пелюстки, голуб, вулиця, валянки, болільник, пилка
маслюки, жолуді, галявина, щілина, сулія, галка
капельох, галушки, бібліотека, полиця, калюжа, голка
малюнок.

**4. Записати парами слова, порівняти їх звуко-буквений склад.
Уточнити зміст цих слів, скласти з ними речення.**

лис – ліс

лук – люк

лак – ляк

сигнал – сигнал

галка – галька

5. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом (дод. № 2), скільки букв у слові, в
якому місці стоїть звук [л] або [л']. Якою буквою позначена м'якість
звука [л']? Поставити наголос.

а) Плутанина, хлібниця, благополучно, клопотати
ляскати, клюнути, гладенький, любисток, глузливий
бібліотека.

б) Портфель, полуниці, хлопчик, альбоми, блюдець
верблюд, наволочка, велосипед, телевізор, галявина.

в) Використовувати слова із завдання 3.

**6. Списати слова із завдань 3 і 5. Підкреслити букву л. Пояснити
де вона позначає [л], а де – [л'].**

7. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Льоня та Олена пішли у ліс. У лісі серед кущів стояв лис. Тато подарував сину лук та стріли. Танкіст закрив люк. Я відчув ляк, побачивши лютого собаку. Мама купила лак для нігтів.

б) На пляжі була гладенька галька. На дереві сиділа галка. Склянку на стіл ставлять, а виделку кладуть. Молоко ллють, а цукор сиплять. Альоша зліпив із глини слоника.

в) Ластівка зліпила з глини гніздо біля вікна. Верблюди перевозять вантажі через пустелю. Спілі полуниці солодкі і смачні. Білі лебеді плавали у ставку.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Уперше у світі Юрій Гагарін облетів Землю на космічному кораблі. Після цього люди побували у відкритому космосі та на Місяці.

б) На лузі хлопчик ловив метелика сачком. Хліб покладали на стіл. Восени лелеки відлітають на південь. Навесні вони прилітають у свої старі гнізда та виводять дитинчат.

9. Вибіркові диктанти.

а) У почутих словах виділити звук [л], позначити його буквою л, звук [л'] – буквами Л та -Ь- або наступною буквою, яка позначає м'якість звука.

Використовувати для цього завдання тексти із завдань 7, 8.

б) Послухати вірші й порахувати, скільки разів прозвучало [л] і скільки – [л'].

Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну.
Завжди привітна, тиха й ясночола
вона нічим не силувала нас,

але при ній такий був тихий клас,
як сад без вітру. З нами часто в поле
вона ходила й вчила нас любить
свій рідний край, як сонце, як блакить...

([л] – 9, [л'] – 2)

В. Сосюра

ЛІТАК

Збудували літака ми,
полетіли над лісами,
полетіли над лісами,
й повернулися до мами!

([л] – 6, [л'] – 4) А. Барто

КУЛЬБАБА

На леваду я пішла б,
ціла купа там кульбаб,
ніби сонечка малі
посідали на землі.

([л] – 4, [л'] – 4) Н. Забіла

ЛІТАК

Лелека ластівку питає:
– Хто вище всіх птахів літає?
– Літають люди вище всіх
на літаках своїх легких.

([л] – 4, [л'] – 5) Н. Забіла

БІЛОЧКА

Сидить білочка в дуплі
в тихому затишку
і читає білченяті
з малюнками книжку.

([л] – 3, [л'] – 2) В. Пазуш

ЛЬОН

Зелен, зелен льон у полі.
Буде лялі з льону льоля.
Білим, білим білована,
Мов лілея мальована.

([л] – 6, [л'] – 9)

В. Ладижець

ВЕСНА

Навколо – де не глянь:
Стоїть весна така,
Що навіть зацвіла
Мітла сніговика!

([л] – 3, [л'] – 1)

А. Костецьки

10. Перевірний або контрольний диктант.

Хлопчик купив лінійку. Ялинки ростуть у лісі.
У автомобіля чотири колеса. Метелики літають над
квітами. Білка будує гніздо у дуплі. Біля стола стоять
стіл'яці.

Диференціація звуків [р, р']

1. Порівняти за артикуляцією звуки [р, р'].

Уточнюємо, на який звук більш напружені губи, язик. Яка перешкода в роті при вимовлянні їх. Вимовляється дзвінко. Це – приголосні звуки. Твердий звук [р] має парний м'який звук [р'].

Примітка: після букви **р** у кінці слова **-Ь-** не ставиться.

2. Послухати й повторити. Прочитати.

ра – ря	ара – аря	кра – кря
ро – рьо	оро – рьо	кро – крьо
ру – рю	уру – урю	кру – крю
ри – рі	іри – ірі	кри – крі

3. Послухати й визначити, який приголосний звук у почутих словах.

Звук [р] – показати один палець, [р'] – два пальці. Або на таблицях букв (дод. № 2) показати на звук [р] – букву **р**; на звук [р'] – букву **р** та наступну букву, яка позначає м'якість звука.

а) Звуки [р, р'] на початку слова:

рак, ріг, рама, Рябко, редька, рівчак, радіо, ранець, річка, рюкзак, ремінь, рядок, рій, райдуга, редиска, рік, рейка, рівнина, ракета, ріпа, ріжок, ревінь, риба, рішення;

рись, різка, рідкий, робітник, рука, різати, рисак, розетка, рів, рівний, рушник, рябий, рис, ряжанка, ромашка, рідний, рясний, рукавиця, рижики, рядно, рот, рішучий, рубанок, рівняти.

б) Звуки [р, р'] в кінці слова або в останньому складі:

буквар, Боря, касир, буря, комарі, снігур, двері, санітар, шофер, кухарі, помідор, звір, самовар, Варя, катер, хор, букварі, моря, кухар, комар, снігур, цукор.

Андрійко, куріпка, парашут, черепаха, стрічка, вареники, жираф, акваріум, порічки, перехід, трюк, сережки, барабан, Марійка, пиріжки, терези, береги, горіхи, корівник, дерево, берізка, черешня, багряний, Марина.

4. Прочитати та списати парами слова. Порівняти їх звуковий склад. Уточнити значення, скласти з ними речення.

рис – ріс	дари – дарю
рив – рів	гори – горю
грим – грім	вари – варю
раба – ряба	рий – рій

5. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом (дод. № 2), скільки букв у слові, який звук [р] чи [р'] у слові, на якому місці він стоїть. Якою буквою позначена м'якість звука [р']? Поставити наголос.

а) Використовувати слова із завдання 3.

б) Хоробрість, громадянин, акваріум, крапелька, багряний, зруйнувати, порядковий, фруктовий, трясовина, врочистий.

в) Дрібненький, врахувати, рятівник, тролейбус, крільчатник, транспорт, чарівниця, працювати, прізвище, другорядний.

6. Списати слова із завдань 3 і 5. Підкреслити букву р. Пояснити, де вона позначає [р], а де – [р'].

7. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Рис росте у воді. На городі ріс буряк. Тато рив яблука. За селом глибокий рів. Артисти накладають грим на обличчя. Під час грози гримів грім. У мене є ряба курка. Раба – це невільниця.

б) Марино, вари кашу. Я варю кашу. Андрійку, бури землю. Я бурю землю. Гори, гори, багаття! Горю бажанням зустріти друзів. Вилетів рій бджіл. Ромо, рий яму!

в) Під землею рие нори кріт. До дверей прибили гачок. На городі виріс кріп. Горобець по землі стрибає, крихти збирає. Я годував нутрію рибою. Я перетирив з цукром смородину.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Треба щодня їсти страви з різних овочів. Не радій чужому горю. Багато грибів у дрімучому лісі. Корови зимують у корівнику. Я зустрів Андрійка та Марину. Риби плавають в акваріумі.

б) Раї купили новий рюкзак. Рябко мій друг. У річці багато різної риби. Обов'язково мийте руки, не тягніть їх до рота. На вербі набрякли бруньки. Перукар голить гострою бритвою.

9. Вибіркові диктанти.

а) Почувши у слові звук [р], написати букву **р**; звук [р'] – букву **р** та наступну букву, яка позначає м'якість звука.

Використовувати для цього завдання тексти із завдань 7, 8.

б) Послухати вірші й порахувати, скільки слів зі звуком [р] і скільки – з [р'].

СТРУМОК

Куди біжить струмок?

У ярк.

А з ярка щовесни?

До Десни.

А з Десни куди?

До дніпровської води.

У Дніпрі він буде жить?

Ні, до моря побіжить.

(р) – 11, [р'] – 4)

Тут зупиниться струмочок?

Ні, зів'ється до хмарок.

А з хмарок куди?

Стане бризками води.

Якщо грім загуде,

рясно дощ упаде.

Побіжить знов струмок

у ярк.

В. Гринько

БЕШКЕТНИК

Ой бешкетник наш Андрійко –
з поведінки в нього трійка.
Він не раз, буває, вранці
в клас ката приносить в ранці.

([p] – 4, [p'] – 2)

В. Плахотніков

УТРЬОХ

(скорочено)

А ми зате утрьох
в кіно ходили,
утрьох у нашому дворі
співали скільки сили,
а потім грали у квача,
аж поки вечір не почав.

([p] – 2, [p'] – 4)

А. Костецький

ЛЮБИЙ ГРИЦЬ

Снігурики-снігурі
розлетілись по дворі.
Я їм виніс на поріг
гречки сім'ячка на сніг.

([p] – 7, [p'] – 3)

І тоді, я чув це сам, –
закричали птиці:

– Ти завжди був любий нам
ти найкращий, Грицю!

П. Воронько

МОРОЗ

Такий мороз на річку сів,
що та аж заіскрилась,
і вже не видно окунів
крізь паморозь на кризі.
Гасають по лісах зайці,
щоб трішки обігрітись.
Тремтять на вітрі горобці,
кошлаті та сердиті.

І лиш веселі снігурі,
яким аж тепло навіть,
мов теплі вогники згори
у синій сніг пірнають.
([p] – 10, [p'] – 6) А. Костецький

10. Перевірний або контрольний диктант.

У саду на кущах червоніють порічки. Біла кора у берізки. На носі ріг у носорога. Пірнає та плаває у річці нутрія. У Маринки в косах червона стрічка. У крамниці продають ряжанку.

Примітка. Парні – твердий та м'який звуки [дз, дз'] будуть розглядатися пізніше. Решта приголосних звуків [ш, ж, ч, дж, в, п, б, ф, м, г, к, х] парного м'якого звука не мають. Вони завжди тверді, після них ніколи не пишеться -Ь-. У сполученні з буквами і, я (вікно, місто, свято та ін.) ці приголосні вважаються напів-м'якшеними як варіант відповідних твердих звуків.

Глухі та дзвінкі приголосні звуки та їх диференціація

Звуки [п, б] і букви П, Б

1. Порівняти звуки [п, б] за артикуляцією.

Уточнюємо, у якому положенні будуть язик, зуби, губи (однаковому). Тому ці звуки парні. Але звучать вони по-різному. Звук [б] – дзвінко, звук [п] – глухо. Перевіряємо тильною стороною долоні на шиї, на який звук тремтять голосові зв'язки. Тремтять на звук [б], це – дзвінкий звук, не тремтять на звук [п], це – глухий звук.

2. Послухати і повторити. Прочитати.

а) Букви:

п, п, б;	б, б, п;	б, п, б;	п, б, п;	п, б, б;
б, п, п;	п, п, б;	б, б, п		

б) Склади:

па – ба	ба – па	апа – аба
по – бо	бо – по	апо – або
пу – бу	бу – пу	упу – убу
пи – би	би – пи	апи – аби
пе – бе	бе – пе	апе – абе

3. Послухати й показати букву п або б на таблиці букв (дод. № 2)

а) Звуки [п, б] на початку слова:

береза, пилка, посуд, батон, парк, павук, бак, банк
парта, багач, пастух, пальто, поле, погода, базар, бокс
пеньок, борщ, портфель, борода, портрет, бинт, буряк;

балка, пенал, болото, пекар, бочка, бензин, палата
бесіда, пиріг, буква, булка, письмо, буря, пілосос, бусол;

писк, бузок, писання, бур'ян, порада, буквар, поліція
пожежа, боєць, пакет, борода, паспорт, бик, битва
переказ, боровик, пух, багаття.

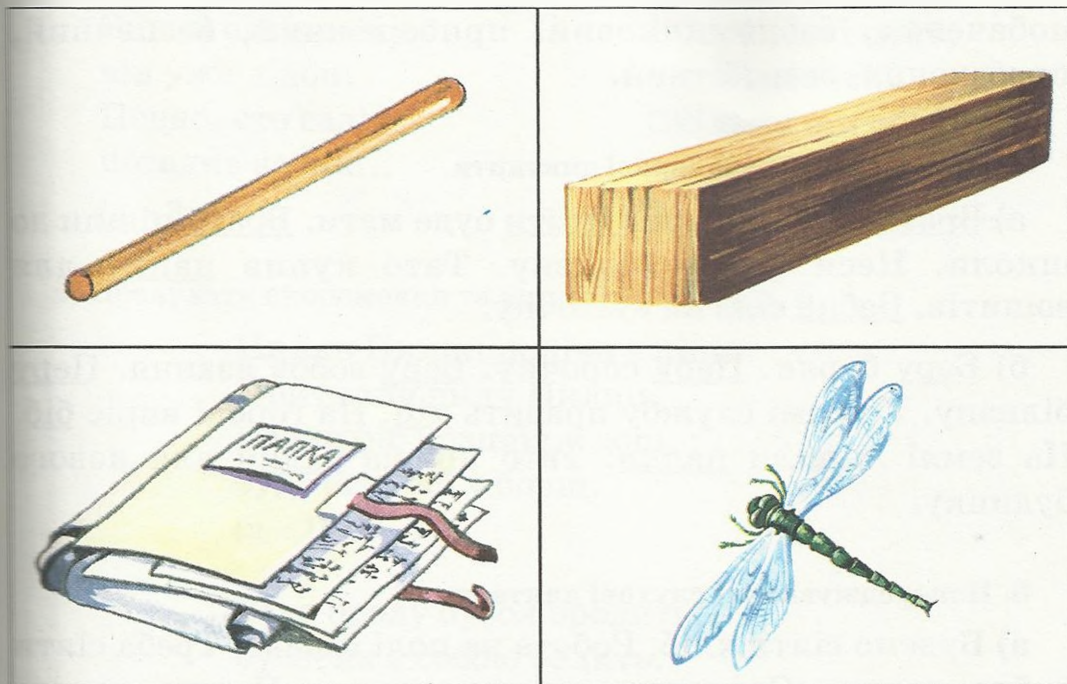
б) Звуки [п, б] в кінці слова:

суп, краб, клуб, степ, голуб, грип, тип, зуб, чуб, вступ
тулуб, сип, зруб, скрип, виступ.

в) Звуки [п, б] у середині слова:

крапка, добро, лапка, глобус, чапля, шапка, субота
скрипка, ребро, крапля, стрибок, робота, краплина
аптечка, чоботи, турбота.

4. Підібрати підписи до малюнків. Списати парами слова, порівняти їх звуко-буквений склад, уточнити значення цих слів, скласти з ними речення.

Слова: палка, балка, бабка, папка.

Брати – прати.	Пити – бити.
Беру – перу.	Пив – бив.
Куби – купи.	Порт – борт.
Бар – пар.	Біб – піп.

5. Списати слова із завдання 3 під буквами П, Б у два стовпчики.
Підкреслити П, Б.

6. Аналіз слів.

Послухати слова. За цифровим рядом (дод. № 2) полічити, на якому місці стоїть (чи стоять) буква П, Б. За командою логопеда на таблиці букв та в цифровому ряду показати букву П або Б та цифру, на котрому місці вона стоїть.

а) Роботящі, хлібина, спекли, теплий, робітник, допомагати, робота, табір, зупинка, записка.

б) Купувати, стрибок, апельсин, крупинка, глоб
тулуб, крапка, трибуна, клуб.

в) Побороти, побити, показати, палуба, безпе
побачення, безпомилковий, прибережний, безпечни
пробачення, безробітний.

7. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Браті були дружні. Пра́ти буде мати. Браті пішли
школи. Неси пра́ти білизну. Тато купив папку д
зошитів. Бабка сіла на квіточку.

б) Беру буряк. Перу сорочку. Беру зобов'язання. Пе
білизну. У храмі службу править піп. На городі виріс б
На землі лежали палки. Тато привіз балки для нов
будинку.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Будемо сіяти хліб. Робота на полі цікава. Треба сія
добре зерно. Оглянути всі трактори. Пухку зем
приготувати. Своєчасно сівбу розпочати. Посіємо вчас
зерно. Добрий врожай зберемо.

б) Наша бабуся зовсім стара. Бачить вона пога
Ходить помалу. Любить бабуся, коли їй читають. Петру
поважає бабуся. Після школи він розважає її.

9. Вибіркові диктанти.

а) Виписати букви **п, б**, які зустрічаються у словах.

Зразок: слухають речення «Бабуся подарувала онучці пенал т
буквар».

Запис учня: **п – п, п = 2**

б – б, б, б = 3

Використовувати для цього завдання тексти із завдань 7, 8.

б) Послухати вірші і, почувши в словах звуки [п, б], випис
букви **п, б**.

СТАРИЙ САДІВНИК

Садить садівник
молодий садок.
Сивий садівник –
він уже дідок.
Певно, сто садів
посадив за вік...
(п – 3, б – 3)

Скільки дав плодів
людям садівник!
Яблук дав і слив,
груші золоті...
Скільки він зробив,
доброго в житті!

М. Познанська

в) Послухати скоромовки та виписати букви **п**, **б**.

Пиляв Пилип поліна з лип.
Притупив пилу Пилип.
Бабин біб розцвів у дощ,
буде бабі біб у борщ.
(п – 10; б – 10)

Біля броду бусол бродить,
бусленя з собою водить.
Бережись, зелена жабко,
бо вполює бусленятко.
(п – 1; б – 10)

10. Списати речення. Вставити замість крапок букву **п** або **б**.
Підкреслити їх.

а) • іля школи • удемо сад садити. Там • осадимо я • луні.
Тут • удуть • олуниці рости. • іля паркану • орічки
• осадимо. Гарно • уде • іля школи. У шкільній їдальні
• о • ільшає фруктів для учнів.

б) • иляв • орис • оліна з • ерези. • іля • олоота • усол
• родить. • ережись, зелена жа • ко, • о в • олює • усленятко!
• осадила • а • а • і • , • уде • а • і • і • у • иріг.

в) Взимку треба до • омагати • ташкам. • етро та • орис
• овісили на дерево годівницю. Наси • али у неї • роса,
крихти хлі • а, • рилетіли горо • ці, голу • и, синички,

• одзьобали • оживу. Влітку • тахи • ринесуть • а
користі, охороняючи дерева від шкідників.

11. Списати слова. Вставити замість крапок букву п або б.
креслити їх.

а) До • омога, чо • оти, гри • и, ви • уск, тур • ота, за • и
ви • адок, ри • а, ви • ух, ро • ота, роз • овідь, со • а
роз • иска, су • ота, кора • ель, ка • ітан, сів • а.

б) Гу • и, • авук, • акет, • анк, • агаж, • оле, • орада, зу
аз • ука, • уря, • окс, • уран, • екар, • альці, аль •
ло • ата, • ерет, • енал.

12. Скласти слова з поданих букв (перша буква у слові підкреслена). Записати ці слова у два стовпчики під буквами П.
Підкреслити їх.

1) и, а, б, р, <u>к</u>	2) а, о, т, н, <u>б</u>	3) у, а, р, б, <u>т</u>
а, а, к, б, <u>б</u>	і, я, с, н, <u>п</u>	а, о, п, н, <u>в</u>
и, и, р, б, <u>г</u>	а, и, р, т, <u>б</u>	и, у, б, х, <u>в</u>
а, а, л, ц, <u>п</u>	и, а, л, к, <u>п</u>	о, а, ш, т, <u>п</u>
а, а, л, к, <u>п</u>	у, а, б, к, <u>ш</u>	а, а, г, ж, <u>б</u>
о, а, л, щ, <u>п</u>	а, а, р, н, <u>б</u>	а, о, л, к, н,
о, о, б, т, р	е, а, н, л, <u>п</u>	а, о, р, п, р,

4) о, а, л, щ, <u>п</u>	5) а, а, п, к, <u>ш</u>	6) у, е, к, т, <u>б</u>
о, і, з, д, <u>п</u>	а, о, п, н, <u>в</u>	у, е, ф, т, <u>б</u>
і, я, с, н, <u>п</u>	а, а, р, т, <u>п</u>	а, а, п, к, <u>с</u>
у, и, б, л, к, <u>б</u>	о, и, р, в, <u>б</u>	а, е, к, т, <u>п</u>
е, а, р, б, <u>т</u>	у, и, р, нь, к, <u>б</u>	у, я, р, к, <u>б</u>
е, о, т, н, <u>б</u>	а, о, ть, к, <u>б</u>	е, е, р, ць, <u>п</u>
а, о, т, н, <u>б</u>	а, о, ль, т, <u>п</u>	у, а, р, н, <u>б</u>

13. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути звук
або [б].

Ростом невеличка,
ні звір, ні пташка,
а землю риє,
будинок будує.

(ло • ата)

– Що це! Що це! –
Всі кричать, –
Парасольки
Он летять.

(• арашуті)

Червоний Макар
по полю скакав,
а в борщ попав.

(• ерець)

По полю бродить,
Зерно молотить.
Жне, косить –
Хліба просить.

(ком • айн)

Пухова руденька шуба
із сосни стриба на дуба.
Хвіст у неї, як мітла,
А сама на зріст мала.

(• ілка)

Всі ми в шапочках-брелях
Заховались під куці,
бо як вийдемо на шлях –
враз опинимось в борщі.

(гри • и)

14. Перевірний або контрольний диктант.

Богдан, Петрик та Люба були в зоопарку. Там вони бачили: бегемотів, мавпочок, папуг, зебру, беркутів, пеліканів. А ще вони бачили багато різних звірів та пташок. Цікаво було спостерігати за ними. Богдану, Петрику та Любі дуже сподобалась прогулянка у зоопарк.

Звуки [т, т' – д, д'] і букви Тт, Дд

1. Порівняти звуки [т – д, т' – д'] за артикуляцією.

Уточнюємо, на які звуки тремтять голосові зв'язки. Глухий звук [т] має парний дзвінкий [д]; глухий звук [т'] має парний дзвінкий [д'].

Співвідношення звуків з буквами: Тт, Дд.

а) Букви:

т, т, д;	д, д, т;	т, д, т;	д, т, д;
ть, ть, дь;	дь, дь, ть;	ть, дь, ть;	дь, ть, дь

б) Склади:

та – да	тя – дя	ата – ада	атя – адя
то – до	тьо – дьо	ато – адо	атьо – адьо
ту – ду	тю – дю	ату – аду	атю – адю
ти – ди	ті – ді	ати – ади	аті – аді
те – де	те – де	ате – аде	ате – аде

3. Послухати слова й показати букву т або д на таблиці букв (дод. № 2).

а) Звуки [т, т', д, д'] на початку слова:

туман, дерево, дощ, терен, тин, дуб, травень, денн
тополя, дим, дім, телевізор, товариш, дупло, Тамара
тюль, тубик, дяка, дірка, тінь;

тюлень, тюльпан, дівчинка, ділянка, табір, душ, дах
танець, далеко, тарілка, дарунок, туман, дуб, тигр
давно, токар, доба, танець, дорога, дія, тюк, діброва
тінь.

б) Звуки [т, т', д, д'] в кінці слова:

брат, сад, Гнат, город, салат, вид, кит, кут, код
парашут, хід, білет, скелет, мед, похід, буфет, парад
берет, вперед, слід, пілот, рід, секрет, плід;

сядь, п'ять, десять, ведмідь, їдь, блищать, міде
молодь, читають, співають, ожеледь, бачать, стоять
гість.

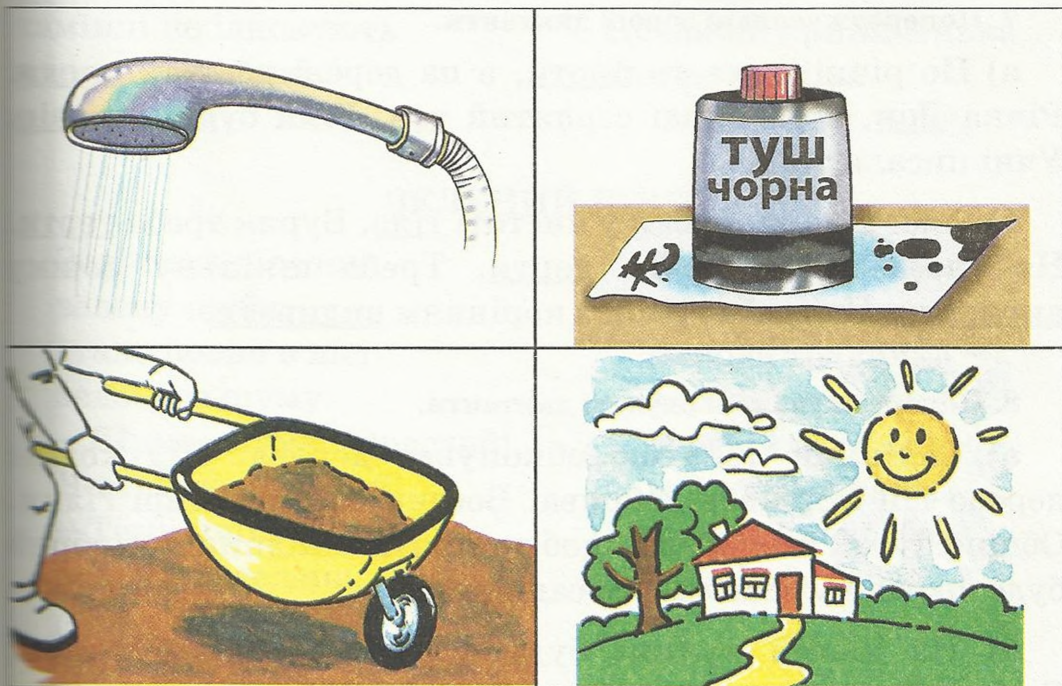
в) Звуки [т, т', д, д'] у середині слова:

боротися, молодий, годинник, партизан, практика
кедри, будинок, витриманий, короткий, провідник
котрий, відомий, латка, сотня, коритце, молодший
батько, подяка, будівля, неділя.

г) Звуки [т, т', д, д'] у різних положеннях:

дятел, їдять, дата, сидять, стадо, триденний, деталь, ходити, дитина, видатний, дути, пробудити, тиждень.

4. Розглянути малюнки, підібрати підписи до них. Списати парами слова, порівняти звуко-буквений склад цих слів, уточнити їх зміст, скласти з ними речення.

Слова: тачка, туш, дачка, душ.

Витирати – видирати.

Подерти – потерти.

Плоди – плоти.

Дерти – терти.

Диск – тиск.

Дон – тон.

Двір – твір.

Діло – тіло.

5. Аналіз слів.

На таблиці букв та цифровому ряду (дод. № 2) полічити, скільки букв у цих словах, яка є буква – Т чи Д, на якому вона місці.

а) Капуста, поливати, картопля, помідори, будинок, копати, подушка, курчата, розсада, свобода.

допомога, відерце, людина, пілотка, косити.

в) Використовувати слова із завдання 3.

6. У два стовпчики під буквами Т, Д списати слова з відповідними буквами із завдань 3 і 5. Підкреслити їх.

7. Попереджувальні зорові диктанти.

а) По річці пливають плоти, а на дереві ростуть плітки. Річка Дон, а у Володі сердитий тон. Біля будинку д. Учні писали твір.

б) Роби діло та держи у чистоті тіло. Буряк треба те. Не треба кору дерева дерти. Треба шкільну до виритати. Не треба гриби з корінням видирати.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Садівник лопатою обкопував дерева. Під кожне дерево він підливав добрива. Восени обрізав старі гілки. Обприскував усі дерева, щоб знищити шкідників. Добрий урожай буде врожай у дбайливого садівника.

б) На нашій вулиці будували житловий будинок. Вантажні машини підвозили готові стіни, стелю, двір, вікна. На майданчику стояв підйомний кран. Він піднімав привезені частини будинку. Робітники ставили їх на місце. Виростав зразу цілий поверх.

9. Вибіркові диктанти.

а) Виписати з почутих слів букви Т, Д.
Використовувати тексти із завдань 7, 8.

б) Послухати вірші і, почувши в словах звуки [т, д], виписати букви Т, Д.

ЛІСОВА КРИНИЧКА

На зеленій галявині,
де рясна трава,
дзюркотить криниченька
чиста, лісова.

До води схиляються
квіти запашні,
камінці поблискують
в темній глибині.

(д – 12, т – 14)

Ми збирали ягоди,
забрели сюди,
відпочити в затишку
сіли край води.
Ходять в лісі шелести,
дзюркотить вода...
Це казки криниченька
нам розповіда.

Н. Забіла

ЗЕЛЕНИЙ ШУМ

Зодягнув лісочок
зелену шубу, –
стало повно в лісі
зеленого шуму.
– Шуме, шуме, здрастуй!
Чом ти зеленастий!
– Тому, що у мене
вся рідня зелена.

(т – 13, д – 9)

Клени та дубочки –
то мої синочки,
молода травичка –
дорога сестричка,
деревій та м'ята –
мої мама й тато,
верес і кульбаба –
мої дід та баба.

Л. Компанієць

10. Списати речення. Вставити замість крапок букви т або д.
Підкреслити їх.

а) •о хвойних •ерев належа •ь сосна, ялина, смерека.
Лис •я у них по •ібне •о голок. •аке лис •я називаю •ь
звоєю. Хвойні •ерева всю зиму с •оя •ь зелені. Лис •яні
•ерева – •уб, береза, клен, •ополя •а бага •о інших.
Восени у лис •яних •ерев лис •я опа •ає.

б) С •овбур у моло •их сосен вкри •ий чорнува •ою
корою. У с •арих сосен кора сіра. З •ріщин сосни ви •ікає
запашна смола. Смола просочує всі органи сосни і лис •я,
кору, •еревину. Сосна •обре рос •е на ві •кри •их місцях.

Підкреслити їх.

а) Робо·а, помі·ор, кар·опля, ба·илля, лис·поло·и, горо·ина, ре·иска, с·анок, с·а·уя, лю·и·приро·а, розса·а, лопа·а.

б) Тіс·о, са·и·и, бу·инок, пи·ання, лю·ий, гу·ку·ок, ві·ро, во·а, ва·а, курча·а, свобо·а, дирек·рику·ник, пар·изан.

12. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути звук або [д].

В сінях то так, то сяк,
а в хату ніяк.

(·вері)

Що то за птиця
долетіла до Місяця

(раке·а)

Без язика живе,
не їсть і не п'є,
а говорить і співає.

(ра·іо)

Впала стрічка
через річку,
поеднавши береги

(міс·а)

Йде з села до села,
а з місця не зрушить.

(·орога)

Хто ховає під куці
наші супи та борщі?

(кар·опл·а)

Тягнеться нитка,
а в клубок
не змотаєш.

(·орога)

Хто голівку свою
влітку накриває
і по двадцять хустинок
на голівці має.

(капус·а)

13. Скласти слова з поданих букв (перша буква у слові підкреслена). Записати ці слова у два стовпчики під буквами Т, Д. Підкреслити їх.

1) а, к, л, д, <u>с</u>	2) а, о, с, т, <u>ч</u>	3) а, и, р, т, <u>б</u>
е, о, п, л, <u>т</u>	а, о, д, к, <u>с</u>	а, а, р, д, <u>п</u>
е, а, р, б, <u>т</u>	е, о, п, л, <u>т</u>	о, о, л, д, <u>х</u>
а, о, т, к, <u>к</u>	а, и, д, в, <u>с</u>	а, и, р, т, <u>г</u>
о, а, ш, к, <u>д</u>	о, а, ч, к, <u>д</u>	о, е, б, р, д
и, а, м, р, д	а, и, р, т, <u>б</u>	и, а, е, т, <u>ч</u>
я, о, д, к, <u>р</u>	і, и, в, т, <u>к</u>	і, е, в, т, <u>ц</u>
и, о, т, л, <u>ж</u>	о, е, б, р, д	а, о, д, к, <u>с</u>
4) і, е, т, р, <u>в</u>	5) а, а, т, к, <u>х</u>	6) у, о, т, к, <u>к</u>
і, и, т, р, <u>з</u>	и, а, з, г, <u>д</u>	у, о, д, к, <u>г</u>
я, о, в, т, <u>с</u>	і, о, г, ть, <u>н</u>	і, е, т, р, <u>в</u>
и, я, с, т, <u>д</u>	о, о, в, г, <u>д</u>	у, а, м, н, <u>т</u>
и, а, м, р, д	а, а, р, в, <u>т</u>	у, а, м, к, <u>д</u>
о, и, м, к, <u>д</u>	о, о, б, р, д	ю, и, т, й, <u>л</u>
і, о, с, т, <u>м</u>	і, а, р, к, <u>д</u>	у, о, п, л, <u>д</u>
і, а, р, к, <u>д</u>	я, а, т, к, <u>ц</u>	о, о, р, д, <u>г</u>

14. Перевірний або контрольний диктант.

Помідори ростуть довго. Тому на городи і поля висаджують розсаду помідорів. Розсаду вирощують у парниках. У засушливе літо помідори треба добре поливати. Якщо літо жарке, ґрунт вологий, то помідори добре ростуть.

Звуки [к – г, х – г] і букви К, Г, Х, Г

1. Порівняти звуки [к, г], потім [х, г] за артикуляцією.

Уточнюємо схожість та різницю в положенні язика, губ, зубів; на які звуки тремтять голосові зв'язки. Глухий звук [к] має дзвінкий парний [г], глухий звук [х] має парний дзвінкий [г]. Співвідношення звуків з відповідними буквами: Кк, Г'г, Хх, Гг.

2. Послухати і повторити. Прочитати.

а) Букви:

к, ґ, ґ, к, ґ, ґ, к, к, ґ, к, ґ, к, к, ґ;
г, х, х, г, г, х, г, х, х, г, х, г, г.

б) Склади:

ка – ґа	ака – аґа	ха – га	аха – аґа
ко – ґо	ако – оґо	хо – го	ахо – ого
ку – ґу	уку – уґу	ху – гу	уху – угу
ки – ґи	аки – аґи	хи – ги	ахи – аґи
ке – ґе	еке – еґе	хе – ге	ехе – еґе

3. Послухати слова та показати букву к, ґ, х або г на таблиці бу (дод. № 2) чи показати прапорець з відповідною буквою.

а) Звуки [к – ґ], [г – х] на початку слова:

кажан, ґава, касир, ґедзь, камінь, коса, ґудзик, каву ґуля, ґавити, колос, космос, ґазда, ґаздиня, кора, кед куц, ґелґотіти, корабель, кишенья, килим, кисіл кажан;

хліб, город, голод, хутір, халат, гуси, гас, хобот, хми халва, гараж, худий, газон, хустина, губи, гора, хаш гості, хор, хек, гуляти, хитрість.

б) Звуки [к, г, х] в кінці слова:

мак, мішок, мох, успіх, ріг, берег, дах, нюх, тюк, ла стіг, поріг, вік, льох, ворог, рак, пастух, батіг, бік, уро слух, круг, співак, кожух, подвиг.

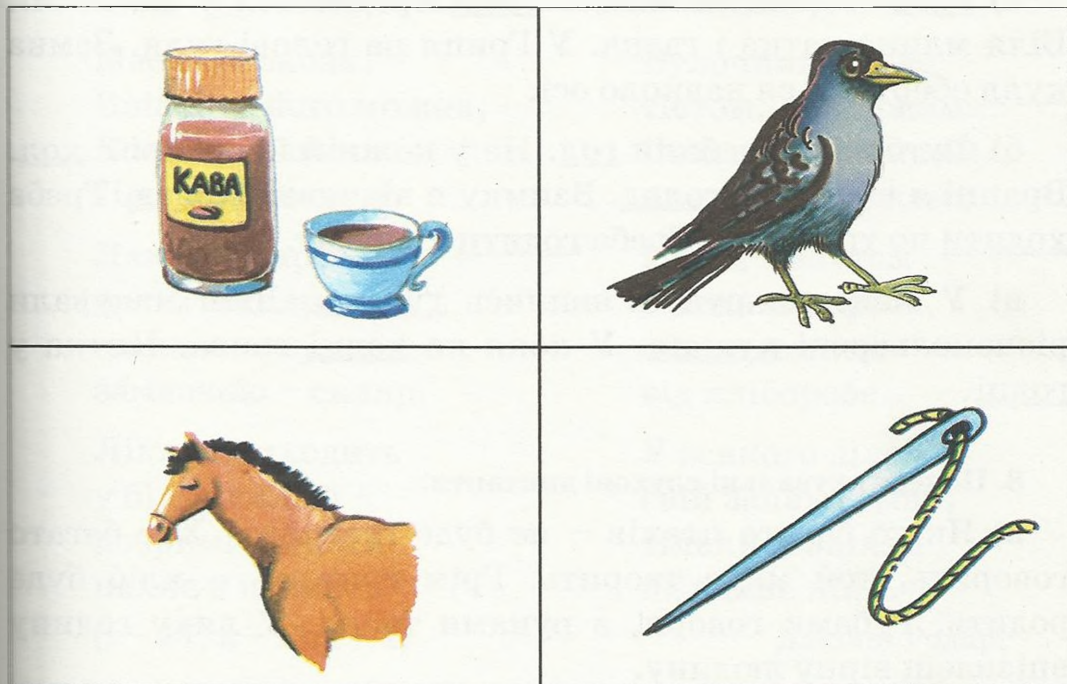
в) Звуки [к – ґ], [г – х] у середині слова:

вагон, рука, сухе, аґрус, роги, ручка, багаж, круг дзиґарі, тихше, букет, дочка, магазин, дорога, берег сухар, річка, погода, снігур, охота, черепаха, ракет шахта, миска, сумка.

г) Звуки [к – г], [г – х] у різних місцях у слові:

колихати, гудок, огірок, кожух, горіх, горох, загадка, хокей, художник, круги, капелюх, хижак, хуга, кухня, гайка, ганок.

4. Підібрати підписи до малюнків. Списати парами слова, порівняти їх звуко-буквений склад. Уточнити зміст кожного слова. Скласти з ними речення.

Слова: голка, холка, кава, гава.

Куля – гуля.

Хол – гол.

Кулька – гкулька.

Холод – голод.

Гатка – хатка.

Ходити – годити.

5. Аналіз слів.

На цифровому ряді та таблиці букв (дод. № 2) полічити, скільки букв у слові. Показати, яка є буква у слові – к, г, х чи г, на якому вона місці.

а) Підходити, магазин, агрус, акробат, хвалити, дзигарі, покуштуй, сьогодні, характер, господар.

б) Горлечко, хустинка, загадка, хоботочок, художник, характер, огірочки, газеточка, хом'ячок, голубка.

в) Використовувати слова із завдання 3.

6. Списати слова із завдань 3 і 5. Підкреслити к, г, х, г.

7. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Гава сиділа на акації. Кава продається у магазині. Біля млина хатка і гатка. У Гриця на голові гуля. Земля куля обертається навколо осі.

б) Футболісти забили гол. Не у кожній квартирі є холодильник. Вранці я відчуваю голод. Взимку я відчуваю холод. Триває холода. Ходити по тротуару. Треба годити хворому.

в) У мене на руці з'явилися губки. Діти надувають губки. Губки різнокольорові кульки. У коня на холці грива. Нитки голі.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Якщо багато птахів – не буде гусениць. Хто багато говорить, той мало творить. Грім гримить – хліб бородить. Губами говори, а руками твори. У лиху годі впізнаєш вірну людину.

б) Колос повний до землі гнеться, а пустий – угнететься. З великої хмари малий дощ буває. Рана загоїть, а лихе слово ні. Полохлива ворона і куца боїться. У вовки виють, а в хаті страшно.

9. Вибіркові диктанти.

а) Виписати з почутих слів букви к, г, х, г.

Використати для цього завдання тексти із завдань 7, 8.

б) Послухати вірші і, почувши в словах звуки [к, г, х, г], виписати букви к, г, х, г.

ПРИЛЕТІЛИ ГУСИ

Прилетіли гуси,
сіли у воротях,
оті білі гуси
в червоних чоботях.

(к - 3, г - 2, х - 8, г - 4)

В червоних чоботях,
в хустинках рябеньких.
Загелгали гуси,
що я ще маленький.

М. Вінграновський

ЧИМ ПАХНУТЬ РЕМЕСЛА

Має свій запах, -
Впізнати його можна, -
Кожна робота,
Професія кожна.

Лаком і фарбою
пахне маляр,
глиною - муляр,
замазкою - скляр.

Лікар приходить
у білим халаті -
добрими ліками
пахне в кімнаті.

(к - 17, х - 13, г - 1)

Булочник пахне
тістом, дріжджами.
Столяр - дошками,
клеєм, стружками.

Пахне мазутом
в механіка роба,
пахне землею
від хлібороба.

У всякого діла
свій запах і смак,
тільки безділля
не пахне ніяк.

Джанні Родарі

ХТО ДЕ СПИТЬ?

Дуже гарно
Сонцю спати
Серед поля
під стіжком.

Гарно спати
і курчатам
у матусі
під крилом.

(к - 4; г - 3, х - 3)

Навіть вітру
гарно спати
у хмарини
на щоді.

Та найкраще
Сплять хлоп'ята
в свого тата
на руці.

А. Костецький

або г. Підкреслити їх.

а) У · оро · у є · оріння, стебло, листя й · віточ · и. Стебл
у · оро · у тон · е, а листя зелене з вуси · ами. На · ряд · а ·
· оро · ом вти · ають тич · и.

б) · оро · вуси · ами чіпляється за тич · и і не падає н
землю. У · оро · у невеликі білі · віточ · и. З · віточ
утворюються сухі плоди – струч · и. В середині струч · а
насіння – · орошини.

в) Навесні пташ · и мостять · нізда. Івол · и, зябли · и і
інші пта · и роблять · нізда із стеблино · трави і тонень · и
лозино · . Ї · ні · нізда на · адують малень · і · орзиноч · и.

г) Гра · и мостять свої · нізда з су · и · ле · ки · · іло · . Ї · н
· нізда с · ожі на вели · і · орзин · и. · ніздяться · ра · и н
вели · их дерева · . Гнізда вони роблять близь · о одне ві
одно · о.

11. Списати слова. Замість крапок вставити букви к, г, х або п
Підкреслити їх.

а) Губ · а, · ри · ти, · удо · , па · учий, · ижа · , · ано ·
· улька, по · илити, · ра · и, запа · и, су · арі, Ми · айло.

б) Хара · тер, доро · а, · іш · а, за · ад · а, пиро · и, · олод
· олод, під · одить, ти · ри, беріз · а, сонеч · о, с · оро
здале · а, бере · и.

12. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути звук
[к, г, х] або [г].

На дереві гойдається,
жупан колючий має,
на літо одягається,
а восени скидає.

(· аштан)

Росло, виростло
із кожуха вилізло,
по руках покотилося,
на зубах опинилося.

(· оріх)

Не кінць, не віл,
а прив'язаний.
(• арбуз)

Горя не знаю,
а гірко плачу.
(• мара)

Кругле, як м'яч,
Хвіст має, але
за нього не підіймеш.
(• лубо•)

Повна хата горобців,
а нікуди вилетіти.
(• арбуз)

Тік-так, а з
місця ніяк.
(• одинник)

Допитлива,
криклива
по двору плигає.
(• ава)

13. Скласти слова з поданих букв (перша буква у слові підкреслена). Записати їх. Підкреслити к, г, ж, г.

1) а, а, з, д, г
у, а, л, х, г
о, і, в, ш, к
у, о, т, р, х
е, д, зь, г
а, о, л, к, ж
а, ю, р, ть, г
а, а, л, в, х

2) у, о, т, к, к
е, і, л, г, т, г
у, о, д, к, г
а, а, л, т, х
и, а, д, в, к
у, р, н, т, г
у, и, р, д, г
о, о, б, т, х

3) а, а, з, н, к
у, и, д, з, к, г
е, о, р, й, г
у, а, х, р, с
а, а, х, т, ш
а, и, н, к, ю
у, а, ль, к, г
о, и, г, д, я

4) ю, і, л, ч, к
у, я, р, к, б
а, е, я, в, н, г
а, а, з, д, г
о, а, л, к, г
і, а, р, к, г
і, с, п, х, у
о, у, ж, х, к

5) о, о, р, х, ц
о, і, х, д, ц
а, в, л, т, г
у, и, д, з, к, г
і, и, в, т, к
о, и, т, к, к
у, я, є, л, г
о, о, в, г, д

6) о, а, х, т, о
а, и, т, х, ц
е, д, зь, г
у, г, р, с, а
и, и, л, м, к
а, и, р, н, к
о, о, л, д, г
о, о, р, д, г

14. Перевірний або контрольний диктант.

Взимку лютий холод допіка. Сніг засипав двір і ганок.
Школярі ідуть до школи. Грають по дорозі у сніжки.
Всюди гомін, сміх, потіха. Сонце вгору плине вище і гріє
здалека.

Звуки [с, с', з, з'] і букви Сс, Зз

1. Порівняти звуки [с – з] [с' – з'] за артикуляцією.

Уточнюємо схожість та різницю у положенні язика, зубів, губ;
на які звуки тремтять голосові зв'язки.

Глухий звук [с] має парний дзвінкий звук [з]; глухий звук [с']
має парний дзвінкий звук [з']. Співвідношення звуків з відповід-
ними буквами: Сс, Зз.

2. Послухати та повторити. Прочитати.

а) Букви:

с, з, з;   с, с, з;   с, з, з;   з, с, с;   з, з, с

б) Склади:

са – за	аса – аза	ся – зя	ася – азя
со – зо	осо – озо	сьо – зьо	осьо – озьо
су – зу	усу – узу	сю – зю	усю – узю
си – зи	іси – ізи	сі – зі	ісі – ізі
се – зе	есе – езе	се – зе	асе – азе

3. Послухати й показати букву с або з на таблиці букв (дод. № 2)
чи показати прапорець з відповідною буквою.

а) Звуки [с, з, с', з'] на початку слова:

сало, салат, замок, земля, салют, село, зима, Зоя,
середа, зуби, син, зал, сир, завод, сито, сом, загата, солома,
зебра, сад, зубр, сани;

зоопарк, син, золото, змагання, сум, зелень, суд, суп,
звати, скоро, змова, завтра, скеля, звук, ставок, звичай,
запах, спати, знати, слово, здоров'я;

сіно, зірка, сідло, зябра, сівба, сяйво, зігнути, сьогодні, зім'яти, сусід, зір, сьомий, зяблик, сівач, Зіна, снігур, сіль, зілля, сік, зірвати, стіна.

б) Звуки [с, з, с', з'] в кінці слова:

клас, віз, ананас, хмиз, гарбуз, мінус, тепловоз, компас, протигаз, матрос, колос, електровоз, пиросос, в'яз, рис;

водолаз, фокус, абрикос, газ, овес, боягуз, мазь, дивись, вчись, скрізь, вісь, гордись, паморозь, залазь, доберусь, повернусь, лізь, завозь.

в) Звуки [с, з, с', з'] у середині слова:

кизил, колиска, газета, іриска, лоза, редиска, гімназія, азбука, айстра, бензин, таксист, низина, Василь, візьми, гніздо;

насіння, гризун, взуття, поросята, каструля, гвіздок, колосся, музика, сусід, козак, ластівка, близько, слизько, низько, кінський, вузько, братський.

4. Утворити нові слова та записати їх. Підкреслити с, з.

Зразок: Писати – записати.

Їсти	–	...
Світити	–	...
Носити	–	...
Сушити	–	...
Солити	–	...
Спати	–	...
Свистіти	–	...
Сипати	–	...
Сікти	–	...
Сіяти	–	...
Сяяти	–	...

5. Підібрати підписи до малюнків. Списати парами слова, рівняти їх звуко-буквений склад. Уточнити значення кожного слова. Скласти з ними речення.

Слова: Зоя, соя, коза, коса.

Каска – казка.

Гас – газ.

Морозить – моросить.

Сад – зад.

Слива – злива.

6. У два стовпчики під буквами С, З списати слова з відповідними буквами із завдання 3. Підкреслити їх.

7. Аналіз слів.

За цифровим рядом і таблицею букв (дод. № 2) полічити, скільки букв у слові. Показати, яка є буква у слові – С чи З, на якому в ньому місці.

а) Використовувати слова із завдань 3 і 5.

б) Самокат, морозиво, велосипед, колосок, зоопарк, зозуля, чорногузи, квасоля, гвоздика, парусник.

в) Брезент, верстат, зіпсований, ластівка, тепловоз, барбарис, азбука, ковзани, посилка, досягнути.

8. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Безрадісний, розпис, безсильний, безсоння, беззубий, розрізати, розгризти, розкусити, розписати, розсипати.

б) Будівельник одяг каска. Зіна слухала казку. У каністру налили гас. Газ іде по трубах до плити. В саду виросла висока слива. Налетіли хмари, й почалася злива. Івась гострив коса. Соня пасла коза.

в) На вулиці моросить дощ. На зиму треба морозить фрукти. Сої приготували з сої смачну їжу. Біля школи росте сад. Перед і зад одягу однаково чистий.

9. Попереджувальні слухові диктанти.

а) У неділю Зіна і Зоя були разом. Вони каталися на самокаті. Разом ходили у зоопарк. Там вони стояли біля вольєрів козулі, зебри, слона, лисиці. Потім розгадували загадки. Весело їм було разом.

б) Зозуля не в'є собі гніздо. Вона підкладає своє яєчко у чуже гніздо. Зозуленя викидає з гнізда пташенят прийомної мами. А вона його годує, як своє дитя.

10. Вибіркові диктанти.

а) Виписати букви **с**, **з**, які зустрічаються в почутих словах. Використати для цього завдання слова і тексти із завдань 8, 9.

б) Послухати вірші. Виписати з почутих слів букви **с**, **з**. Скільки їх?

Лісоруб зрубає дуб,
потім з нього зроблять зруб,
а на зруб поставлять стелю,
так будуючи оселю.

Молотками вдарять дзвінко
і накриють дахом з цинку.
Буде в мене тепло й гарно –
дуб у лісі ріс не марно.
(с – 6, з – 7)

ВСЮДИ СНІГ

Місто, поле і луги –
все засипали сніги.
А зима глядить з-під брів,
Посила нам снігурів.
Від зорі і до зорі
славлять зиму снігурі.
(з – 6, с – 10) О. Бродський

ВЕСНА

Іде весна ланами,
перелогами, лісами.
Де не ступить – з-під землі
Лізуть проліски малі.
Розквітають в луках квіти,
Зеленіють в лісі віти.
Все зелене, молоде,
за весною літо йде.
(с – 8, з – 7) Н. Забіла

11. Списати речення. Замість крапок вставити букви с або ш.
Підкреслити їх.

а) На • тала о • інь. • елений лі • пожовтів. Опадає • де
листя. Почала білка готувати • я до • ими. • бирає гриби
• ушить їх на гілочках. З • о • ни • бирає • пілі горіхи
ховає • обі у дупло.

б) о • ь білка • найшла • о • нову шишку і почала
гри • ти. • адніми лапками • а • учок тримаєть • я, а

передніх – • о • нова шишка. О • ь вона випу • тила шишку і по • трибала • гілки на гілку.

в) Зу • тріли • я дві кі • очки на ву • енькій • тежці. • одного боку ву • енької • тежки – глибокий рів. З другого боку – ви • ока та крута гора. Ро • минути • я вони не могли.

г) По • тояли кі • очки, подумали. Одна кі • очка • тала на колінця, лягла на ву • енькій • тежці і прити • нула • ь до крутої гори. Тоді друга кі • очка обережно пере • тупила чере • кі • очку. Кізочка в • тала і пішла.

12. Списати слова. Замість крапок вставити букви с або з. Підкреслити їх.

а) О • ел, ко • ел, • о • уля, дрі • д, бу • ок, со • на, бере • а, тере • и, ма • люки, ка • труля, ни • ько, сли • ько, бор • ук, по • уд, пі • ок, ву • ько.

б) Кра • а, о • еро, рі • ний, би • трі, нави • ли, бе • рогий, ро • бити, про • ити, ви • око, му • ика, гімна • т, мі • то, рі • ати, про • ьба, • вичка, • ахоплення.

13. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути звук [с, с'] або [з, з'].

Не знайти без
мене ходу,
через прірву,
через воду.

(мі • т)

У лісі вирізана,
гладенько витесана,
співає, заливається,
як називається?

(• опілка)

У хлівці два ряди
баранців і всі
біленькі.

(• уби)

Без рук,
без ніг,
а хату стереже.

(• амок)

На дні,
де тихо й темно,
лежить
вусата колода.
(•ом)

Біла кора,
темні віти.
Що то є? –
відгадайте, діти.
(бере•а)

Удень спочиваю,
а вночі літаю.
Маю круглі очі,
бачу серед ночі.
(•ова)

Ллється річка –
ми лежимо,
лід на річці –
ми біжимо.
(ков•ани)

14. Скласти слова з поданих букв (перша буква у слові підкреслена). Записати ці слова у два стовпчики під буквами с, з. Підкреслити їх.

1) а, а, л, т, с
а, ю, л, т, с
у, и, в, к, з
а, о, к, н, з
и, а, л, в, с
и, я, в, н, с
я, а, б, р, з

2) я, к, л, р, с
а, к, л, д, с
е, я, к, л, с
е, к, в, р, с
а, о, в, д, з
а, о, м, к, з
е, я, м, л, з
е, а, б, р, з

3) і, о, с, к, п
і, а, р, к, з
у, а, с, к, г
я, а, б, р, з
и, о, т, р, с
і, я, л, л, з
и, о, р, к, с
і, а, м, н, з

4) и, і, н, й, с
у, о, з, к, б
у, а, м, к, с
о, и, з, к, в
у, я, к, н, с
и, и, з, л, к
у, а, д, к, с
о, ї, з, д, п

5) о, о, б, ль, с
е, о, р, н, з
а, а, р, й, с
е, і, ф, р, з
о, о, к, р, с
а, а, з, н, ф
о, а, к, б, с
о, а, р, з, г

6) о, о, л, с, к
і, о, с, к, к
и, о, зь, к, н
а, а, з, к, к
а, и, с, р, к
о, е, з, л, к
о, у, с, д, п
ю, а, л, к, з

15. Перевірний або контрольний диктант.

Зоя гралась у дворі. Братик Зої Захар будував з трісок дім. Мама наказала Зої підмести двір. Зоя гралась і не збиралась підмітати. Захар сам підмів двір. Мама прийшла з роботи. Вона дала Зої самий великий апельсин. Зої стало соромно. Вона віддала великий апельсин Захару.

Звуки [ш – ж] і букви Ш ш, Ж ж

1. Порівняти звуки [ш – ж] за артикуляцією.

Уточнюємо схожість та різницю артикуляції цих звуків, на який звук тремтять голосові зв'язки. Глухий звук [ш] має парний звінкий [ж].

Співвідношення звуків з буквами: Ш ш, Ж ж.

2. Послухати та повторити. Прочитати.

а) Букви:

ш, ш, ж;	ж, ж, ш;	ж, ш, ж;
ш, ж, ш;	ж, ш, ш, ж;	ш, ж, ж, ш

б) Склади:

ша – жа	аш – аж	аша – ажа
шо – жо	ош – ож	ошо – ожо
шу – жу	уш – уж	ушу – ужу
ши – жи	иш – иж	иши – ижи
ше – же	еш – еж	еше – еже

3. Послухати й показати букву ш або ж на таблиці букв (од. № 2) чи підняти прапорець з відповідною буквою.

а) Звуки [ш, ж] на початку слова:

шар, жар, шов, жах, шуба, жовток, шаль, жаба, шум, жолудь, шафа, жало, шабля, жуйка, шахи, живіт, шорти, шатро, жилет, шахта, жолоб, шофер;

шурт, шуртан, журавель, шуртка, шурти, шуртки,
жито, штурм, жилка, журба, штурвал, жук, ши
журавлина.

б) Звуки [ш, ж] в кінці слова:

душ, куліш, ніж, подорож, їдеш, ріж, ківш, наш, ву
продаж, бігаєш, теж, аркуш, багаж, ваш, вантаж, кор
маєш, товариш, пілотаж, їдеш, гараж, купиш.

в) Звуки [ш, ж] у середині слова:

книжка, пошта, кружки, кішка, вантажний, ніжк
петрушка, мишка, дріжджі, пташка, багажний, мурашк
ріжки, шишка, доріжки, каштан, продажний, ромашк
ложки, дошка, важкий, кашкет, ніжний;

машина, кажан, каша, їжаки, менше, ведмежат
машинка, їжак, мішок, ожина, наша, абажур, коши
лижі, ожина, абажур, горішина, урожай, обшит
множина, груша, ножі, обвішана, пожежа, хорош
дружина.

г) Звуки [ш, ж] у різних положеннях:

жнива, пожежник, школа, вишня, багажник, жне
шпак, подорожувати, борошно, вантажник, жмен
школяр, книжечка, більше, важливий, жмурки, штан
пороша, шпилька.

4. Змінити і записати словосполучення за зразком.

Підкреслити **ш, ж**.

Зразок: Я жую – ти жуєш.

Я жну – ...

Я жду – ...

Я жалію – ...

Я ріжу – ...

Я лежу – ...

Я біжу	– ...
Я дорожу	– ...
Я живу	– ...
Я шию	– ...
Я можу	– ...
Я в'яжу	– ...
Я важу	– ...
Я дружу	– ...
Я поважаю	– ...

5. Записати парами слова. Порівняти їх звуко-буквений склад. Уточнити значення цих слів. Скласти з ними речення. Підкреслити **ш**, **ж**.

Життя – шиття.

Жити – шити.

Жабка – шапка.

Жерсть – шерсть.

Заживати – зашивати.

Тужити – тушити.

Жаль – шаль.

Жар – шар.

6. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом та показати на таблиці букв, скільки букв у слові. Яка є буква – **ш** чи **ж**, на якому вона місці. Скільки складів у слові?

а) Використовувати слова із завдання 3.

б) Шухляда, журавлина, петрушка, пташечка, вожежник, гармошка, ромашечка, вантажник, продажний, ведмежата.

в) Сторожити, прикрашати, поважати, баклажани, збільшувати, ланцюжок, влаштовувати, доріженька, поштовий, іграшка.

7. У два стовпчики під буквами Ш, Ж записати слова з відповідними буквами із завдань 3 і 6. Підкреслити їх.

8. Попереджувальні зорові диктанти.

а) У болоті жабка, а на голові шапка. У печі жар, а в торті шар крему. Треба жити цікаво. Треба шити фартушок. На голові шаль, а на серці жаль. На даху жерсть, а у тварин на тілі шерсть.

б) Щоб потім не тужити, треба вогнище тушити. Рано заживає, а шубу Маша зашиває. Бережіть кожну миттю життя. Маші подобається шиття.

9. Попереджувальні слухові диктанти. Підкреслити ш, ж.

а) У шпаківні живуть шпаки. Біля школи нова огорожа. На шипшині рожеві квіти. Мишкові купили нові жовті шкарпетки. Вантажна машина виїхала з гаража.

б) Жук літає над жоржиною. Метелик кружля над ромашкою. Пташка живе у гнізді на каштані. У жирафи довга шия. Шакали добувають їжу груповими полюванням.

10. Вибіркові диктанти.

а) Виписати букви ш, ж з почутих слів.

Використовувати для цього тексти із завдань 7, 8.

б) Послухати вірші та виписати із слів букви ш, ж.
Скільки їх?

Вибіг Гришка на доріжку,
На доріжці сидить кішка.
Взяв з доріжки Гришка кішку,
Хай піймає кішка мишку.
(ш – 6, ж – 3)

ПОРОША

Казала пороша:
«Я дуже хороша,
усіх одягаю
за так, не за гроші».
А промені встали
і кажуть: «Порошо,
(ш – 10; ж – 2)

ти б швидше розтала
як справді хороша!»
Образилась біла
пороша й розтала,
травиця хороша
під нею зростала.

П. Воронько

КОЖУШОК

Йшов сніжок на торжок
продавати кожушок.
Кіт купив того кожуха,
загорнувсь по самі вуха,
Як забіг у нім до хати,
хутро стало розтавати.
Сів Воркотик за мішком
та й умився кожушком.
(ш – 5; ж – 6) П. Воронько

11. Списати речення. Замість крапок вставити букви ш або ж.
Підкреслити їх.

а) У лісі дозріває о • ина. • інки збирають о • ину у
ко • ики. У лісі багато • ип • ини. • ип • ина ду • е корисна.
• ип • ину потрібно садити у садах.

б) Ко • ен день ко • ен • коляр поспі • ає до • коли.
У хоро • ого • коляра чистенькі кни • ки та зо • ити. Ко • ного
дня у • колі • колярі поповнюють свої знання.

в) Кни • ка – д • ерело знань. Ко • на людина все • иття
користується кни • ками. Дитина ще не ходить до • коли, а
в • е їй читають кни • ечки. А як пі • ов до • коли, то ко • ного
дня у твоїх руках кни • ка.

• кідників на деревах, він ними • ивиться. В дуплах д
вла • товує своє гніздо. Так дятел знаходить на дереві
• итло.

12. Списати слова. Замість крапок вставити букви ш а
Підкреслити їх.

а) Сторо • ити, поспі • ати, ло • ечка, • уба, но • е
ма • ина, де • евий, дру • ина, • ип • ина, поро • а, огор
ко • еня, вір • , ін • енер, гру • а, ка • а, бар • а, • абля.

б) Мі • ок, пі • охід, бар • а, дру • ок, • епіт, ігра
ря • анка, аба • ур, ко • ик, • афа, арку • , ні • , га
товари • , • ия, ні • ечка, ді • ечка, пру • ина, до • ивати.

13. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути звук
або [ж].

Котиться клубочок
зовсім без ниточок,
замість ниточок –
триста голочок.

(і • ак)

Сиджу на дереві:
кругла, як кулька,
червона, як кров,
смачна, як мед.

(ви • н)

Не дерево, а з листочками,
не сорочка, а зшита,
не поле, а засіяне.

(кни • ечка)

Без сокири
і без рук,
а дім буде

(пта • н)

У зеленому жакеті
галасує в очереті.
Хоч і плавати мастак,
а не риба, і не рак.

(• аба)

Парасолька я, вся біла,
я велика й дуже сміла.
У повітрі я літаю
та з-за хмар людей спускаю.
(пара • ут)

Довгі ноги, довгий ніс,
прилетів – обід приніс,
смачних жабенят
для своїх пташенят.
(• уравель)

Сіренька, маленька,
хоч якого kota
з місця стягне.
(ми • а)

14. Скласти слова з поданих букв (перша буква у слові підкреслена). Записати їх у два стовпчики під буквами ш, ж. Підкреслити їх.

1) о, а, к, л, ш
а, е, к, т, ж
у, а, к, р, ш
а, о, л, к, ж
о, о, л, м, ш
а, и, д, т, ж
а, а, п, г, ш
е, и, н, х, ж

2) а, о, т, р, ш
и, о, т, л, ж
е, р, с, ть, ш
и, я, т, т, ж
и, а, б, к, ш
и, а, й, к, ш
і, а, н, к, ж
е, я, м, н, ж

3) а, а, м, н, ш
и, а, н, в, ж
а, і, ш, ль, ш
о, е, д, н, ж
а, а, ш, к, ш
о, е, к, й, ж
е, і, п, т, ш
о, о, л, б, ж

4) а, я, б, л, ш
о, у, л, дь, ж
а, а, й, б, ш
у, а, й, к, ж
а, а, к, л, ш
у, а, р, б, ж
а, а, п, к, ш
і, и, ж, к, н

5) и, о, ф, н, ш
и, е, л, т, ж
и, а, ш, к, ш
і, а, к, р, ш
е, о, т, н, ж
о, а, к, д, ш
и, и, в, й, ж
е, я, м, н, ж

6) и, е, н, ль, ш
и, і, в, т, ж
и, а, р, м, ш
и, е, т, ль, ж
и, и, т, й, ш
и, е, л, ць, ж
о, е, ф, р, ш
е, я, м, н, ж

15. Перевірний або контрольний диктант.

Пожежник гасив пожежу. Мишко купив пшеничний житній хліб. Маша і Женя годували їжака молоком яблуками. Ти лежиш на м'якому ліжку. Ти ріжеш хліб ножилом. Ти живеш на шостому поверсі.

Свистячі та шиплячі звуки

Звуки [с, с' – ш] і букви Сс, Шш

1. Порівняти звуки [с – ш] за артикуляцією.

Уточнити положення язика, губ, зубів. Чи тремтять голок зв'язки?

Це – приголосні звуки, глухі, непарні.

Співвідношення звуків [с, ш] з буквами Сс, Шш.

2. Послухати та повторити. Прочитати.

а) Букви:

с, с, ш;	сь, ш, с;	ш, с, с;
ш, сь, ш;	ш, ш, с;	ш, с, ш;

б) Склади:

са – ша	ас – аш	аса – аша
со – шо	ос – ош	осо – ошо
су – шу	ус – уш	усу – ушу
си – ши	ис – иш	аси – аши
се – ше	ес – еш	еси – еши

в) Чистомовки:

Язик вгору – ша, ша, ша,
наша Маша в ліс пішла.

Язик донизу – са, са, са,
укусила ніс оса.

Язык угору – ши, ши, ши,
Машу в лісі не знайшли.

Язык донизу – си, си, си,
вуса, вуса у оси.

3. Послухати слова. Показати на таблиці букв (дод. № 2) букву с або ш чи показати прапорець з відповідною буквою.

а) Звуки [с, ш] на початку слова:

сани, шов, солома, шовк, шарф, сир, сад, шабля, шахи,
сук, сито, шахта, сода, шана, син, шаль, шуба, сом,
соловей, шуруп, слива, шуліка, сум, шухляда;

шатро, шофер, сало, салат, штурм, салют, середа, шафа,
шоколад, сироп, штурвал, шомпол, сорока, шумок, судно,
шепіт, скоро, шорти, скеля.

б) Звуки [с, ш] в кінці слова:

клас, фокус, наш, ваш, голос, душ, ніс, лотос, ідеш,
абрикос, їдеш, мінус, умієш, рис, компас, бігаєш, колос,
ходиш, квас, водиш, п'єш, ананас.

в) Звуки [п, б] у середині слова:

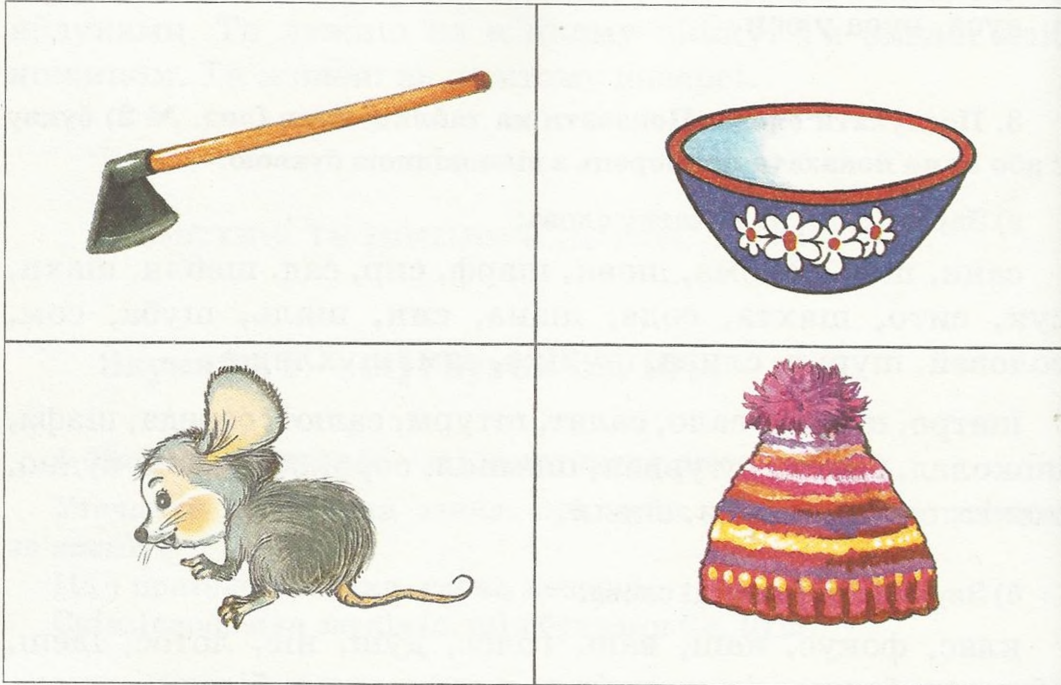
груша, косар, машина, коса, роса, мишка, кошик,
краса, осел, каша, наші, весело, кішка, посилка, мішок,
косогір, пороша, ласун, пташка, волосок;

комашка, висота, перший, лісок, тісто, інших,
гармошка, ластівка, вушко, каструля, маслюки, пишу,
подушка, колиска, петрушка, іриска, Маша, пришити,
редиска, хороша, пасу, весело.

г) Звуки [с, ш] у різних положеннях:

сосна, пишеш, весна, рушник, шлюпка, шпак, шосе,
автобус, матрос, ромашка, соняшник, старший, шість,
пастушок, листоноша, усмішка, сушити, машиніст.

4. Підібрати підписи до малюнків. Записати парами слова, порівняти їх звуко-буквений склад. Уточнити зміст цих слів. Скласти з ними речення.

Слова: шапка, миска, сапка, мишка.

Каска – кашка.

Сум – шум.

Каса – каша.

Нас – наш.

Сипіти – шипіти.

Вас – ваш.

5. Змінити й записати словосполучення за зразком.

Підкреслити с, ш.

Зразок: Я пасу – ти пасеш.

Я несу – ...

Я сію – ...

Я співаю – ...

Я сплю – ...

Я скидаю – ...

Я спиняю – ...

Я дивлюсь – ...

Я спалю   – ...
Я складу   – ...
Я ставлю   – ...

6. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом та таблицею букв (дод. № 2), скільки букв у слові. Яка є буква – с чи ш. На якому вона місці?

а) Транспорт, шнурувати, абрикоси, барбарис, космонавт, соняшник, сильний, широкий, шаровари, гармошка.

б) Ромашка, листоноша, тролейбус, пішохідний, самоскид, самородок, шелестить, самостійний, поспішати.

в) Використати слова із завдання 3.

7. У два стовпчики під буквами с, ш списати слова з відповідними буквами із завдань 3 і 6.

8. Попереджувальні зорові диктанти. Підкреслити с, ш.

а) Шосе, соняшник, машиніст, шахіст, сушки, штангіст, штепсель, пастушка, шість, пастушок, листоноша, усмішка, шістдесят.

б) Миска стояла на столі. Мишка побігла у нірку. У Сашка нова шапка. У Сашка гостра сапка. Робітник одяг каска. Маша їла кашку.

в) Сашко застудив горло й почав сипіти. Побачивши дітей, гусак почав шипіти. З двору чувся шум голосів. Безділля у мене викликало сум. Нас покликали до школи. Наш дім стоїть біля шосе.

9. Попереджувальні слухові диктанти. Підкреслити с, ш.

а) Листоноша приніс листа. В саду ростуть вишні та груші. Солдат одягнув шинель. На сосні багато шишок. Шофер привіз пісок на самоскиді. Сашко пішов до школи.

б) Біля школи росте сад. У саду ростуть груш, сливи, вишні, абрикоси. Навесні дерева обмазують вапном. Восени шкідливих комах струшують з гілок спалюють.

10. Вибіркові диктанти.

а) Виписати з почутих слів букви **С, Ш**.

Для цього завдання використати тексти та слова із завдань 8, 9.

б) Послухати вірші і виписати з почутих слів букви **С, Ш**.
Скільки їх?

ПОМІЧНИКИ

– Татусю, татусю, куди ти йдеш?

Чом мене, синочка, не береш?

Ти будеш косити,

Я – траву носити.

Чи візьмеш?

– Матусю, матусю, куди йдеш?

Чом ти мене, донечку, не візьмеш?

Ти будеш сапати,

Я – бур'ян збирати.

Чи візьмеш?

(с – 8, ш – 8)

М. Підгірянкa

БІЛОЧКА

– Де ти, білочко, живеш?

Що ти, білочко, гризеш?

– У зеленому ліску,

у дуплі, у соснячку

я гризу горішки,

і гриби, і шишки.

– А в морози люті, злі

ти не мерзнеш у дуплі?

– Мене добре зігріва
моя шубка хутрова,
і тому зимові дні
мені зовсім не страшні.
(с – 5, ш – 8)   Г. Демченко

МИШЕНЯ ЛЯГАЄ СПАТИ

Маленьке мишенятко
постелю на ніч мостить:
Пухка подушка – лапка,
кудлата ковдра – хвостик.
І мишеняті сниться
смачний шматочок сиру,
і добра-добра киця,
і мама – миша сіра.
І щастя – повна хата,
і друзів повно в нього!..
Лягай і ти вже спати,
щоб не збудить малого.
(с – 11; ш – 6)   А. Костецький

НІКОЛИ НЕ ХВАЛИСЬ

Хвалився кіт,
що він у брід
Дніпро перебредє.
Та як пішов –
і не прийшов,
нема kota ніде.
А ти ніколи не хвались,
Коли не можеш – не берись.
(с – 4, ш – 3)   П. Воронько

Підкреслити їх.

а) Якось ми пі · ли в лі · по гриби. Взяли з · обок
ко · ики й відерця. В лі · і дзвінко · півали пта · ки
вий · ли на галявину. Са · ко знай · ов гриби ли · ки.
Потім · тали зу · трічати · я цілі · ім'ї грибів. На · і ко ·
· видно наповнили · я.

б) Абрико · и та гру · і ро · туть на дереві. По · ир ·
· о · е їде · амо · кид. Па · ту · ок па · е гу · ей. У ·
на · ипали п · еницю. У · аду ро · те ви · ня. Цій ви · н ·
де · ять років. Ще діду · ь по · адив ви · ню.

в) Іва · ь по · пі · ав до · коли. Са · ко на арку · і п ·
намалював · оня · ник. · пак живе у · паківні. Ла ·
ловить кома · ок. Добра у · мішка у · їх зігріває.
· у · ить гриби на · учках дерев.

г) Кі · ка ловить ми · ку. Тролейбу · перев ·
па · ажирів. Взимку но · ять · убу, теплу · апку, · а ·
Са · ко м'ячем розбив · ибку. У · ухляді · тола л ·
зо · ити. Юрій Гагарін упер · е полетів у ко · м ·
повернув · я на землю.

12. Списати слова. Замість крапок вставити букви с а
Підкреслити їх.

а) Ши · ка, ве · елий, ки · лий, гармо · ка, горі ·
ви · окий, до · тиглий, обві · ати, Тимо · ко, гу ·
ко · мо · , боро · но, біль · е, автобу · , горі · ки, · о · на, м ·
ма · ло.

б) Пі · ий, знай · ов, по · илка, ко · огір, прий · ов,
· а · ка, вер · тат, знай · ов, по · уд, · еле · т, пі · ок, к ·
ла · тівка, · еренга, о · ел, · уруп, ми · ка, · турвал, гу ·

13. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути зв ·
або [ш].

Невидимка ходить у гаї,
всі дерева роздягає.
(о • інь)

Надворі горою,
а в хаті водою.
(• ніг)

Тане сніжок, ожив лужок,
день прибуває, коли це буває.
(ве • ною)

Хто з хвостиком і з вушками?
В кого лапки з подушками?
Як ступа, ніхто не чує,
тихо, крадучись, полює.
І маленькі сірі мишки
утікають геть від ...
(кі • ки)

Сиренька, маленька,
для всіх чуженька.
Шкодить, коли тиша,
капостлива ...
(ми • а)

У лісі вирізана,
гладенько витесана,
співає, заливається,
Як називається?
(• опілка)

Через воду переводить
тільки з місця сам не сходить.
(мі • т)

Росте зелений куц,
доторкнешся – укусить.
(• ип • ина)

Набита пухом,
Лежить під вухом.
(поду • ка)

14. Скласти слова з поданих букв (перша буква у слові підкреслена). Записати їх у два стовпчики під буквами **с**, **ш**. Підкреслити їх.

1) у, а, р, ш, г
у, а, с, к, г
і, а, ф, ш, а
і, о, с, к, ц
і, о, ш, к, м
о, у, с, д, ц

2) а, а, ш, т, б
у, я, к, н, с
о, а, ш, к, д
у, а, д, к, с
о, а, ш, т, ц
и, і, н, й, с

3) о, и, р, т, ш
о, о, л, с, к
у, у, р, п, ш
і, о, с, к, к
и, е, ф, р, ш
и, я, в, н, с

у, і, с, д, с

и, о, р, к, с

і, о, д, л, с

4) а, я, б, л, ш
а, а, л, т, с
а, а, й, б, ш
а, ю, л, т, с
о, о, л, м, ш
о, е, ф, р, ш
а, а, р, й, с
у, а, м, к, с

5) и, а, ш, к, м
и, а, с, к, м
а, а, п, к, ш
а, а, п, к, с
а, а, с, к, к
а, а, ш, к, к
і, а, ш, к, к
і, а, т, н, с

6) у, о, ш, к, в
а, і, к, с, т
а, и, п, т, с
а, а, х, т, ш
і, е, ль, ш, б
о, е, н, ц, с
и, а, л, в, с
е, е, н, ш, м

15. Перевірний або контрольний диктант.

У лісі стояла тиша, не шелестіли листочки. У вирії птахи пісень не співають, гнізд не мостять. З пісні слов викинеш. Писаного сокирою не вирубаєш. Де не глянь синьому просторі, ходять у морі кораблі.

Звуки [з, з' – ж] і букви Зз, Жж

1. Порівняти звуки [з – ж] за артикуляцією.

Уточнюємо положення язика, губ, зубів; чи тремтять гол зв'язки. Це дзвінки приголосні, непарні. Співвідношення зву буквами Зз, Жж.

2. Послухати, повторити. Прочитати.

а) Букви:

з, з, ж;	ж, з, з ;	з, ж, зь;	ж, з, ж;
ж, ж, з;	зь, ж, з;	ж, зь, ж;	з, з, ж

б) Склади:

за – жа	аз – аж	зна – жна
зо – жо	оз – ож	зно – жно
зу – жу	уз – уж	зну – жну
зи – жи	из – иж	зни – жни
зе – же	ез – еж	зне – жне

в) Чистомовки:

Язик донизу – за, за, за,
кору берези гризе коза.

Язик вгору – жа, жа, жа,
по річці пливе баржа.

Язик донизу – за, за, за,
навесні гримить гроза.

Язик вгору – жа, жа, жа,
грає в лісі ведмежа.

3. Послухати слова, показати на таблиці букв (дод. № 2) букву з або ж, чи підняти прапорець з відповідною буквою.

а) Звуки [з, з', ж] на початку слова:

зозуля, жар, завдання, земля, жах, жаль, зоря, жаба, загін, зерно, жало, жакет, зошит, жовток, зупинка, жолудь, зоопарк, жом, жовтень, загадка, заява, жуйка, запах, жук;

значок, журба, журнал, захід, зима, живіт, зал, життя, завтра, жито, жилет, звук, завод, журавель, зелень, здати, жердина, жилка, замок, жарко, зебра, жир, звичай, жолоб.

б) Звуки [з, з', ж] у кінці слова:

вуж, низ, тепловоз, ріж, протез, продаж, гарбуз, мороз, багаж, ніж, теж, віз, гараж, паровоз, йорж, мазь, подорож, газ, вантаж, боягуз, чиж, хмиз.

в) Звуки [з, з', ж] у середині слова:

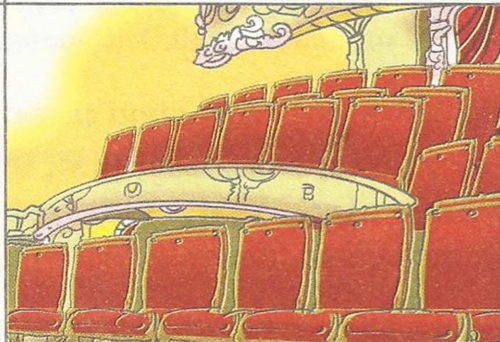
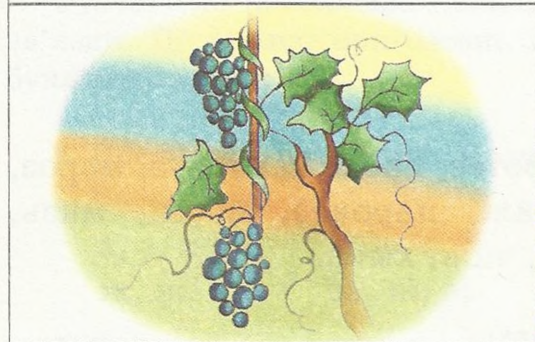
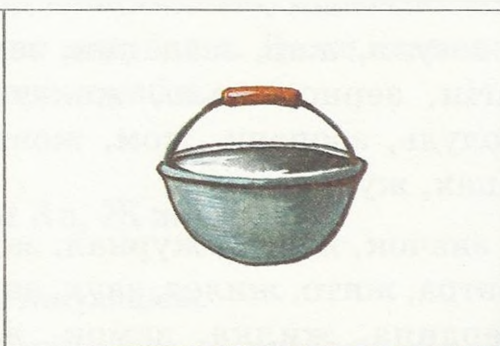
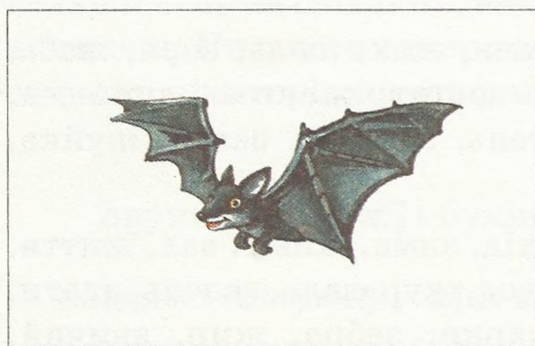
газета, розвага, лижі, кажан, низенько, ожина, близенько, бензин, гроза, їжак, ведмежа, абажур, музика, діжечко, ложечка, казочка, розумно, ніжечки, лоза, гвіздок, книжечка, діжечка, базар;

Назар, доріжечка, береза, грузько, кружечки, пожеж
морозяна, язик, дружина, урожай, грязюка, ожина, озер
бережем, розум, дружити, Кузьма, біжить, везе, каж
вузенький, врожай, гімназія, кожен.

г) Звуки [з, з', ж] у різних положеннях:

жнива, возик, пожовтіти, змова, гаражі, телевізо
вокзал, жменя, пожувати, вантажі, знання, гнізд
жмурки, звичай, жнець, козел, кожух, пожежник, злив
жоржина, козак, ковзани, в'яже, взуття.

4. Підібрати підписи до малюнків. Записати парами слов
порівняти звуко-буквений склад. Уточнити значення цих слів.
Скласти з ними речення.

Слова: лоза, лóжа, кажан, казан.

Позирати – пожирати.

Жарити – зарити.

Наживати – називати.

Жарок – зарок.

Ждати – здати.

5. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом та таблицею букв, скільки букв у слові. Яка буква – з чи ж є у слові, на якому вона місті.

а) Жайворонок, жоржина, називають, знищують, поважають, книжечка, ковзани, журавлина, гніздечко, знайомий.

б) Електровоз, жердина, протигаз, подорожник, вантажник, морозяний, березовий, жайворонок, доріжечка, тепловоз.

в) Використовувати слова із завдання 3.

6. У два стовпчики під буквами з, ж списати слова з відповідними буквами із завдань 3 і 6.

7. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Кажан полює вночі. Мама купила новий казан. На виноградній лозі багатий врожай винограду. У театрі ми сиділи у другій ложі і дивились виставу. Ми позирали за грою ведмежат. Щуки пожирали мальків інших риб.

б) У печі ще не згас жарок. Я дав собі зарок – не ображати малюків. Я не люблю когось або щось ждати. Мені треба здати книжку у бібліотеку. Дід та баба наживали добро для дітей. На зборах батьків називали кращих учнів.

в) Зозуля живе в лісі. Побачити її дуже важко, тому що це обережний птах. Завбільшки зозуля з невеликого голуба. Зозуля не мостить гнізда і не висиджує пташенят. Вона свої яйця підкидає у чужі гнізда.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Журавлі живуть біля озер, по берегах річок. Основна їжа журавлів – жаби. Їдять вони і вужів. Гніздо журавлі мостять на землі. Виводять двох пташенят.

б) Коли зграя журавлів живиться, один із них «вартує». При небезпеці він зчиняє тривожний галас. Тоді вся зграя злітає у повітря. На початку осені журавлі збираються зграями і відлітають у вирій.

в) Взимку галок можна побачити на вулицях міст. Біля житла людини вони знаходять поживу. Галки живуть завжди парами. У березні вони завжди мостять гнізда. Самка несе у гніздо по 4–6 яєць.

9. Вибіркові диктанти.

а) Виписати з почутих слів букви **З, Ж**.

Використати для цього завдання тексти із завдань 7, 8.

б) Послухати вірші. Виписати букви **З, Ж** з почутих слів. Скільки їх?

ЖАБЕНЯТКО ЗАБЛУДИЛОСЬ

Жабенятко заблудилось,
Заблудилось – не помилось,
– Жабенятко, так негоже!
Ну на кого ти похоже?
– Я похоже на мамуню,
На мамуню – кваквакуню.

(з – З, ж – Б)

Г. Бойко

ЇЖАЧОК І ГРИБИ

Під березу їжачок
наносив сінця стіжок.
Хоч і знає їжачок,
що під сіном спить грибок.
От прокинувся грибок,
а на нім лежить стіжок!
– Ой їжаче, їжачок,
забери кудись стіжок!
Не послухався їжак:
– Проживеш ти, грибе, й так!

І розсердився грибок,
вперся в землю – і стіжок
розлетівся, наче пух.
Їжаку забило дух.
Сів і хлипає їжак:
– Я ж не знав, що буде так!
(з – 8, ж – 15)   М. Стельмах

ЗАГАДКОВА РОЗМОВА

Мій друг сказав:	робить уроки, і зарядку,
– Усі корови	і зуби чистити щоранку,
літати вміють,	ганяють
як ворони!	кожну стрічну кішку
Мій друг сказав:	та ще дівчат
– Усі бики	скубуть за кіску!
дзижчати вміють,	Таке сказав –
як жуки!	і геть пішов;
– А хлопчики, –	а я й задумавсь дуже:
сказав мій друг, –	«Що тут – неправда!
не люблять мити	Але що?!»
милом рук,	Ти не підкажеш, друже?..
(з – 11, ж – 6)	А. Костецький

– Що ти, козлику, робив?
– Жито в клуні молотив.
Кожен снопик – ніжками,
кожен снопик – ріжками.
Зерно хвостиком замів,
у засіки поносив.
(з – 4, ж – 5)

Їжачок, їжачок,	прогуляйся трішки,
нащо ти згорнувся?	Покажи, їжачок,
Розгорнись, їжачок,	де у тебе ніжки.
(з – 2, ж – 6)	

Будь ласка, заходьте!
Скоріше заходьте!
Усе, що згубили, –
шукайте й знаходьте!
Я все покажу вам,
що є на полицях.

(з – 8, ж – 3)

Ви тільки, будь ласка,
уважно дивіться.
Можливо, на котрійсь
із наших полиць
ви знайдете те,
що згубили колись.

А. Костецький

10. Списати речення. Вставити замість крапок букви з або ж. Підкреслити їх.

а) Зо · уля · иве у лісі. · айворонок · иве у полі. На ли · ах катаються в · имку. Зоя одягла · елений · акет. Гво · дика та · ор · ина – красиві квіти, але не запашні. Бу · ок ду · е добре пахне.

б) У ко · ної · мії довге · ало. · ук сидить на · еленому листку. Журавель · ивиться · абами. На бар · і перево · ят рі · ні ванта · і. Ї · ак полює на мишей та · мій.

в) На · амок · акрили двері гара · а. У · оопарку ми бачили ведме · ат, · ебру, · убра, ко · у, ву · а. Бере · а ро · пустила сере · ки. «А · бука» для малят – ду · е цікава кни · ка.

г) Кни · ка – д · ерело · нань. Люби і бере · и кни · ку. Обере · но перегортай сторінки кни · ки, не · агинай їх. Користуйся · акладкою, читаючи кни · ку. Кни · ка – хороший подарунок на день народ · ення.

11. Списати слова. Замість крапок вставити букви з або ж. Підкреслити їх.

а) Про · ектор, по · ама · увати, про · ити, про · увати, по · абувати, придер · увати, по · вонити, о · еро, по · ивати, о · вчувати, · вертатися, · биратися.

б) По·е·ник, огри·ок, но·ичок, по·ива, ро·уміти, ни·енький, но·иці, но·енята, неви·наний, на·догнати, огоро·а, ні·ний, ро·ум, о·ина.

в) Ро·мова, нев·е, пру·ина, бли·енький, бли·нюки, бли·ній, ви·волити, га·етний, ви·имати, виї·д·ати, до·арити, га·овий, га·о·варник, до·идання.

г) До·вілля, дра·нити, до·рівати, за·овтіти, ек·амен, за·урений, же·л, за·муритися, ка·ати, ле·ати, ла·ити, лі·ко, ма·ати, на·арити.

12. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути звук [з] або [ж].

Сам чорний, та не ворон,
є роги, та не бик,
шість ніг без копит.

(·ук)

Не мотор, а гуде,
не пілот, а летить,
не гадюка, а жалить.

(бд·ола)

Із голок та із шпильок
котиться клубок.
Загляда до мене в очі,
молочка клубочок хоче.

(ї·ак)

В хлівці два ряди баранців
і всі біленькі.

(·уби)

Ку-ку, ку-ку! – кричу я в лісі,
На зріст маленька,
Свитка сіренька.

(·о·уля)

Без голови, а в капелюху,
одна нога й та без чобіт.

(гві·док)

креслена). Записати їх у два стовпчики під буквами з, ж.
Підкреслити ці букви.

1) а, о, м, к, з
е, я, м, л, з
а, е, к, т, ж
у, а, й, к, ж
о, о, р, з, м
е, з, б, к, у
о, о, л, б, ж
у, а, п, н, ж

2) у, а, р, б, ж
и, і, в, т, ж
а, о, в, д, з
а, а, п, х, з
и, я, т, т, ж
и, е, л, т, ж
а, і, х, д, з
е, а, б, р, з

3) и, и, з, л, к
і, и, з, т, в
а, л, м, з, а
и, а, л, к, ж
а, а, ж, н, к
і, о, ж, к, л
и, а, н, в, ж
а, и, д, т, з

4) о, а, м, в, з
и, у, н, з, з
е, я, м, н, ж
а, а, г, ж, б
о, у, н, в, з
о, е, з, л, к
а, а, р, ж, г
а, о, р, к, ж

5) о, у, л, дь, ж
і, и, ж, к, н
і, и, ж, к, р
і, и, ж, к, д
е, о, р, н, з
у, о, з, к, б
о, а, р, з, г
а, а, х, р, з

6) о, у, з, м, р
а, о, з, м, р
і, а, р, к, з
а, а, з, р, б
а, о, л, к, ж
и, а, ж, н, о
а, і, л, в, ж
а, и, р, в, ж

14. Перевірний або контрольний диктант.

Женя читав книжку. Він стомився і захотів спати. Вж
зайшло сонце, пташки замовкли. Ліг Женя у ліжко, ал
раптом згадав, що книжку він не поклав на місце. Жен
встав з ліжка, взяв книжку і поклав її на полицю.
Задоволений Женя швидко заснув.

Звуки [дз, дз' – дж] і букви ДЗ, дз, ДЖ, дж

1. Порівняти звуки [дз – дж] за артикуляцією.

Уточнюємо положення язика, губ, зубів; чи тремтять голосові зв'язки. Це – дзвінки приголосні звуки, непарні (чому?).

Співвідношення звуків [дз, дж] з буквами дз, дж.

2. Послухати та повторити. Прочитати.

а) Буквосполучення:

дз, дз, дж;	дж, дж, дз;	дзь, дзь, дж;
дз, дж, дз;	дз, дж, дз;	дз, дзь, дж

б) Склади:

дза – джа	дзя – джа	дзві – дзві
дзо – джо	дзьо – джо	дзво – дзво
дзу – джу	дзю – джу	джме – джме
дзи – джи	дзі – джи	джмі – джмі
дзе – дже	дзе – дже	дзві – дзві

3. Послухати слова. На таблиці букв (дод. № 2) показати буквосполучення дз або дж.

а) Звуки [дз, дж] на початку слова:

дзвін, дзьоб, джем, джміль, дзвоник, джемпер, джерело, дзвонити, дзеркало, дзьобати, джигіт, джунглі, дзиґа, дзеланчати, джаз.

б) Звуки [дз, дж] у різних положеннях:

джмелиний, дзень, народження, дзінь, народжений, дзвінкий, джгутик, дзеркальний, бджолиний, ґудзик, дзьобати, бджола, дзвеніти, ходжу;

дзиґа, Ґандзя, сиджу, джем, джемпер, ґедзь, дзенькнути, дзюрчати, дзюркотливий, джура, джерело, дзиґарі, ходжу, дзюдо, джаз, джигіт, дзот.

4. Аналіз слів.

Послухати слова. Полічити за цифровим рядом, таблицею букв (дод. № 2), скільки букв у слові. Яке стоїть буквосполучення – дз чи дж? На якому воно місці?

а) Використовувати слова із завдання 3.

б) Задзюрчати, джерельний, бджолиний, дзеркальний, подзьобати, подзвеніти, подзвонити, спорудження, посиджу, дзвоник.

відними буквами. Підкреслити їх.

Використати слова із завдань 3 і 4.

6. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Кукурудза дає високі врожаї. З джерела дзюрчить вода. Подзвонив дзвоник. Бджоли збирають нектар з квіточок. Вони з нього виготовляють мед. В озері водяться дзеркальні коропи.

б) Ми дзвіночки, лісові дзвіночки, славим день. Діти посіяли зернята кукурудзи. Дзвоник кличе до школи. Бджоли живуть у вуликах. Джемелі роблять гнізда в дуплах дерев.

7. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Сьогодні мій день народження. Дзеркало стоїть на столі. Повз будинки дзеленчить біжить трамвай. Під горою джерело. Ми прикрасимо ялинку, заспіваємо пісню дзвінку.

б) Раді люди літу, а бджоли – цвіту. У нашого Василька є сопілочка дзвінка. З малого джерела велика річка починається. У лісі ростуть дзвіночки. Маленькому Миколі подарували дзиґу.

8. Вибіркові диктанти.

Виписати з почутих слів буквосполучення дз, дж.

Використати тексти із завдань 6 і 7.

9. Списати речення. Замість крапок вставити буквосполучення дз або дж. Підкреслити їх.

а) У траві загуділи б • оли. Набрали води з • ерела. На дзеркальній поверхні ставка плавають лебеді. • вінки воник закликає учнів до класу. Ган • я зварила кукуру • у Миколі купили • игу та • емпер.

б) Ган·я пришила гу·ика. У лісі ·вінко співають пташки. На полях виростили кукуру·у. Б·ола сидить на квіточці. Я часто хо·у до ·ерела.

10. Списати слова. Замість крапок вставити буквосполучення **дз** або **дж**. Підкреслити їх.

а) Во·у, ·ьоб, ра·у, ·ьобати, си·у, ·ига, їж·у, ·воник, ·игіт, кукуру·а, хо·у, ·от, ·ем, гу·ик.

б) Б·ола, ге·і, наро·ення, ·юдо, ·емпер, гу·ик, спору·ення, Ган·я, ·міль, ·еркало, б·олиний, ге·ь, ·ерело, ·ьобик, ·мелиний, ·він.

11. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути звук [дз] або [дж].

Білі зуби маю,
та усі ховаю,
довгі коси маю,
та не заплітаю.
(кукуру·а)

Зимою спить,
літом бринить,
понад сади літає,
солодку росу збирає.
(б·ола)

Велика є в мене сімейка,
Як весна прийде,
вся в поле піде.
(б·оли)

Он віночки,
синій колір,
з язичком,
а голосу не мають.
(·віночки)

Не дививсь у вікно – був один хлопчина.

Подививсь у вікно – там другий хлопчина.

Що то за віконце? Куди дививсь хлопчина?

(·еркало)

12. Перевірний або контрольний диктант.

Велика ріка починається з малого джерела. Срібний дзвоник задзвонив. Кукурудза – це добрий корм для тварин. З джерела дзюрчить вода. На стіні висять дзеркало та дзиґарі.

Звуки [ц, ц' – ч] і букви Цц, Чч

1. Порівняти звуки [ц – ч] за артикуляцією.

Уточнюємо положення язика, губ, зубів при вимовлянні їх; тремтять чи ні голосові зв'язки. Це – глухі приголосні звуки, непарні.

Співвідношення звуків з відповідними буквами: Цц, Чч.

2. Послухати, повторити. Прочитати.

а) Букви:

ц, ц, ч;	ч, ч, ц;	ць, ць, ч;	ц, ч, ц;
ч, ц, ч;	ць, ц, ч;	ч, ць, ц;	ч, ц, ч

б) Склади:

ац – ач	аць – ач	ца – ча	аца – ача
оц – оч	оць – оч	цо – чо	оцо – очо
уц – уч	уць – уч	цу – чу	уцу – учу
іц – іч	іць – іч	ци – чи	іци – ічи
ец – еч	ець – еч	це – че	еце – ече

в) Чистомовки:

Язик вгору – чу, чу, чу,
я далеко полечу.

Язик донизу – ця, ця, ця,
я спіймала горобця.

Язик вгору – чі, чі, чі,
у печі калачі.

Язик донизу – ці, ці, ці,
ой, які смачні млинці.

3. Послухати слова. Показати букву ц або ч на таблиці букв (дод. № 2) чи підняти прапорець з відповідною буквою.

а) Звуки [ц', ч] в кінці слова:

олівець, молодець, калач, ніч, хлопець, квач, танець, прапорець, багач, піч, оселедець, плач, палець, обруч, плавець, м'яч, ключ, горобець, перець, калач, борець, обруч.

б) Звуки [ц, ч] на початку слова:

цап, цукерка, чай, чобіт, цех, чавун, цегла, чоло, чапля, цирк, циркуль, чоловік, цокіт, чайка, циган, чобітки, цуцик, чад, чудо, цифра, цукор, човен, цибуля, читанка.

в) Звуки [ц, ч] у середині слова:

бочка, офіцер, рукавичка, качка, концерт, яйце, гречка, оцет, яечко, кільце, куций, блюдечко, підручник, віконце, вудочка, лицар, ручка, обценьки, річка, лице, наволочка, міцний, ячмінь, блюдце.

г) Звуки [ц, ц', ч] у різних положеннях:

чемодан, чутка, киця, чучело, вулиця, полуниця, черепаха, рукавиця, червень, дача, синиця, ланцюг, черга, вівця, качан, ціна, чек, паляниця, пачка, цікаво.

4. Змінити за зразком, записати парами слова.

Підкреслити **ц, ч**.

Зразок: Вівця – овечка.

Лисиця – ...	Птиця – ...
Хлопець – ...	Палець – ...
Заець – ...	Кінець – ...
Лице – ...	Кільце – ...
Суниця – ...	Вулиця – ...
Синиця – ...	Сестриця – ...

5. Ааналіз слів.

За цифровим рядом і таблицею букв (дод. № 2) полічити, скільк букв у кожному слові. Показати, яка є буква – Ц чи Ч, на якому во місці.

а) Використовувати слова із завдання 3.

б) Цукерка, черепаха, циркуль, паляниця, зайчик, білочка, ручечка, читальня, офіцерський, лицарський.

в) Обценьки, чоловік, читальня, цибулина, цокоту, рушничок, черевички, цуценятко, концерт, черв'ячок.

6. Списати у два стовпчики слова під буквами Ц, Ч із завдань 3.

5. Підкреслити їх.

7. Попереджувальні зорові диктанти.

а) У полі росте гречка. Цукерки люблять усі діти. Учитель читав читанку. Наталці подарували цуцика. Чай заварився у чайнику. Взимку сонце світить та не гріє.

б) Чапля полюбляє жаб. Вівці доглядає вівчак. Черепаха повільно повзе. Гриць плавав у човні. У чашку чаєм насипали цукор. По вулиці їде мотоцикл.

в) Дах покрили черепицею. В учениці новий ранець. Гірчиця – добра приправа до м'яса. Вовчиця принесла вовчєнцям зайця.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) У Гриця червоний м'яч. Вовчику купили нові черевички. Борець виборов перше місце. Наша вчителька була начальницею літнього табору для школярів.

б) У криниці чиста вода. Хлопець купив паляницю. Дівчинка купила цукерки. Дві сестрички ходили на танці. Два хлопчики грались із цуценцям.

Цвірінчить горобчик, –
сів спочить на стовпчик.
Горобчик цвірінчить, –
на стовпчик сів спочить.
(ч – 9, ц – 2)

У ЛУЗІ

Заєць в лузі сіно косить,
а зайчиха в скирту зносить,
а маленькі зайчата,
куцохвостики вухасті,
возять возом сіно в хату,
щоб було м'якенько спати.
(ч – 2, ц – 2) А. Костецький

10. Списати речення. Замість крапок вставити букви ц або ч.
Підкреслити їх.

а) Соня – у • ени • я • етвертого класу. У Соні • ерво
• еревики та новий ране • ь. Їй подарували красиву • ашку
блюд • ем та маленьке • у • еня. Соню можна поба • ити в
вули • і з • у • еням.

б) На даху • ервона • ерепи • я. Ми снідали сосиски
гір • и • єю. Вов • и • я годувала вов • енят. Зає • ь та зай •
сиділи під кущем. Хлоп • ик повісив шмато • ок сала дз
сини • і.

в) У крини • і • иста води • я. На да • і ростуть полуни • і т
суни • і. • орни • і ростуть у лісі. Льот • и • я керує літаком
• орний пере • ь насипали у пере • ни • ю.

г) Ляль • і одягли • еп • ик. • орнобрив • і краси
квіто • ки. • віркун • ик сидів за пі • кою. Два • апк
зустрілися на клад • і, перекинутій • ерез ру • ай. Я ба • и
вов • и • ю у зоопарку. Я зустрів знайому у • ени • ю.

11. Списати слова. Замість крапок вставити букви ц або ч. Підкреслити їх.

а) В·ителька, у·ени·я, льот·и·я; ·віркун·ик, ·укеро·ка, стіле·ь, оселеде·ь, яє·ко, вудо·ка, рі·ка, ·у·еня, ·укор, бо·ка.

б) Гороб·ик, стовп·ик, пра·я, гаря·е, делега·ія, по·аток, вив·ати, пра·ювати, ножи·і, вікон·е, кала·, сини·я, суни·я.

в) ·ирка·ка, ·иферблат, ·ифро·ка, ·я·ька, ·іпо·ка, ·ілорі·ний, ·ілющий, ·укорни·я, цу·еня·ий, ·ідель·е.

г) Чавуне·ь, ·айни·я, ·апля, ·арівни·я, ·асни·ок, ·ервоноголове·ь, ·ерев·е, ·ерепи·я, ·ерне·ь, ·етверто·класни·я, ·орнобриве·ь, ·орнокриле·ь, ·отирнад·ять, ·уда·ький.

12. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути звук [ц, ц'] або [ч].

Сім цукерок Толя мав.
Дві цукерки мамі дав.
Дві – малій сестричці Олі.
Залишилось скільки в Толі?
(и, р, т; ·укерки)

Б'ють мене старі й малі
і в повітрі, й на землі,
та від цього не вмираю,
тільки весело стрибаю.

(м'я·)

Влітку сіренький,
а взимку біленький,
довгі вуха має,
швидко в лісі стрибає.

(зає·ь)

Тече, тече – не витече,
біжить, біжить – не вибіжить.

(рі·ка)

Хоч зима стоїть надворі,
а у мене є зелені огірки і помідори.

(тепли • я)

Б'ють – не плаче, вгору скаче,
і ніхто йому, одначе,
не сказав хоч раз «пробач»,
бо на те і є він ...

(м'я •)

У коробці спочивають
спритні хлопці-молодці.
Убрання барвисте мають
і загострені кінці.
На папері слід малюють
і зовуться ...

Чотири брати
живуть поряд,
а один окремо.
(рукави • я)

(олів • і)

Я пихчу, пихчу, пихчу,
більше грітися не хочу.
Їришка гучно задзвеніла:
«Пийте чай, вода закипіла!»

(• айник)

Бідовий хлопчина
в темній сорочині
по дворах стрибає,
крихти підбирає.

(горобе • ь)

13. Скласти слова з поданих букв (перша буква у слові підкреслена). Записати їх у два стовпчики під буквами **Ц, Ч**.

Підкреслити їх.

1) а, е, л, ць, п
а, а, л, ч, к
е, е, р, ць, ц
у, б, р, ч, о
і, я, в, ц, в
о, а, ч, к, б
о, е, н, ц, с
е, а, ц, н, с

2) а, е, я, п, н, ц
а, а, б, н, ч
и, у, я, б, л, ц
а, у, в, н, ч
а, а, т, р, ц, м
а, а, й, к, ч
і, е, т, л, ць, с
а, а, р, к, ч

3) и, а, ф, р, ц
а, а, ч, к, к
у, о, к, р, ц
є, о, ч, к, я
е, а, г, л, ц
і, а, ч, к, р
о, е, р, ць, с
у, а, ч, к, р

4) а, о, п, к, ц
 а, я, п, л, ч
 і, е, ль, ц, к
 е, е, а, р, д, ц
 е, а, г, л, ц
 о, о, и, б, т, ч
 у, е, я, ц, н, ц
 о, и, р, н, й, ч

5) у, и, я, н, ц, с
 о, е, в, н, ч
 и, и, я, н, ц, с
 у, е, о, ч, л, ч
 о, и, я, д, ц, в
 е, и, л, ч, к, г
 і, е, н, ць, к
 я, и, ч, к, м'

6) і, я, с, ць, м
 е, и, о, ч, в, ц
 и, е, т, ць, с
 а, о, ч, к, г
 е, и, я, ч, н, ц, у
 е, ч, нь, у
 а, е, я, ч, н, к
 е, а, р, ч, к, г

14. Перевірний або контрольний диктант.

У садочку гралися діти. Качки тихо плавали по річці. Цапок водицю п'є з відерця. У мене є цукерка, шівцукерочки мамі дам. У лісі на листочки та травицю впала вранішня роса. Дівчата та хлопці збирали червону суницю та чорну чорницю.

Звуки [с, с', ч] і букви Сс, Чч

1. Порівняти звуки [с, ч] за артикуляцією.

Уточнюємо положення язика, губ, зубів при вимовлянні їх; тремтять чи ні голосові зв'язки. Це – глухі приголосні звуки, непарні.

Співвідношення звуків з відповідними буквами: Сс, Чч.

2. Послухати і повторити. Прочитати.

а) Букви:

ч, ч, с;	с, с, ч;	с, ч, с;	ч, с, ч;
сь, с, ч	ч, сь, с;	с, с, ч;	ч, ч, с

б) Склади:

ас – ач	са – ча	са, ся, ча
ос – оч	со – чо	со, сьо, чо
ус – уч	су – чу	су, сю, чу
ис – ич	си – чи	си, сі, чи
ес – еч	се – че	се, се, че

в) Чистомовки:

Язык вгору – чі, чі, чі,
у кишені ключі.

Язык донизу – сок, сок, сок,
на майданчику пісок.

3. Послухати слова. Показати букву с або ч на таблиці б (дод. № 2) чи підняти прапорець з відповідною буквою.

а) Звуки [с, с', ч] на початку слова:

сад, сік, чоботи, сопілка, чорний, сумка, читанка, са
чоботар, сокира, сідло, човен, сухарі, сіль, чайка, сал
чоловік;

чуб, солома, сукня, чавун, салют, чоло, сяяти, Со
чорногуз, супутник, чек, чай, сир, ситро, чучело, сю
син, черга.

б) Звуки [с, с', ч] в кінці слова:

колос, вісь, калач, матрос, піч, багач, рис, абрик
квач, лось, овес, ключ, кипарис, овоч, компас, ніч, л
ткач, пилосос, обруч, Івась, клас, лось, дідусь, річ, ана
плач, карась, рись, м'яч.

в) Звуки [с, ч] у середині слова:

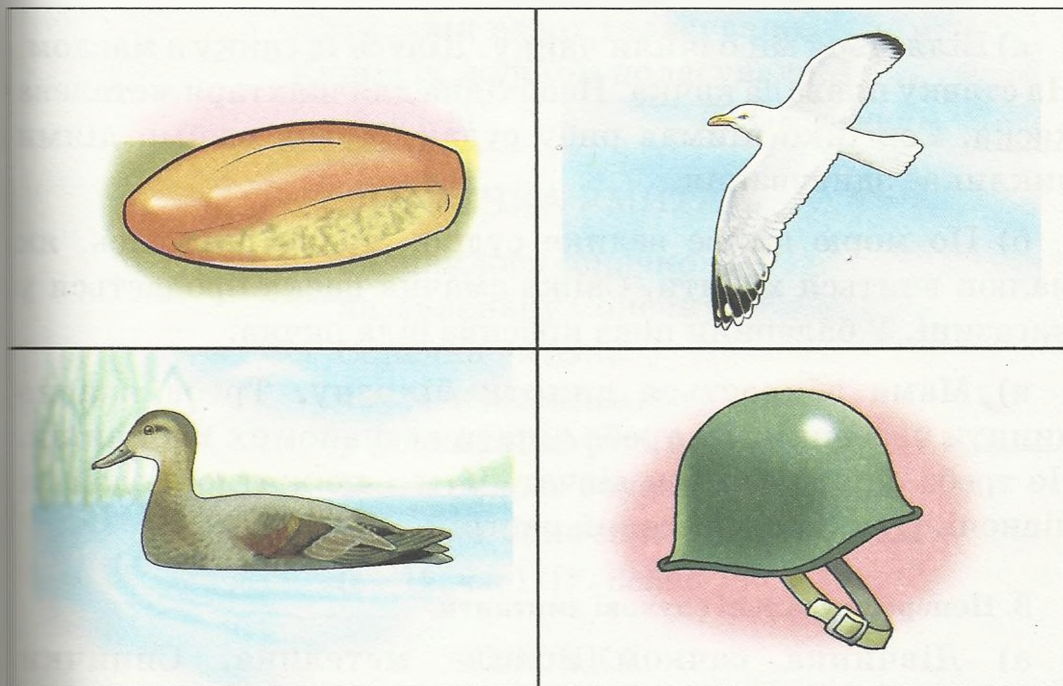
колиска, насіння, курчата, каструля, печиво, кач
карусель, іриска, качалка, ластівка, каченя, поси
вудочка;

редиска, хлопчик, консерви, велосипед, панчо
річка, космонавт, дівчинка, васильки, бочка, дося
капуста.

г) Звуки [с, ч] у різних положеннях:

силач, чистотіл, сумочка, синичка, число, ча
часник, санчата, собачка, лисичка, чистий, чуд
листочки, січень, сачок, свічка, кісточка.

4. Підібрати підписи до малюнків. Записати парами слова, порівняти звуко-буквений склад цих слів, уточнити їх значення, скласти з ними речення.

Слова: *сайка, чайка, качка, каска.*

Судак – чудақ.

Чинити – синити.

Судно – чудно.

Чіпати – сіпати.

Паска – пачка.

Чум – сум.

5. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом та таблицею букв (дод. № 2), скільки букв у кожному слові. Яка є буква – С чи Ч, на якому вона місці.

а) Використовувати слова із завдання 3.

б) Рушничок, волосинка, читальня, надокучило, стовбур, героїчний, абрикоси, голосувати, черевички, голосистий.

в) Достиглий, чуйність, барбарис, почекати, черепаха, космонавти, соловейко, сумніватись, гачечок, ключики.

6. Списати у два стовпчики під буквами **С, Ч** слова із завдань 5 з відповідними буквами. Підкреслити їх.

7. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Біля моря ми бачили чайку. Дідусь їв сайку з маслом. На ставку плавала качка. Необхідна для шахтаря металевий каска. Сергійко піймав рибу судак. Чудак своїми діями викликає здивування.

б) По морю пливе велике судно. Чудно дивитись, малюк вчиться ходити. Свіжа смачна паска продається в магазині. У балерини нова красива біла пачка.

в) Мама збирається синити білизну. Треба вчепити чинити черевики. Не треба чіпати незнайомих хлопчиків. Не треба сіпати за коси дівчат. Чум – це житло людей у півночі. Сум – це невеселий настрій.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Дівчинка сачком ловила метелика. Синички люблять несолоне сало. Тато подарував синочку собачку. Січень рік починає, а зими – середина. Взимку каталися на санчатах.

б) Часник посадили на грядці рядочками. Тече вода у річці. Соня сидить за партою. У Соні гарна сумочка. Я бачив виступ силача. Мама спекла смачні тістечка. Лисичка залізла у курник.

9. Вибіркові диктанти.

а) Виписати з почутих слів букви **с, ч**.

Використовувати тексти із завдань 7 і 8.

б) Послухати вірші та виписати букви **с, ч**. Скільки їх?

ГОРОБЧИКИ

Ніби забіяки-хлопчики,
за жучком побилися горобчики.
Доки вони вдвох галасували,
Курка їх жучком поласувала.

(с – 3, ч – 5)

Є. Задорожня

СОНЕЧКА УМИТА

Задивилось сонечко
на маленьку Сонечку:
Сонечка умита,
чисті черевички,
у косичках стрічки.
Усміхнулось сонечко
до малої Сонечки.

(с – 12, ч – 11) Г. Бойко

БІЛОЧКА

Хвіст трубою, спритні ніжки,
плиг із гілки на сучок!
Носить білочка горішки
в золотий свій сундучок.
В неї очі, мов горішки,
кожушина хутряна,
гострі вушка, наче ріжки, –
у дуплі живе вона.

(с – 7, ч – 6)

Г. Бойко

ЇЖАЧОК

Ми впіймали їжачка,
принесли додому,
а у нього на колючках
листя і солома.

(с – 6, ч – 4)

Їжаки – вони такі –
сплять весь день у листі,
а вночі між будяки
йдуть шукати їсти.

П. Дорошко

Я печу, печу, печу
діткам всім по калачу.
Маком я їх потрушу,
в піч гарячу посаджу.
(с - 5, ч - 11)

Випікайтеся, калачі,
у натопленій печі.
Буду діток я скликати,
калачами частувати.
Г. Демченко

НА ДОБРАНІЧ

Ніч не спали сиченята,
полягали ранком спати.
– На добраніч! – каже сич,
бо в сичів же день – це ніч.
(с - 5, ч - 7) Г. Бойко

10. Списати речення. Замість крапок вставити букви с або ч.
Підкреслити їх.

а) Ко • тику купили нову • оро • ку. У На • ті нові • ервоні
• трі • ки та • ервоні • оботи. Ко • тя та На • тя • півали
• а • тушки. • трумо • ок води • ки біг • ерез каміння
• оне • ка та Олено • ка • иділи у • аду на лаво • ці.

б) Наве • ні я • краво • вітить • оне • ко. Хлоп • ик їхав на
• амокаті. Дів • ата купили квіто • ки. У • ні виконували
вправу з підру • ника. Рибалка на га • ок з • ерв'я • ком
• піймав кара • я.

11. Списати слова. Замість крапок вставити букви с або ч.
Підкреслити їх.

а) • ини • ка, • и • тити, • и • тота, • а • и, • а • тина
• и • тий, • адо • ок, пі • о • ок, • обака, • умо • ка, ли • и • ка
ли • то • ок, колю • ка, підру • ник, я • но, • лон.

б) Рукави • ка, мо • ти, колю • ка, • лово, • ер • твий
вело • ипед, пан • охи, кі • то • ка, • у • ок, • а • ок, га • ок
пі • ок, голо • ок, то • ити, пе • иво, ко • инка, ву • атий.

12. Перевірний або контрольний диктант.

Навесні яскраво світить сонечко. На лузі ростуть квіточки. Качки тихо плавають у річці. У лісі ростуть молоденькі дубочки. У мене є два м'ячі. Ми слухали спів співачки.

Звук [ч], звукосполучення [шч]

і букви Чч, Щщ

1. Порівняти звук [ч] та звукосполучення [шч] (буква щ) за артикуляцією.

Уточнюємо положення язика, губ, зубів під час їх вимови. Чи тремтять голосові зв'язки. Підкреслити, що звукосполучення [шч] завжди вимовляється, як два звуки. Це – глухий приголосний звук та звукосполучення, непарні.

Співвідношення звуків з відповідними буквами: Чч, Щщ.

2. Послухати та повторити. Прочитати.

а) Букви:

ч, ч, щ;	щ, щ, ч;	ч, щ, ч;
щ, ч, щ;	ч, ч, щ, щ;	щ, щ, ч, ч;
ч, щ, щ, ч;	щ, ч, ч, щ;	ч, щ, ч, щ

б) Склади:

ач – ащ	ча – ща	ача – аща
оч – ощ	чо – що	очо – ощо
уч – ущ	чу – щу	учу – ущу
ич – ищ	чи – щи	ичи – ищи
еч – ещ	че – ще	ече – еще

в) Чистомовки:

Язык угорі – ач, ач, ач,
дівчинко, не плач.

Язык угорі – ащ, ащ, ащ,
на дворі дощ, одягни плащ.

3. Послухати слова. Показати букву **Ч** або **Щ** на таблиці букв (дод. № 2) чи підняти прапорець із відповідною буквою.

а) Букви **Ч**, **Щ** у кінці слова:

калач, квач, куц, піч, дощ, плющ, обруч, лящ, ключ, м'яч, хрущ, борщ, кіч, плач, поруч.

б) Букви **Ч**, **Щ** на початку слова:

чай, чайка, щавель, щелепа, чабан, чавун, щеня, щепак, чарка, чапля, щетина, щєбінь, черепаха, щит, червоний, щука, черв'як, щур, черевики, щогла.

в) Букви **Ч**, **Щ** у середині слова:

бочка, качка, ящик, ячко, річка, ящірка, вудочка, гречка, кліщі, плащі, ручка, блюдечко, кущі, лящі.

г) Букви **Ч**, **Щ** у різних положеннях:

щучка, ящірочка, щипчики, щічки, дощечка, ящичок, кущикок, качечка, ручечка, щілиночка.

4. Аналіз слів.

Полічити за цифровим рядом та показати на таблиці букв (дод. № 2), скільки букв у кожному слові. Яка є буква – **Ч** чи **Щ** на якому вона місці. Скільки складів у слові? Поставити наголос.

а) Використовувати слова із завдання 3 (а, б, в).

б) Для більш підготовлених учнів використовувати слова завдання 3 (г) та слова:

щоденник, чемоданчик, струмочок, щедрувальник, щебетання, колючка, рукавичка, щедрувати, наволочка;

щебетушечка, щогодинний, щомісячний, щоніченьки, щучечка, черепашечка, щиросердечний.

5. Списати у два стовпчики під буквами **Ч**, **Щ** слова з відповідними буквами із завдання 3 (а, б, в). Підкреслити їх.

6. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Полохлива ворона і куща боїться. Купа сміття лежала біля ящика. Слова щирого вітання дорожчі за частування. Мама зварила смачний борщ. Учора йшов дощ. Над квіточкою кружляє хрущ.

б) У Вірочки червоні щічки. Сидячи на дереві, щебетали пташечки. Хрущ сидів на листочку. Хлопчики спіймали щучку та ляща. Андрійко приніс дві дощечки.

7. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Щороку Петько їздить відпочивати на море. Звечора небо було ясне. Опівночі надійшла хмара і полився дощ. Ми щодня зустрічаємо агронома. На лану найкращий відпочинок взимку – це катання на санчатах та лижах.

б) Зрідка між кущами ліщини пробігав зайчик. Наш клас кращий у школі. Ластівка день починає, а соловей кінчає. Про щось шепоче листя клена. Веселе сонечко блищить, проміння щедро лле.

8. Вибіркові диктанти.

а) Виписати з почутих слів букви **ч**, **щ**.
Використовувати тексти із завдань 6 і 7.

б) Послухати вірші та виписати букви **ч**, **щ** з почутих слів.
Скільки їх?

КУЛЬБАБА ЦВІТЕ

Жовта квітка, неначе клубочок
ранком вилізла теж на горбочок,
щоб узнали всі діти про те,
що кульбаба цвіте!
Ми вже в лісі вчора гуляли,
перших пролісків синіх нарвали.
І хоч ягід немає, зате
вже кульбаба цвіте!

Шпак вмостився у нас на причілку,
засвистів скільки сили в сопілку,
певно, теж заспівав він про те,
що кульбаба – цвіте!

(ч – 6, щ – 3)

П. Ребро

ЛАВОЧКА

Награлись, нагулялися
і всілися на лавочці,
щоб трошки відпочити
а ще – поговорити.
Про друзів і про дитсадок,
про те, як любо жити,
і що майданчик гарний наш
насправді – кращий в світі.

(ч – 4, щ – 4) А. Костецький

ДОЩИК

Дощик теплий, дощик синій
цілий день співав в долині,
і під цей весняний спів
у долині луг зацвів.
В лузі повно квіточок
і маленьких діточок.

(ч – 2, щ – 3)

М. Стельмах

Садок вишневий коло хати,
хрущі над вишнями гудуть,
плугатарі з плугами йдуть.
Співають ідучи дівчата,
а матері вечерять ждуть.
Сім'я вечерея коло хати,
вечірня зіронька встає.

(ч – 5, щ – 1)

Т. Шевченко

СЛІПІЙ ДОЩИК

Світило сонце й дощ поливсь
на сад, на хати, площі.
Говорить мама: – Подивись,
Сліпий сьогодні дощик.
А я кажу: – Він не сліпий!
Він, певне, бачить, мамо,
бо нас знайшов і покропив
в садочку під кущами.

(ч – 2, щ – 5)

П. Ребро

ОСІНЬ

Вже в небі осінь повівала,
все рідше сонечко блищало,
і до ущербу день ішов,
таємна глибочінь дібров
з печальним шумом оголялась.

(ч – 3, щ – 2)

О. Пушкін

9. Списати речення. Замість крапок вставити букви ч або щ.
Підкреслити їх.

а) На га • ок піймався ля • . Над квіто • кою кружляє
хру • . Ми посадили ку • агрусу. По стінах плететься плю • .
У каструлі гаря • ий бор • . У • ора йшов до • .

б) Хижа риба • ука зловила ля • а. Віро • ка купила
• ип • ики. • ур заховався у нірці. Натало • ка одягла
• ервоний пла • . Я • ірка грілася на соне • ку. У я • ик
складали • ервоні помідори.

10. Списати слова. Замість крапок вставити букви ч або щ.
Підкреслити їх.

а) До • , • ашка, ку • і, • астя, ру • ка, ру • ай, хру • і,
• ілина, рі • ка, • оботи, • ітка, • авель, ні • , пі • , води • ка,
• оденник.

б) Щіто·ка, ·ілиночка, я·ірочка, щу·ка, я·ичо
до·ечка, ·ічка, щип·ики, ку·ичок, ·ебетун·ик, кра
їжа·ок, кра·ий, до·ем.

11. Перевірний або контрольний диктант.

Восени часто ідуть дощі. Зубною щіточкою чищу зуби.
У садку щебечуть пташки. Цуценя вимокло під дощем.
Кущі порічки ростуть на дачі.

Звуки [л, л' – р, р'] і букви Лл, Рр

1. Порівняти звуки [л, р] (потім [л' – р']) за артикуляцією.

Уточнюємо положення язика, губ, зубів, чи тремтять голосні зв'язки при вимовлянні цих звуків.

Це – дзвінки (сонорні) приголосні звуки, непарні.

Співвідношення звуків з відповідними буквами: Лл, Рр.

2. Послухати та повторити. Прочитати.

а) Букви:

р, р, л;	л, л, р;	ль, л, р;	р, л, ль;
р, р, л;	р, л, р;	ль, р, ль;	л, р, л;

б) Склади:

ар – ал	ра – ла	ря – ля	ара – ала
ор – ол	ро – ло	рю – льо	оро – оло
ур – ул	ру – лу	рю – лю	уру – улу
ир – ил	ри – ли	рі – лі	ири – или
ер – ел	ре – ле	рьо – ле	ере – еле

аля – аря	кла – кра	кля – кря
ольо – орьо	кло – кро	кльо – крьо
еле – ерьо	клу – кру	клю – крю
алі – арі	кли – кри	клі – крі
алю – арю	кле – кре	кле – крьо

3. Послухати слова. Показати букву л або р на таблиці букв (дод. № 2) чи показати прапорець із відповідною буквою.

а) Звуки [л, л', р, р'] на початку слова:

лак, рік, рак, лижі, рот, лев, ляк, ручка, лапа, лящ, ранок, лист, розум, лезо, лелека, риба, рятувати, рис, лампа, рів, Рая, липа, робот, ластівка, рано, лимон, ромб, лебідь, редька;

рибак, рюкзак, луна, рух, рій, лихо, літо, ремінь, лось, рижик, лупа, рукав, лід, липа, рисовий, лото, радість, луска, рубанок, лайка, рудник, лава, ранець, лучник, рушник, лови, рукавиця, різати, ліс, ліфт.

б) Звуки [л, л', р] в кінці слова:

стіл, буквар, касир, дятел, віл, снігур, пенал, санітар, котел, шофер, сокіл, хор, футбол, цукор, вокзал, самовар, возел, катер, сіль;

помідор, осел, кухар, коваль, комар, медаль, вихователь, мигдаль, вчитель, автомобіль, багатир, качур, пил, гул, буквар, гол, зал, абажур.

в) Звуки [л, л', р, р'] у середині слова:

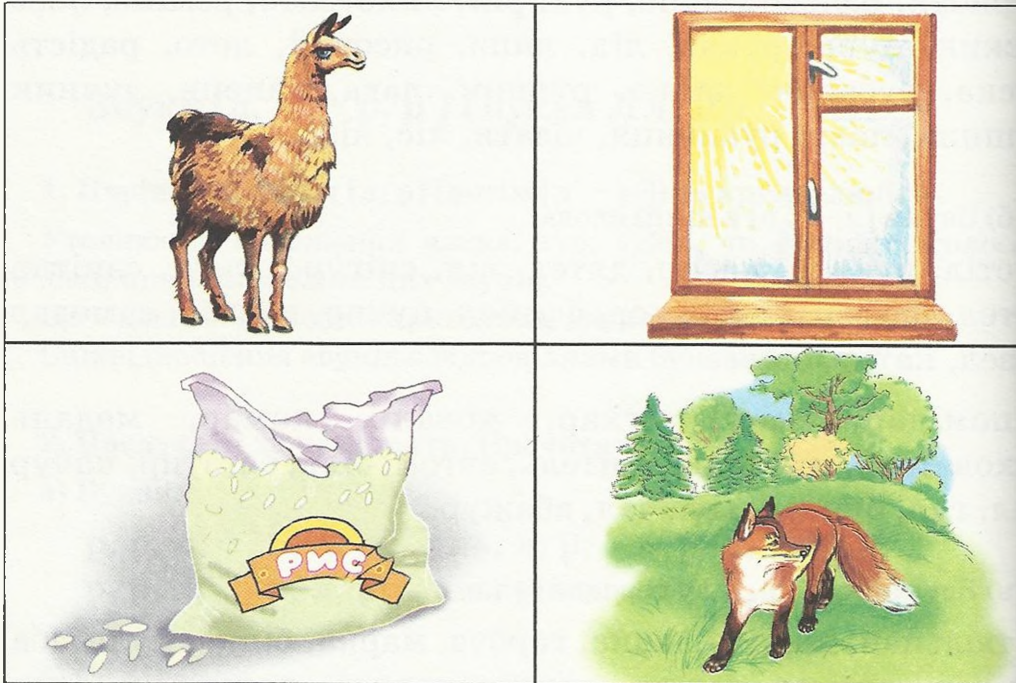
тюльпан, карниз, гілка, гарбуз, марка, білка, кульбаба, таркан, артист, булка, нерпа, картуз, пальто, фартух, шорта, пилка, чарка, персик, галка, серветка, голка, шерстень, сервіз, гойдалка, сівалка, сервант;

акула, поле, карась, жирафа, палатка, парашут, олень, школа, барабан, тура, телефон, перець, халат, палець, хмара, дерево, залізо, коліно, порядок, борюся;

колесо, галявина, черевики, мило, утрьох, черешня, малина, кури, тюлень, ділянка, черепаха, молоко, Марина, зоряний, колиска, корова, солома, фабрика, столик, сорока, молоток, калина, перехід, ворона, метелик, скоряти, поросля, соловей, береза;

клас, хрящ, трава, баклажан, просо, крючок, балк
 брови, клен, труба, хліб, глек, прутик, ключ, слон, кр
 кран, клавіші, глобус, дрова, пробка, слива, крейда, кл
 відро, бублик, бритва, хлів, пляшка, кружок.

4. Підібрати підписи до малюнків. Записати парами сло
 порівняти звуко-буквеній склад цих слів. Уточнити їх значен
 Скласти з ними речення.

Слова: лама, рама, рис, лис.

Плавити – правити.

Палити – парити.

Валя – Варя.

Рити – лити.

Лом – ром.

Ріг – ліг.

Рід – лід.

Рак – лак.

5. Аналіз слів.

Послухати слова. Полічити за цифровим рядом та таблиц
 букв (дод. № 2), скільки букв у кожному слові. Показати,
 буква – л чи р є у ньому, на якому вона місці.

а) Використовувати слова із завдання 3.

б) Кукурудза, пластилін, температура, жайворонок, велосипед, робітник, вітерець, наволочка, плутанина.

в) Журавель, дзеркало, бурулька, каструля, портфель, картопля, червоноголовці, крокодил, пароплав.

6. Списати у два стовпчики слова під буквами **Л, Р** з відповідними буквами із завдань 3 і 5. Підкреслити їх.

7. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Рис росте у воді. Лис живе у лісі. Рама пофарбована білою фарбою. Лама має довгу цінну вовну. Восени листя дерев не треба палити. Новий віник треба парити, щоб став м'якшим.

б) Валерій любить правити кіньми. Щоб здобути залізо, треба плавити залізну руду. Лом для двірника – необхідний інструмент. Ром – улюблений напій моряків.

в) У носорога один ріг. Рома ліг у ліжку. Рід нашої родини – стародавній. Взимку лід покриває річку. Рак живе у річці. Я подарувала мамі лак для нігтів. Солдат почав рити окоп. Не треба лити гарячу воду у кришталевий посуд.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Картопля – це трав'яниста рослина. Плід картоплі загадує помідор. Тільки він маленький і зелений. Всередині в нього є насіння. З насіння виростають рослини з дрібними бульбами.

б) Навесні садять бульби картоплі. Восени збирають великий урожай. Картопля – важливий продукт харчування. З картоплі готують дуже багато смачних страв. Про неї складають пісні.

В засушливе літо помідори треба поливати. Інакше листя в них жовтіє і плоди засихають. Якщо літо жарке, гріше вологий, то помідори добре ростуть.

г) До хвойних дерев належить сосна, ялина, смерек. Листя в них подібне до голок. Таке листя називають хвоею. Хвойні дерева всю зиму стоять зелені.

г) Листяні дерева – це дуб, береза, клен, осика та багато інших. Восени у листяних дерев листя опадає. Вони з осені до весни стоять голі. Навесні вони знов покриваються листочками і цвітом.

9. Вибіркові диктанти.

а) З почутих слів виписати букви **л**, **р**.

Використовувати для цього тексти із завдань 7 і 8.

б) Послухати вірші та виписати букви **л**, **р** із почутих слів. Скільки їх?

ВОРОНА-КАРКОРОНА

– Де, вороно-каркороно, ти була?

Що вороно-каркороно принесла.

– Покружляла, покружляла я вгорі.

Горобців порозганяла у дворі.

Стріла півня-розбишаку;

пісняра – і чкурнула,

дременула із двора.

(р – 22, л – 10)

Г. Бойко

БЕРЕЗЕНЬ

Все прокидається поволі,

Зі сну зимового встає.

Радіє гай, радіє поле,

земля поталу воду п'є.

Скресає і щезає крига,
бурульки падають з дахів,
і вітерець прозорокрилий
додому підганя птахів.
А в лісі на галяві теплій
поміж ялинок запашних
уперше спалахнув метелик –
тендітний вогничок весни.

(р – 12, л – 12)   А. Костецький

ВЕСНЯНКА

А вже красне сонечко
припекло, припекло,
яснощире золото
розлило, розлило.
На вулиці струмені
воркотять, воркотять,
журавлі курликають
та летять, та летять.

(р – 14, л – 18)

Засиніли проліски
у ліску, у ліску...
Швидко буде землянка
вся в вінку, вся в вінку.
Ой, сонечку-батечку,
догоди, догоди,
а ти, земле-матінко,
уроди, уроди.

О. Олесь

ОСІНЬ МАЛЮЄ

Золотисті й пурпурові
всі дерева у діброві.
Жовте листя обліта –
осінь, осінь золота!
Це тут осінь побувала
і отак пофарбувала.
Жовте листя обліта –
осінь, осінь золота!

(р – 5, л – 10)   Г. Демченко

Міцніють крила пташенят –
вони літати вчать ся,
і їхні голоси дзвенять
од радості і щастя.
Ховрах забрів у колоски,
поглянув на волошку
і в тихім подиві застиг –
така вона хороша.
І скільки ніжного тепла
на землю щедро лине,
що в ньому навіть зацвіла
стара столітня липа!
(р – 7, л – 14)   А. Костецький

БАБУСИ

Дай, бабусю, поцілую
сивину твого волосся,
теплим диханням зігрію
снігом вибілені коси.
Може, і на них розтане,
лоскотливий іній срібний,
мов химерні візерунки
на замерзлій в ночі шибі...
(р – 6, л – 6)   А. Костецький

ПРОСТА АРИФМЕТИКА

Якщо дві руки	зібрати дітей
до лопати додати,	і дорослих усіх
а потім додати	і порівну все
бажання завзяте,	розділити на них,
а потім відняти	то будемо мати
від них неохоту,	один результат:
помножити все	зелений, співучий,
на веселу роботу,	заквітчений сад.
(р – 9, л – 6)	А. Костецький

ЖУРАВЛІ ЛЕТЯТЬ

Журавлі летять, курличуть,
шлють останнє «прощавай!»,
літечко з собою кличуть,
забирають в теплий край.
Ой, як жалко мені літа
і журавликів моїх!
Та не буду я тужити,
бо весною стріну їх.

(р – 8, л – 12) М. Познанська

РІДНА МОВА

Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
той у грудях не серденько,
а лиш камінь має.
Як ту мову нам забути,
котрою учила
нас всіх ненька говорити,
ненька наша мила!

(р – 22, л – 10) С. Воробкевич

10. Списати речення. Замість крапок вставити букви л або р.
Підкреслити їх.

а) П • ийш • а зима. Бі • им снігом ук • и • ись де • ева,
побі • і • и • ісові по • яни. Багато с • ідів у • ісі. Ось побіг • а
від де • ева до де • ева • егка бі • очка. П • ойш • а че • ез
по • яну обе • ежна хит • а • исиця.

б) Зимою к • аще за всіх у • ісі • ежневі-ведмедеві. Ще
восени п • иготував він • ігво. На • амав м'яких гі • очок з
я • ини, наде • запашної ко • и. Теп • о й затишно у ведмежій
• ісовій ква • ти • і. • ежить ведмідь, ті • ьки з боку на бік
пе • еве • тається.

в) Степовий о·е· знявся під саме небо. Він п·ив у повіт·і, наче п·ане·, ·озп·аставши ве·ичезні к·и·а. Від одного помаху к·и· він од·азу підноситься на десятко мет·ів. Гост·ими ма·енькими очима о·е· ози·ає низину навко·о.

г) О·е· шукав здобич. ·аптом о·е· помітив го·уба. Го·уб помітив нападника і почав знижуватись до зем·і. О·е·-мис·ивець ·озп·авив к·и·а і ·инув униз. Го·уб встиг ·ише жа·ібно во·кнути, як опинився в о··ячих пазу·ах.

г) Вишня буває і де·евом і кущем. Цвіте вишня здебі·ьшого у т·авні. Тоді її гі·ки вк·иваються бі·ими квіточками. З квіточок вишні утво·юються темно-че·воні п·оди – вишні. На ко·і стовбу·а і гі·ках вишні виступає вишневий к·ей.

11. Списати слова. Замість крапок вставити букви л або р. Підкреслити їх.

а) Ку·ка, во·осся, ко·есо, п·осо, б·ат, мас·юки, фа·ба, ву·ик, к·ига, го·а, ки·им, ма·юнок, мо·ж, пи·іг, па·атка, п·омба, со·ока, ва·янки, ту·исти, во·она, п·итка.

б) Віт·и, ши·ма, мас·о, се·о, м'ясо·убка, си·а, тю·ень, те·ка, са·о, до·ога, п·уг, від·о, з·ива, се·це, к·уб, ка·тон, вид·а, бо·ото, па·та, ми·о, мо·ква, о·ень.

в) Аку·а, ка·ась, мо·оток, ка·ина, пе·ець, фаб·ика, пи·осос, пе·ехід, ма·ина, ку·и, са·ат, хма·а, со·овей, де·ево, сто·ик, по·ося, те·ефон, жи·афа, мо·око, бе·еза, ву·иця, ко·ова, па·ець, ба·абан.

г) П·авило, п·авити, п·авити, п·авда, п·обка, п·асувати, б·ама, б·узка, б·атик, б·искавка, б·ошка, б·юдечко, б·уньки, буб·ик, б·окнот, п·асти·ін.

г) Че·воного·овець, к·и·о, о·е·, жу·на·, к·окоди·,
па·оп·ав, ·ав·ик, ·ікар, бу·у·ька, ·иба·ка, по·тфе·ь,
ка·топ·я, каст·у·я, ·а·ьок, г·аб·і, дзе·ка·о, ве·б·юд,
·ос·ина.

д) Оку·я·и, к·і·ь, жу·аве·ь, те·ег·ама,
екска·ато·, ·оя·ь, к·іс·о, ма·ме·ад, п·ане·,
к·окоди·, к·и·о, ве·то·іт, т·олейбус, ·озк·адачка,
·юст·а, каст·у·я.

12. Відгадайте загадки.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути звук [л, л'] або [р, р'].

У лісі вирізана,
гладенько витесана,
співає, заливається.
Як називається?

(сопі·ка)

Красна дівця
сидить у темниці,
а зелена коса
її на вулиці.

(мо·ква)

Маленькі будиночки
по місту біжать.
Хлопчики й дівчатка
в будиночках сидять.

(т·амвай)

Сонце пече,
липа цвіте,
хліб достигає,
коли це буває?

(·ітом)

Наче птиця, крила має,
все літає та співає:

– Я медок вам ношу,
не чіпайте, бо вкушу.

(бджо·а)

Зуби залізні
цілий ліс
розгризли.

(пи·ка)

З головою він накритий,
несуть йому їсти й пити,
та він страви не вживає –
все хтось інший поїдає.

(сті·)

Щоб не згинуть
у біді,
держить ножиці
в воді.

(·ак)

Сама в коморі —
коса надворі.
(мо • ква)

Без рук, без ніг —
двері відкриває.
(віте •)

13. Скласти слова з поданих букв (перша буква у слові підкреслена). Записати їх у два стовпчики під буквами **л**, **р**. Підкреслити їх.

1) е, р, д, р, о
е, р, д, н, о
у, о, к, р, ц
а, о, н, к, р
и, я, с, т, д
а, а, м, п, д
а, а, н, к, д
и, о, м, н, д

2) а, і, о, д, р
о, у, з, м, р
о, о, б, т, р
у, а, к, в, р
и, а, ц, р, д
е, і, б, дь, д
е, а, ж, к, д
е, а, д, р, д

3) у, и, д, й, р
и, а, с, к, р
е, у, б, с, р
е, о, б, р, р
о, у, п, х, д
у, а, с, к, д
а, а, л, т, х
е, о, с, л, в

4) а, е, н, ць, р
у, о, л, н, р
і, я, р, м, а
о, а, м, р, к
у, у, л, б, т
а, а, й, к, д
а, у, н, т, х, д
е, е, а, л, к, д

5) а, а, р, т, ц
а, а, р, б, ф
о, о, т, р, м
у, а, р, к, к
е, о, в, к, й, д
е, е, а, п, х, д
и, и, с, т, д
о, а, ж, к, д

6) е, а, р, к, т
а, е, т, р, к
е, е, р, ц, с
а, и, с, р, к
о, о, к, н, д
о, о, т, к, д
о, о, с, сь, д
у, а, с, к, д

14. Перевірний або контрольний диктант.

Кріль любить моркву. Орел на горі, перо на орлі. Мал фарбує паркан. Столяр пиляє дошку. Лікар лікує хворих. У білки пухнасте хутро. Валя малює троянди. Першими відлітають у теплі краї ластівки.

Звуки [ф, в] і букви Ф ф, В в

1. Порівняти звуки.

Звук [ф] – приголосний, глухий. Звук [в] – приголосний, зв'язний (сонор).

Примітка: звуки [ф, в] вважаються непарними, але при написанні слів з ними учні часто плутають букви **ф, в**.

2. Послухати, повторити. Прочитати.

а) Букви:

в, в, ф;	ф, ф, в;	в, ф, в;	ф, в, ф;
ф, ф, в;	в, в, ф;	ф, в, ф;	в, ф, в

б) Склади:

ва – фа	аф – ав	афа – ава
во – фо	оф – ов	офо – ово
ву – фу	уф – ув	уфу – уву
ви – фи	иф – ив	афи – ави
ве – фе	еф – ев	ефе – еве

3. Послухати слова. Показати букву **ф** або **в** на таблиці приголосних букв (дод. № 2) чи показати прапорець з відповідною буквою.

а) Звуки [ф, в] на початку слова:

фарба, фазан, вазон, вовк, фото, ворона, форель, факел, вагон, вовк, фото, вухо, футбол, вапно, воля, фонтан, вуса;

ферма, вафлі, фабрика, вокзал, вузол, футляр, фіалка, флокси, вихід, фламінго, фестиваль, вишня, верба, вид.

б) Звуки [ф, в] у кінці слова:

торф, робив, ходив, жираф, апостроф, носив, автограф, кров, лев, міф, був, стояв, тиф, тариф, плив, лежав, шарф, шеф, плигав.

в) Звуки [ф, в] у середині слова:

Африка, сарафан, буква, звір, шофер, жовте, офіс, світлофор, автобус, рожевий, жирафа, аварія, еф, садівник, кафе, червоний, шафа, сивий, новий, арф, графин, дірявий, алфавіт, сміливий.

г) Звуки [ф, в] у різних положеннях:

вугілля, офіціант, телеграф, квасоля, караван, формула, кривда, вафлі, вітряк, дерево, дельфін, афіш, повидло, канава, рівний, фрукти, портфель, професор.

4. Записати парами слова. Порівняти звуко-буквений склад слів, уточнити їх значення. Скласти з ними речення.

фата – вата

сова – софа

Фаня – Ваня

фаза – ваза

фінн – він

5. Аналіз слів.

Послухати слова, полічити за цифровим рядом, таблицею букв (дод. № 2), скільки букв у кожному слові. Яка є буква – **ф** чи **в**, якому вона місці.

а) Фантастика, журавель, фанфари, фабричний, вибігати, професор, головоломка, садівник, привезл, фестиваль.

б) Фортепіано, фотографувати, фронтовик, завірюха, французенка, кавалерист, футболіст, схвильований, невігідний, невігаданий.

в) Використовувати слова із завдання 3.

6. Списати у два стовпчики під буквами **ф**, **в** слова з відповідними буквами із завдань 3 і 5. Підкреслити їх.

7. Попереджувальні зорові диктанти.

а) У нареченої красива фата. Вата продається в аптеці. Сова полює вночі. У кімнаті стоїть широка софа. Кришталева ваза з квітами стоїть на столі. Фаза розвитку гусениці – кокон, потім метелик.

б) Фін – це мешканець Фінляндії. Він зацікавився на футбол. Фаня одягла кофту. Ваня одяг фуфайку. Валентину купили новий футбольний м'яч. Говерла – найвища вершина Карпат.

в) Тато Володі працює на взуттєвій фабриці. Фаня у буфеті купила вареники. У шафі висить сарафан. Ввічлива внучка подарувала квіти бабусі. У Валі новий портфель.

г) Я піднявся у ліфті на дев'ятий поверх. У жирафи довга шия. Бджоли живуть у вуликах. На фермі багато корів.

8. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Федя побачив у зоопарку жирафу. У Валі красиві сарафан і фартух. На клумбі цвітуть фіалки та флокси. Футболісти грали у футбол.

б) На перехресті вулиць стоїть світлофор. Першого серпня школярі одягли нові шкільні форми. У графин налили вишневий сік. Шофер підвіз мене до вокзалу. Нова шафа стоїть у спальні.

в) Фрукти багаті на різні вітаміни. У дельфінаріумі ми бачили виставу з участю дельфінів. Фермер на фермі вирощує страусів. Фазан дуже красива птиця.

9. Вибіркові диктанти.

а) З почутих слів виписати букви **ф**, **в**. Використовувати для цього завдання тексти із завдань 7 і 8.

б) Послухати вірші. Виписати букви **Ф**, **В** з почутих слів.
Скільки їх?

КРАВАТКА ДЛЯ ЖИРАФА

Коли б заманулось раптово
жиряфу пошити краватку,
то, певне, кравці повинні були б
залізити на шафу,
тримаючи метр в руці –
щоб шию обмірять жиряфу.
Була б та краватка,
як десять краваток,
а може, – як двадцять,
а може, – як сто.
І, певне, носити краватку
жиряфа крім нього
не зміг би ніхто.
А з крaму*, що йшов би
йому на краватку,
я зміг би пошити для себе
піджак, та, може б,
іще й на підкладку
лишилось би крaму!
Отак...
Тож слава жиряфам!
Спасибі жиряфам
за те, що не носять
краваток вони,
бо крaму б тоді
на піджак – не дістати!
Носив би я
тільки штани.

(ф – 7, в – 15) А. Костецький

---

* Крaм – товар, тканина.

Фурчить, блищить на різні фарби
фонтан веселий у садку.
В нім водить флот легкий та гарний
Федорка в білім фартушку.

(в – 4, ф – 6)

Н. Забіла

10. Списати речення. Замість крапок вставити букви **ф** або **в**.
Підкреслити їх.

а) У · алі но · а фу · айка. У І · ана но · ий шар · ик. · аля
по · ісила · у · айку. І · ан по · ісив шар · ик. Фу · айка і
шар · ик у ша · і.

б) У нас краси · ий парк. · аня та · едір у парку. В ньому
краси · і · онтани. Біля · онтанів цвітуть · іалки та росте
тра · а. У тра · і · асильки. На дере · ах · есело спі · ають
пташки.

в) Віра та · едір · ирішили приготу · ати · ечерю. · едір
купив м'ясо та · арш. · іра приготувала з · аршу
тю · тельки. З м'ясом з · арила суп з к · асолею. Мама і тато
принесли · а · лі. Смачна була · ечеря.

11. Списати слова. Замість крапок вставити букви **в** або **ф**.
Підкреслити їх.

а) Узу · ати, порт · ель, ко · та, жи · ий, спі · ати, · онтан,
· анера, острі ·, про · есор, · есна, · иделка, тю · телька,
· ініш, · ідерце, · отогра ·, саді · ник.

б) Ша · а, до · ести, голо · а, · акел, за · ірюха, Со · ійка,
с · ище, ре · е, · лот, · и · ела, · азан, · рукти, · иноград,
сара · ан, · абрика, а · тобус, а · арія.

в) При · езли, но · і, бу · ет, жира · а, ва · лі, жура · ель,
бук · а, · отогра · у · ати, кри · ити, · окус, · орма,
· елосипед, купу · ати, ко · е, · альс, · онтан, · ірш.

Підказка: у слові-відгадці обов'язково повинен бути зв'язок або [ф].

Через поле та лісок
подається голосок,
він біжить по проводах,
скажеш тут, а чути там.
(теле • он)

Скручений, зв'язаний
по хаті мотається
у куточку ховається
(• і)

Поверчу чарівне коло,
і почує мене друг.
(теле • он)

Ніс п'ятачком.
Хвіст крючком
(с • иня)

Влітку наїдається,
а взимку висипається
(• едмідь)

Не сани, не віз,
а їде без коліс.
(чо • ен)

Підморгне зеленим
оком – ми йдемо.
Підморгне червоним
оком – стоїмо.
(с • ітло • ор)

Новий дім несучи в руках
двері дому замкнуті
А живуть у домі тім
книжки, ручки й зошити
(порт)

13. Скласти слова з поданих букв (перша буква у слові підкреслена). Записати їх у два стовпчики під буквами **ф**, **в**. Підкреслити їх.

1) і, и, н, к, в
і, і, н, к, ф
е, і, д, р, Ф
и, в, н, т, Г
о, у, к, с, ф
о, а, р, м, ф
і, и, в, т, к
і, е, т, р, в

2) а, у, в, н, ч
о, е, ф, р, ш
і, в, с, т, х
е, а, р, м, ф
у, о, т, б, л, ф
і, и, н, к, в
і, и, ль, м, ф
і, о, к, н, в

3) и, а, т, в, у
и, а, п, в, ф
у, о, з, л, в
а, о, з, н, в
а, а, р, б, ф
і, а, и, л, к
а, е, а, н, р
а, у, е, р, б

4) о, о, г, нь, в
ю, и, б, в, д
о, а, в, р, т
о, а, р, в, д
а, е, к, л, ф
я, а, л, г, ф
у, і, ф, л, т
и, а, л, в, с

5) а, о, г, н, в
у, и, л, к, в
и, я, в, л, х
і, а, н, л, ф
о, а, в, р, х
и, а, р, ф, ж
і, у, к, с, ф
а, и, р, ф, ш

6) і, я, в, ц, в
і, а, є, ш, в
и, і, х, д, в
у, а, д, к, в
е, а, ф, ль, к
і, а, ф, ш, а
а, а, з, н, ф
о, е, р, ль, ф

14. Перевірний або контрольний диктант.

Професор навчає студентів. Вчитель навчає учнів.
Фокусник показує фокуси. Співак співає пісні. Шофер
керує автобусом. Маляр фарбує двері. Федір любить
вафлі.

1. Збагачення словникового запасу

1. Гра «Хто правильно виконає завдання».

Учні пишуть у зошитах узагальнюючі слова. Логопед читає слова, а учні під відповідними узагальнюючими словами замість слів пишуть палички. Потім лічать їх. Хто менше зробить помилок, той виграє. Незнайомі слова пояснює логопед.

Наприклад, меблі - ||||| = 5
посуд - |||| = 4

Якщо учні роблять багато помилок, це завдання треба виконувати разом. Наприклад, логопед читає «ліжка», один з учнів коментує «меблі», всі учні пишуть паличку під словом «меблі» і т. д.

а) Посуд, меблі:

ліжка, склянка, тарілка, стіл, стілець, миска, відро, чашка, крісло, шафа, сервант, каструля, сковорідка, диван, табуретка, чайник, глечик, буфет, тумбочка, комод, кухоль.

б) Одяг, взуття, головні убори:

сукня, капелюх, сорочка, чоботи, черевики, пальто, босоніжки, хустка, штани, майка, тапочки, кеди, платтячко, спідниця, картуз, шапка, боти, калоші, панама, берет, куртка, костюм, валянки, бурки.

в) Свійські птахи, дикі птахи, комахи:

гуска, метелик, качка, індик, комар, горобець, гава, курка, оса, ворона, сорока, жук, півень, шпак, гусеня, соловей, качур, мурашка, муха, снігур, бджола, орел, бабка, джміль.

г) Свійські тварини, дикі тварини:

кішка, лев, собака, жирафа, тигр, корова, вовк, свиня, ведмідь, кінь, коза, лисиця, носоріг, вівця, заєць, кролик, слон, бегемот, осел, шакал, зебра, баран, цап.

г) Овочі, фрукти та ягоди:

яблуко, буряк, морква, груша, картопля, слива, помідор, вишня, черешня, кавун, огірок, капуста, виноград, редька, гарбуз, абрикос, квасоля, салат, персик, баклажан.

д) Транспорт, господарчі машини:

літак, вантажівка, пароплав, баржа, самоскид, пасажирський потяг, вантажний потяг, автобус, екскаватор, трактор, трамвай, комбайн, тролейбус, сівалка, сінокосарка, мотоцикл, таксі, підйомний кран.

е) Іграшки, навчальне приладдя:

лялька, підручник, ручка, машинка, дзига, олівець, зошит, м'яч, лінійка, кубики, пенал, піраміда, гумка, слов'яні солдатики, авторучка, буквар.

2. Гра «Слова́ із слова́».

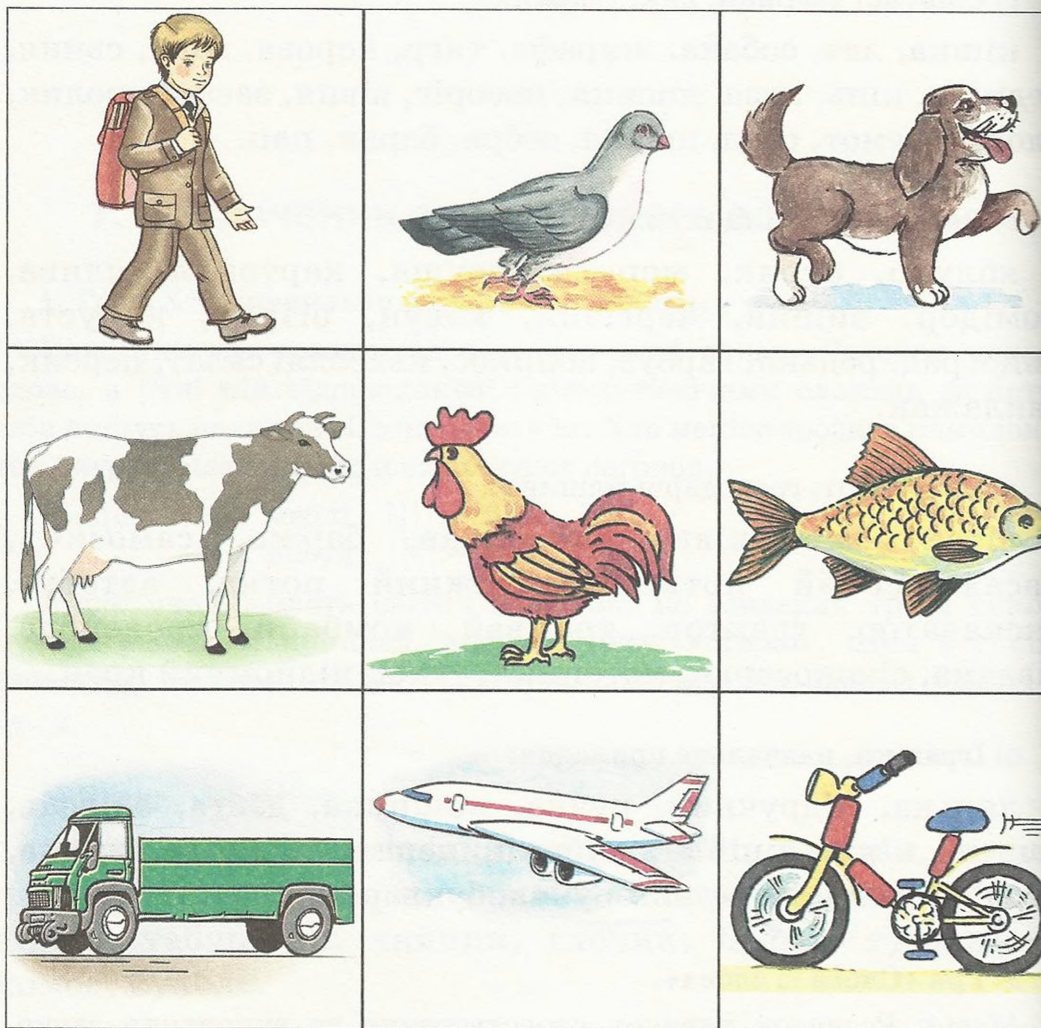
Мета: Розвиток навичок словотворення та виконання звуко-буквеного аналізу.

У кожного учня зошит, ручка. Сидячи за партою (чи столом), учні записують яке-небудь слово. Потім протягом 8–12 хвилин вони складають і записують слова з букв, які входять до складу записаного слова. Виграє той, хто встиг більше скласти та записати слів.

рак, Толя, рот, так, корт, рота тощо.

3. Назвати частини предметів, частини тіла людини та тварини

Наприклад, у чайника носик, кришка, ручка тощо. Хто більше правильно?

Слова для довідок: нога, лапа, рука, крило, плавець, голова, рот, паща, волосся, луска, вовна, пір'я, ніс, дзьоб, ріг, гребінь, хвіст, кузов, кабіна, колесо, руль, педаль, сидло, око, фара, тулуб тощо.

4. Утворити нові слова й записати їх за зразком.

1) Один із учнів коментує: читає слово і називає нове утворене слово (колективна праця).

Хто або що?	Який?
а) Січень	січневий
Лютий	...
Березень	...
Квітень	...
Травень	...
Червень	...
Липень	...
Серпень	...
Вересень	...
Жовтень	...
Листопад	...
Грудень	...
б) Гроші	грошовий
Діло	...
Дощ	...
Шлях	...
Книжка	...
Капітан	...
Клен	...
Цукор	...
Липа	...
Ранок	...
в) Малина	малиновий
Квітка	...
Стіл	...
Шовк	...
Малюнок	...
День	денний
Південь	...
Дрова	...

г) <i>Клас</i>	—	<i>класний</i>
Шия	—	...
Школа	—	...
Скло	—	...
Чай	—	...
Хліб	—	...
Вухо	—	...
Чорнота	—	...
Кімната	—	...
Дерево	—	...
г) <i>Завод</i>	—	<i>заводський</i>
Кінь	—	...
Люди	—	...
Міліція	—	...
Лікар	—	...
Учитель	—	...
Директор	—	...
Мисливець	—	...
Пекар	—	...
д) <i>Дитина</i>	—	<i>дитячий</i>
Лисиця	—	...
Корова	—	...
Теля	—	...
Кішка	—	...
Щука	—	...
Лоша	—	...
Козак	—	...
Козел	—	...
Кролик	—	...

2) Скласти усно речення з цими словами. Хто краще?

5. Утворити нові слова й записати їх за зразком (хто або що? який? що робити?).

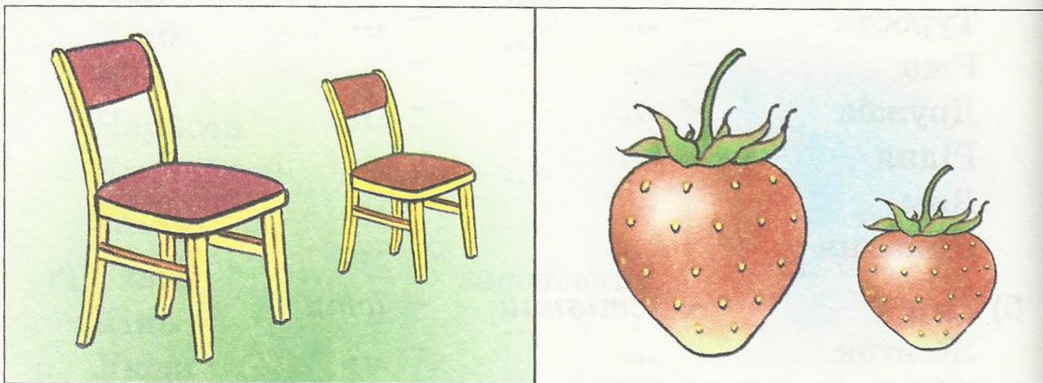
1) Один із учнів коментує: читає слово і називає нові утворені слова (колективна робота).

Хто або що?	Який?	Що робити?
а) <i>Сад</i>	– <i>садовий</i>	– <i>садити</i>
Радість	– ...	– ...
Турбота	– ...	– ...
Ржа	– ...	– ...
Дружба	– ...	– ...
Рідня	– ...	– ...
Дим	– ...	– ...
Дихання	– ...	– ...
б) <i>Їжа</i>	– <i>їстівний</i>	– <i>їсти</i>
Жовток	– ...	– ...
Життя	– ...	– ...
Загадка	– ...	– ...
Захист	– ...	– ...
Дзвоник	– ...	– ...
Зелень	– ...	– ...
Зима	– ...	– ...
в) <i>Зло</i>	– <i>злий</i>	– <i>злити</i>
Знайомство	– ...	– ...
Одежа	– ...	– ...
Золото	– ...	– ...
Клей	– ...	– ...
Обід	– ...	– ...
Взуття	– ...	– ...
Прання	– ...	– ...
г) <i>Відкриття</i>	– <i>відкритий</i>	– <i>відкрити</i>
Помилка	– ...	– ...
Плавання	– ...	– ...
Свято	– ...	– ...
Робітник	– ...	– ...

Сидіння	— ...	— ...
Танець	— ...	— ...
Чистота	— ...	— ...

2) Скласти усно речення з цими словами. Хто краще?

6. Утворити та записати нові слова за зразком.

Стілець – стільчик

Полуниця – полуничка

- а) *Костюм* — *костюмчик*
 Горобець — ...
 Паркан — ...
 Вазон — ...
 Пенал — ...
 Чайник — ...
 Будинок — ...
 Півень — ...
 Листок — ...
 Ножик — ...
- б) *Книжка* — *книжечка*
 Груша — ...
 Сорочка — ...
 Кішка — ...
 Лисиця — ...
 Білка — ...
 Гуска — ...

Банка	-	...
Миска	-	...
Курка	-	...
в) <i>Блюде</i>	-	<i>блюдечко</i>
Ліжко	-	...
Сонце	-	...
Яйце	-	...
Яблуко	-	...
Крісло	-	...
Літо	-	...
Вікно	-	...
Відро	-	...
Дзеркало	-	...

7. Утворити нові слова за зразком та записати їх. Усно скласти з ними речення. Хто краще?

а) Їхати	-	<u>виїхати</u>	-	<u>заїхати</u>	-	<u>переїхати</u>
Ходити	-	...	-	...	-	...
Писати	-	...	-	...	-	...
Читати	-	...	-	...	-	...
Учити	-	...	-	...	-	...
Скочити	-	...	-	...	-	...
Думати	-	...	-	...	-	...
Говорити	-	...	-	...	-	...
б) Пливти	-	<u>випливти</u>	-	<u>запливти</u>	-	<u>перепливти</u>
Бігти	-	...	-	...	-	...
Летіти	-	...	-	...	-	...
Різати	-	...	-	...	-	...
Копати	-	...	-	...	-	...
Чистити	-	...	-	...	-	...
Рубати	-	...	-	...	-	...
Шити	-	...	-	...	-	...

Мета: збагачення словникового запасу спорідненими словами.

Логопед читає слово на малій картці, а учні шукають споріднені слова на своїй великій картці. Називають слово. Якщо воно назване правильно, накривають його фішкою. Виграє той, у кого менше слів залишається незакритими.

Зразок малої (логопеда) та великої (учня) картки.

Добро	Добрий	Іграшковий	Цікавість
	Кислий	Кінцевий	Музичний
	Мильний	Початковий	Нічний
	Співак	Письменник	Фарбований

а) Слова для малих карток:

добро, гра, цікаво, кислота, кінець, музика, мило, початок, ніч, спів, письмо, фарба, крик, ледар, ліпка, мовчун, мороз, перемога, дарунок, сміх, сила, сіль, тепло, дим, старий, чистий, читанка, вдома, риба, пошта, малювати.

б) Слова для великих карток:

1) милити, втомлений, димар, силач, рибалка, рибка, морозильний, крикливий, переможний, дарунок, поштар, малювання;

2) задобрювати, грати, цікавий, початий, співати, писемний, фарбувати, ледачий, ліплення, морозити, чистота, читач;

3) втомлюватися, читання, димок, солоний, теплота, сміховище, садівник, мальований, поштарка, дарований, мовчання, ночувати;

и.
нені
ване
слів

4) ігровий, кислий, кінчати, ночувати, писати, кричати, ледацюга, ліплений, морозиво, дарувати, риболов, садок;

5) старий, смішний, сильний, солити, теплий, димно, чистенько, читати, втомлюватись, добріти, гравець, кислуватий;

6) удобрювати, іграшка, цікавити, киснути, закінчення, музикант, мальований, починати, співачка, писар, зафарбований, ледарка;

7) ліпити, мовчазний, перемагати, даруночок, поштовий, малювати, рибонька, садовий, старіти, сміхотливий, сильніший, сільниця;

8) теплішати, димний, чистенький, читальний, втомлюватися, ігротека, зацікавити, кислувато, кінцівка, музичний, мильниця, починати;

9) ніченька, співацький, писання, пофарбувати, перекричати, ледащий, виліплений, мовчати, морозильник, перемагати, даровий, пошта;

10) малювальник, рибальський, садити, старість, смішно, силачка, солоненький, теплішати, диміти, чистити, читка, втомлювати;

11) кислуватий, кінчик, музикант, почати, ночівля, співати, писаний, ледащий, виліпити, замовчати, морозний, переможець;

12) даром, поштарський, дарувати, рибалити, старішати, сміятися, солонуватий, теплиця, читацький, втомлений, рибацький, старіючий.

9. Записати слова у стовпчики під спорідненими словами.
Скласти з ними речення усно.

а) Під словами *ділити, діло*.

Ділення, діловий, поділити, поділ, діловод, ділок, переділ, безділля, бездіяльний, переділяти.

б) Під словами *вода, водити*.

Переводити, водяний, водопровід, водовоз, водій, водитися, водойма, проводи, проводка, водолаз, заводити, завод, заводь, відводити.

в) Під словами: *гора, горіти, горе*.

Горець, горб, горезвісний, горілий, погорілець, горбокони́к, горювати, загоряти, вигоряти, гористий, горою, пагорбок, пригоряти, гарячий, горіти.

г) Під словами *варити, валити*.

Вареник, варення, валун, валяний, варка, валяти, валятися, варений, заварка, звалити, завалити, заварювання, заварити, провалитися, завалювати, зварений, зварити, перевал, перевалювати, переварювати.

г) Під словами *ісі, носити*.

Носи, носій, ноша, носоріг, носок, ношений, носилки, перенос, перенісся, переносити, виносити, носик, заносити.

10. Записати споріднені слова у два стовпчики.

Поставити у кожному слові наголос. Визначити, які з них будуть перевірними для написання **е** чи **и** у корені слова. Підкреслити ці слова.

а) Під словами: *весна, листва*.

Весни, весняний, листатий, листівка, навесні, весною, листок, листи, листковий, веснянка, листя, листячко, листочок.

б) Під словами: *вибухівка, верхівка*.

Вибух, верх, вибухати, верхній, верховина, вибухи, вибуховий, верхи, верхолаз.

в) Під словами: *земля, зима*.

Земляний, землі, зимно, зимній, земний, землячка, зимівля, зимовий, землистий, земляця, зимонька, взимку, земельний.

г) Під словами: *медицина, миритися.*

Медик, мир, медичний, медикаменти, мирити, мирний, мировий, медик, мирно, миритися.

г) Під словами: *пекти, питання.*

Пекти, пекло, питання, запитувати, пекарня, печений, питатися, питаннячко, пекар, пектися, питальний, запитувач, печеня, перепитування.

д) Під словами: *темненько, тихенький.*

Темінь, темненький, тихий, тихенько, темний, темнуватий, тихесенький, тихше, тихіший, темниця, тихо, тихцем, темніти, темно, тиша, тихо.

11. Гра «Яке слово зайве?».

Мета: вчити учнів знаходити споріднені слова, правильно читати слова, збагачувати словниковий запас.

Прочитати слова. В кожній групі із чотирьох слів знайти зайве. Чому?

1) картопля
картопляник
картотека
картопляний

2) ремісник
ремінь
ремінчик
ремінець

3) любимий
людський
любисток
любитель

4) кавалерія
кавалерист
кавалер
кавалерійський

5) лукавий
лукавство
лука
лукавість

6) малий
малина
малеча
маленький

7) репетиція
репліка
репетирувати
репетитор

8) каменяр
камін
камінь
кам'янистий

	морока		скалічений
	морозити		каліграфія
	морозиво		калічити
11)	сонце	12)	квітка
	сонячний		квітнути
	сонний		квітучий
	сонечко		квитанція
13)	капелюх	14)	лист
	капела		листоноша
	капелюшник		листочок
	капелюшок		ластівка
15)	зломитися	16)	їжак
	злоба		їжа
	злом		їдальня
	зломити		їсти
17)	дірка	18)	лисиця
	діючий		лисий
	дірявий		лисенятко
	дірчастий		лисячий
19)	зірка	20)	білка
	зірковий		білочка
	зірниці		білити
	зірвати		білячий
21)	діло	22)	малювання
	діловий		малюсінський
	ділити		малюнок
	діловитий		малювати

12. Гра-лото «Синоніми» (слова, близькі за значенням).

Мета: збагачення словникового запасу дітей словами-синонімами.

Логопед читає слово на малій картці. Учні шукають близьке за значенням слово на своїх великих картках. Учень називає знайдене слово, якщо правильно – накриває його фішкою.

Виграє той, хто зробить менше помилок.

а) Слова для малих карток:

боятися, лаяти, виникати, загорятися, закривати, забороняти, зникати, кінчати, баритися, затриматися, нагрівати, натрапити, плакати, погасити, допомагати, зневажати, запрошувати, купувати, радіти, сміятися, рятувати, спати, працювати, замикати.

б) Слова для великих карток:

- 1) страхатися, сварити, народжуватися, запалюватися;
- 2) зачиняти, заказувати, пропадати, переставати;
- 3) зволікати, задержуватися, розжарювати, знаходити;
- 4) ридати, загасити, пособляти, цуратися;
- 5) кликати, придбавати, робити, звеселятися;
- 6) заперати, реготати, виручати, спочивати.

13. Гра-лото «Синоніми» (слова, близькі за значенням).

Мета: збагачення словникового запасу.

а) Слова для малих карток:

бідний, великий, майбутній, швидкий, ввічливий, відданий, гарячий, гучний, дрімучий, злий, знаменитий, незграбний, основний, прегарний, правдивий, радісний, рідний, сильний, сміливий, стиглий, смирний, таємничий, таємний, тихий, тривожний, розумний, боязкий, гладкий.

б) Слова для великих карток:

- 1) неможливий, величезний, прийдешній, прудкий;
- 2) чемний, щирий, жаркий, дзвінкий;
- 3) густий, лютий, відомий, неповороткий;

незвичайний,

5) близький, могутній, хоробрий, зрілий;

6) спокійний, загадковий, секретний, мовчазний;

7) зловісний, тямущий, полохливий, товстий.

14. Гра-лото «Антоніми» (слова з протилежним значенням).

Мета: збагачення словникового запасу.

а) Слова для малих карток:

широкий, високий, короткий, товстий, повний, худ
холодний, сухий, гострий, ледачий, твердий, гірк
гладенький, голосно, швидко, великий, легкий, чист
білий, лютий, молодий, рівний, волохатий, голодний.

б) Слова для великих карток:

1) вузький, низький, довгий, тонкий;

2) гладкий, порожній, гарячий, мокрий;

3) тупий, працьовитий, м'який, солодкий;

4) шершавий, тихо, повільно, маленький;

5) важкий, брудний, чорний, добрий;

6) старий, кривий, лисий, ситий.

2. Аналіз речень

а) Визначити, де речення, а де окремі слова.

Гра «Визначити, що я вимовила – речення чи окремі слова».

Мета: закріплювати уміння учнів розрізняти поняття «слово», «речення», аналізувати зміст речень.

Ігровий матеріал: смужки або лічильні палички.

Логопед пропонує учням послухати, що він вимовив, і визначити, це речення чи окремі слова. Якщо визначили, що вони слухали речення, пропонується ще раз послухати й покласти стільки паличок, скільки слів у реченні. Назвати перше, третє, друге, четверте слово у реченні.

б) Визначити, де речення з двох слів, а де два слова, що не складають речення.

Наталка спала.

Наталка, лялька.

Тато лежить.

Мама читає.

Тато, мама.

Пташки прилетіли.

Пташки вилетіли.

Прилетіти, вилетіти.

Хлопчик пише.

Артист співає.

Писати, співати.

Артист, хлопчик.

Дівчинка плигає.

Вітер, дощ.

Гра «Хто більше складе і назве речень із двох слів».

Мета: закріплювати вміння учнів складати речення із двох слів.

Ігровий матеріал: предметні малюнки.

Логопед роздає учням по 3–4 предметні малюнки і пропонує їм скласти та вимовити речення з двох слів за цими малюнками. Після цього пропонує назвати два слова, які не складають речення. Виграє той, хто зробить менше помилок.

в) Визначити, де речення з трьох слів, а де три слова, які не складають речення.

Сашко читає книгу.

Мама варить юшку.

Кішка ловить мишку.

Кішка, мишка, нірка.

Ліс, дрова, сосна.

Валя їсть кашу.

Наталка малює квітку.

Київ – столиця України.

Петрик, Сашко, Наталка.
Рубати, читати, ловити.
Сашко ловить рибу.
Петрик несе крейду.
Дошка, крейда, лінійка.
Андрійко читає книжку.

Гра «Хто більше складе та назве речень із трьох слів».

Мета: закріплювати вміння учнів складати речення з слів.

Ігровий матеріал: малюнки, на котрих зображені предмети їхні дії.

Логопед роздає учням по 2–3 малюнки. Учні складають і вивчають речення з трьох слів за цими малюнками. Потім називають три слова, що не складають речення.

Виграє той, хто зробить менше помилок.

г) Визначити, де речення з чотирьох слів, а де чотири слова не складають речення.

Діти зробили птахам годівницю.
Співати, купити, любити, слухати.
Діти співали веселі пісні.
Діти люблять слухати казки.
Казка, книжка, цікавий, улюблений.
Тато купив Андрію ковзани.
Лижі, санки, ковзани, пальто.
Мама дала дитині печиво.
Мама подарувала доньці ляльку.
Пташка, їжачок, заєць, лисиця.
Наталка насипала пташкам зерна.
Оленка зірвала багато квітів.
Володя добре вивчив завдання.
Пізно, вранці, увечері, хустина.
Марина пізно лягає спати.
Дівчинка купила кольорові олівці.

Гра «Хто більше складе та назве речень із чотирьох слів».

Мета: закріплювати навички складати речення з чотирьох слів.

Ігровий матеріал: серії сюжетних малюнків.

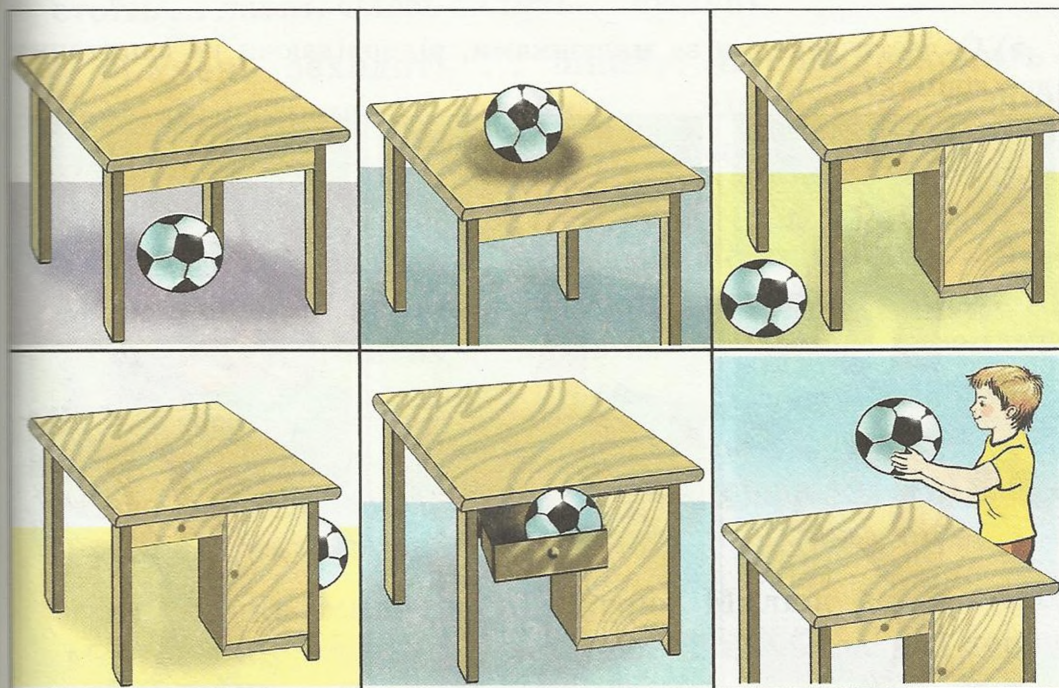
Логопед прикріплює на дошці серію сюжетних малюнків. Пропонуємо учням роздивитись малюнки, скласти та назвати речення з чотирьох слів. Потім назвати чотири слова, що не складають речення.

Виграє той, хто зробить менше помилок.

3. Уміння використовувати прийменники у самостійному мовленні

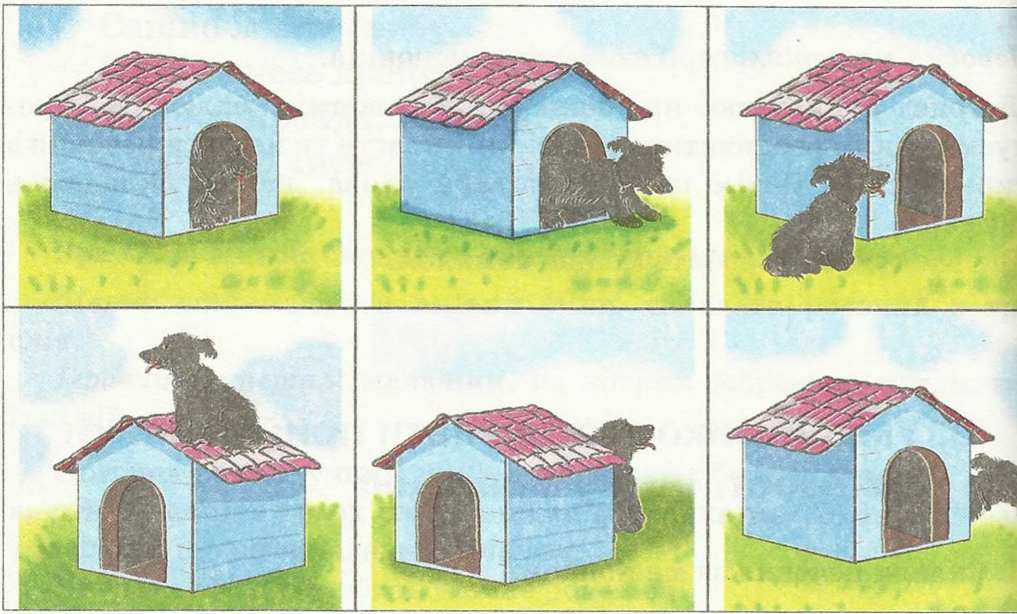
1. Склади речення за малюнком.

а) Скласти речення за малюнками, відповідаючи на запитання «де м'яч?».

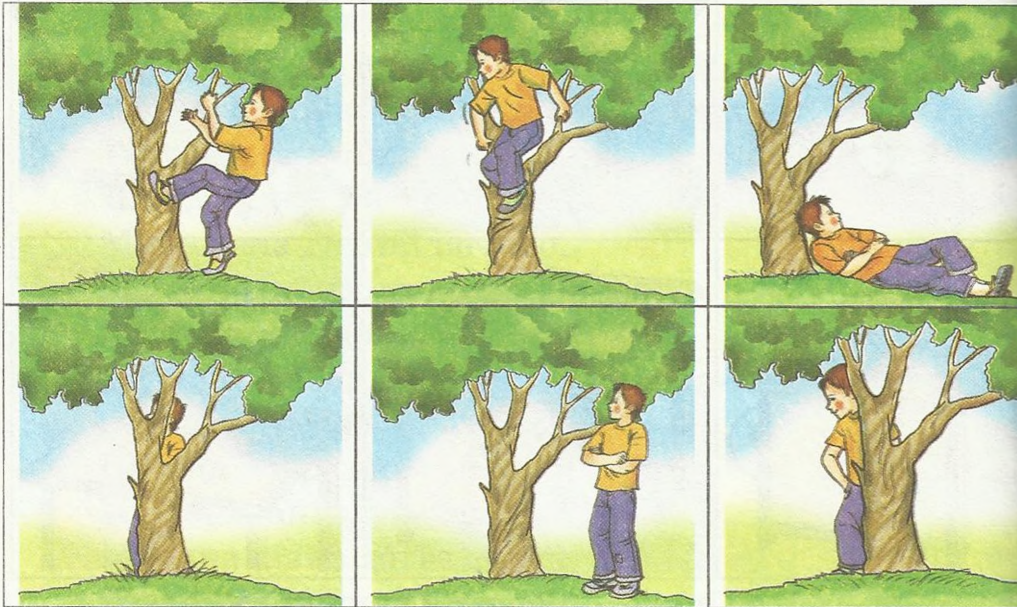
Прийменники для довідок: *за, у, над, під, на, біля.*

«де собака?».

Прийменники для довідок: *з-за, за, біля, на, у, з.*

в) Скласти речення за малюнками, відповідаючи на запитання «де хлопчик?».

Прийменники для довідок: *біля, під, з-за, з, на, за.*

2. Списати речення. Замість крапок вставити відповідні при-
йменники (з, біля, над, на, у (в), за, по, під, від, до, через та ін.).

а) Хлопчик злізає ... сараю. Дівчинка виходить ...
кімнати. Учень виходить ... школи. Корова виходить ...
корівника. Кури виходять ... курятника. Коза виходить ...
сараю.

б) Хлопець стоїть ... дерева. Дівчинка стоїть ...
стола. Учень стоїть ... дошки. Черногуз живе ... болота.
Я люблю жити ... озера. Микола посадив березу ...
будинку.

в) Орел летить ... селом. Лампочка висить ... столом.
Літак летить ... хмарою. М'яч пролетів ... сіткою.
Картину повісили ... тумбочкою. Шуліка літає ...
курчатами.

г) Тарілки стоять ... столі. Лампа стоїть ... тумбочці.
Чайник стоїть ... плиті. Килим лежить ... підлозі. Відро
стоїть ... лавці. Олесь сидить ... стільці.

г) Учень заходить ... школу. Корова заходить ...
корівник. Дівчинка заходить ... кімнату. ... дівчинки
новий ранець. ... хлопця новий самокат. ... дитини нова
іграшка.

д) Діти заховались ... деревами. Ложка впала ... плити.
М'яч упав ... паркан. Хлопець переплигнув ... дріт.
Дівчинка переплигнула ... скакалку. Петрик переплигнув
... яму.

е) Трактор їде ... полю. М'яч котиться ... підлозі. Жук
повзе ... землі. Муха повзе ... вікну. Хлопці їдуть ... дорозі.
Ручаї течуть ... вулиці.

є) Мишка живе ... підлогою. Малюк заліз ... стіл.
Метро побудували ... землею. Тінь була ... деревом.
Підвал зробили ... будинком. Кури сидять ... навісом.

ж) Наш дім далеко ... школи. Діти втікали ... грози
Лист одержав ... брата. Сашко відрізав шматок ... батона
Люди йшли ... вокзалу. Хлопчик відплив ... берега.

з) Наталка підійшла ... вікна. Учень іде ... дошки
Човен приплив ... берега. Драбина дістає ... даху. Машини
під'їхала ... будинку. Собака підбіг ... хазяїна.

и) Лампа висить ... столом. ... шафи стоїть стілець
... столом стоять пляшки. Груші достигли ... груші
... хатою росте сад. Рибка плаває ... акваріумі.

3. Гра «Послухайте і виконайте завдання».

Мета: розвиток розуміння речень з прийменниками.

У кожного учня набір різних предметів: зошити, підручники,
лінійка, ручка, олівець тощо.

1) Скажи, що я зробив?

Учні діляться на дві команди. Спершу одна команда коментує
дії логопеда, а друга контролює її відповідь. Потім – навпаки.
Виграє та команда, яка зробить менше помилок.

Логопед виконує різні дії:

- а) кладе зошит під підручник;
- б) кладе лінійку під зошит; кладе лінійку між зошитом і підручником;
- в) кладе підручник у стіл (під стіл, на стіл);
- г) кладе ручку біля підручника (за підручник, на (під) підручник) тощо.

2) Виконай те, що я сказав.

Учні однієї команди виконують накази логопеда, друга команда контролює. Потім – навпаки.

Логопед пропонує учням:

- а) покласти зошит під підручник (між підручниками, на (під) підручник);
- б) потримати ручку над зошитом (столом);
- в) покласти лінійку в зошит (за (на, під) підручник, між зошитом та підручником) тощо.

4. Узгодження у роді та числі різних частин мови (практично)

1. Узгодження у роді та числі займенників з іменниками ВІН, ВОНА, ВОНО, ВОНИ.

а) Прочитати речення. Підкреслені слова виписати парами.

<u>Оленка</u> упала	– <u>вона</u> мала.
<u>Мама</u> спить	– <u>вона</u> втомилась.
<u>Шапка</u> тепла	– <u>вона</u> з хутра.
<u>Дівчина</u> плаче	– <u>вона</u> заблудилась.
<u>Собака</u> кусається	– <u>він</u> злий.
<u>Дід</u> старий	– <u>він</u> повільно іде.
<u>Тато</u> втомився	– <u>він</u> працював.
<u>Вовк</u> виє	– <u>він</u> голодний.
<u>Дзеркало</u> блищить	– <u>воно</u> скляне.
<u>Вікно</u> миють	– <u>воно</u> брудне.
<u>Відро</u> важке	– <u>воно</u> з водою.
<u>Літо</u> грибне	– <u>воно</u> дощове.
<u>Учні</u> збуджені	– <u>вони</u> грають у футбол.
<u>Ворони</u> каркають	– <u>вони</u> крикливі.
<u>Кози</u> на лузі	– <u>вони</u> їдять траву.
<u>Слони</u> носять колоди	– <u>вони</u> сильні.

б) Вставити в речення замість крапок слова: *він, вона, воно, вони*.

Катруся впала	– ... забила ногу.
Вітер холодний	– ... дме з півночі.
Марійка заблукала	– ... кричить «ау».
Корови на лузі	– ... їдять траву.
Зайці лякливі	– ... всього бояться.
Яблуко солодке	– ... спіле.
Олена купила книжку	– ... любить читати.
Листочки впали з дерева	– ... засохли.
Скло чисте	– ... вимите.

Учень добре навчається
Кінь швидко біжить
М'ясо смачне

— ... відмінник.
— ... здоровий.
— ... свіже.

в) Гра «Чий він (або чия вона, чиє воно, чії вони)?».

Мета: узгодження займенників з іменниками в роді та числі.

В учнів – прапорці або смужки з надписами займенників.

Ознайомлюємо учнів з надписами.

ВІН
МІЙ
ТВІЙ
НАШ
ВАШ

ВОНА
МОЯ
ТВОЯ
НАША
ВАША

ВОНО
МОЄ
ТВОЄ
НАШЕ
ВАШЕ

ВОНИ
МОЇ
ТВОЇ
НАШІ
ВАШІ

г) Гра «Хто уважний?».

Мета: розвивати вміння підбирати відповідні займенники.

Логопед називає слово, а учні піднімають прапорець з відповідним займенником.

Дідусь, тато, син, бабуся, мама, дочка, дитя, дитина, діти, віл, корова, теля, тварини, півень, курка, кури, яйце, кільце, курчата, курча.

Стіл, шафа, санчата, крісло, яблуко, груша, агрус, суниця, буряк, картопля, гарбузи, кабан, свині, свиня, поросля, ніж, виделка, ліжко, лижі.

2. Узгодження у роді та числі займенників МІЙ, МОЯ, МОЄ, МОЇ з іменниками.

Гра «Підбери відповідне слово» (мій, моя, моє, мої та ін.)

Мета: розвивати вміння узгоджувати займенники з іменниками в роді та числі.

Учні по черзі називають малюнки (можна використовувати малюнки з посібника А. Я. Малярчук. «Дидактичний матеріал для виправлення мовленнєвих недоліків»). Повторюють назву малюнка, додаючи відповідний займенник. Наприклад, «Сарафан», «Мій сарафан». Всі учні піднімають прапорці з відповідними займенниками.

Виграє той, хто зробить менше помилок.

3. Утворення множини іменників та прикметників.

Узгодження іменників з прикметниками в роді та числі.

Змінити словосполучення за зразком, записати. Один із учнів коментує написання цих словосполучень.

Однина	Множина
а) <i>Чорний рак</i>	— <i>чорні раки</i>
Рогатий жук	— ...
Фруктовий сад	— ...
Зелений салат	— ...
Яскравий салют	— ...
Новий самокат	— ...
Працьовитий садівник	— ...
Вусатий сом	— ...
Великий судак	— ...
Слухняний син	— ...
б) <i>Цікава книжка</i>	— <i>цікаві книжки</i>
Гостра сапа	— ...
Ласкава кішка	— ...
Цікава сорока	— ...
Хижа сова	— ...
Нова сумка	— ...
Люта оса	— ...

Гостра коса	—	...
Смугаста зебра	—	...
в) <i>Залізне долото</i>	—	<i>залізні долота</i>
Сталеве лезо	—	...
Велике село	—	...
Красиве місто	—	...
Нове колесо	—	...
Велике вікно	—	...
Гостре жало	—	...
М'яке ліжко	—	...
Маленьке коло	—	...
Високе чоло	—	...
Смачне печиво	—	...
Парне число	—	...
Спіле яблуко	—	...
Орлине крило	—	...
Дитяче платтячко	—	...
Дерев'яне весло	—	...
Високе дерево	—	...
Солодке морозиво	—	...
Порцелянове блюдо	—	...
Глибоке озеро	—	...
г) <i>Свіже яйце</i>	—	<i>свіжі яйця</i>
Красиве лице	—	...
Дитяче відерце	—	...
Золоте кільце	—	...
Порцелянове блюдце	—	...
Відкрите віконце	—	...
Засіяне поле	—	...
Здорове серце	—	...
Маленьке дзеркальце	—	...
г) <i>Сірий горобець</i>	—	<i>сірі горобці</i>
Ввічливий продавець	—	...
Шкіряний гаманець	—	...

Смачний холодець	— ...
Сміливий хлопець	— ...
Червоний прапорець	— ...
<i>Співучий соловей</i>	— <i>співучі солов'ї</i>
Дерев'яний сарай	— ...
Паперовий змій	— ...
<i>Стиглий колос</i>	— <i>стигле колосся</i>
Тонкий волос	— ...

4. Списати речення. Поставити виділені слова у множині.

Зразок: Відро з водою стояло на підлозі.

(Треба записати: *Відра з водою стояли на підлозі.*)

а) Гніздо ластівки опустіло. На підвіконні стояв вазон. У дворі на дереві стрекотала сорока. У траві пвірінькав пвіркунчик.

б) Вікно зачинилося від вітру. Річка текла через поле. Качка плавала на озері. На землю впала спіла груша. На яблуні висить червоне яблуко. Гриб росте під дубом.

в) Помідор достиг на куці. Кавун виріс на баштані. Диня теж виросла на баштані. Вночі зірка світила на небі. Калюжа з'явилась після дощу. Ялинка виросла у лісі. Учень одержав з математики вісім балів.

5. Скласти словосполучення і записати їх.

Зразок: Лежало кільце і яйце.

Лежав ніж і молоток.

Лежала виделка і ложка.

Лежали ложки і кільця.

Висів, висіла, висіло, висіли.

Слова для утворення словосполучень: *пальто, кофта, дзеркало, піджак, лампочка, рушник, рушники, лампочки.*

Стояв, стояла, стояло, стояли.

Слова для утворення словосполучень: *хлопчик, відерце, кішка, собака, дівчинка, крісло, відерця, крісла.*

Спав, спала, спало, спали.

Слова для утворення словосполучень: *кабан, бабусі, поросля, свиня, дитя, бабуся, діти, дідусь.*

Їв, їла, їло, їли.

Слова для утворення словосполучень: *дитина, теля, корова, кури, півень, тварини, тато, курча.*

Ріс, росла, росло, росли.

Слова для утворення словосполучень: *кавун, яблуко, морква, гарбузи, картопля, перець, дині, дерево.*

6. Списати речення, узгоджуючи прикметники з іменниками.

а) (Маленький) дівчинка одягла (червоний) платтячко. Взула вона (червоний) черевики, у коси вплела (червоний) стрічки. Дуже гарно була вдягнена (маленький) дівчинка. Вона почувалася (чудовий) чарівницею.

б) (Високий, зелений) дерево росло біля ставка. У ставку з (прозорий, чистий) водою плавали качки з (пухнастий) каченятами. (Дбайливий) качка шукала для них поживу.

в) На лузі росли (різнокольоровий) квіточки та (зелений) трава. Біля корови бігало (маленький, грайливий) теля. (Маленький) дівчина рвала (різний) квіточки та плела (красивий) вінок.

г) Восени у саду поспіли (соковитий, жовтий) груші, (круглий, рум'яний) яблука. На лозі поспів (солodka,

смачна) виноград. (Різний, великий) сливи жовтіють та синіють на деревах. Осінь багата на (різний) овочі.

7. Списати словосполучення у три стовпчики під вказаними словами за зразком. Замість крапок вставити закінчення слів.

Він	Вона	Воно
Півень красивий великий	Річка широка глибока	Гніздо маленьке пташине

а) Пшениця густ •, спіл •; весна ранн • радісн •; зима морозян • сніжн •; осінь дощов • золот •; літо жарк • весел •; ліс густ • березов •; морква соковит • смачн •.

б) Озеро глибок • син •; море солон • велик •; річка вузеньк • маленьк •; перець червон • гірк •; виноград солодк • смачн •; персик соковит • кругл •.

в) Вода прозор • чист •; лід тонк • прозор •; чай гаряч • солодк •; какао смачн • корисн •; сік персиков • свіж •; задача цікав • важк •; повітря прозор • чист •.

8. Змінити словосполучення за зразком. Записати їх.

а) Я сиджу, лежу, сплю, кричу.

Ти сидиш,	...	...	...
Він сидить,	...	...	...
Вона сидить,	...	...	...
Ми сидимо,	...	...	...
Ви сидите,	...	...	...
Вони сидять,	...	...	...

б) Я пишу, читаю, граю, співаю.

Ти пишеш,	...	...	...
Він пише,	...	...	...
Вона пише,	...	...	...
Ми пишемо,	...	...	...
Ви пишете,	...	...	...
Вони пишуть,	...	...	...

в) *напишеш, прочитаю, виставлю.*
Ти напишеш, ...
Він напише, ...
Вона напише, ...
Ми напишемо, ...
Ви напишете, ...
Вони напишуть, ...

г) *Я буду писати, буду читати.*
Ти будеш писати, ...
Він буде писати, ...
Вона буде писати, ...
Ми будемо писати, ...
Ви будете писати, ...
Вони будуть писати, ...

г) *Я писав (писала), читав (читала).*
Ти писав (писала), ...
Він (вона) писав (писала), ...
Ми писали, ...
Ви писали, ...
Вони писали, ...

За цими зразками можна дієвідмінювати й інші дієсл.
(практично).

5. Змінювання іменників і прикметників за відмінками, узгодження їх із дієсловами у роді та числі

5.1. Знахідний відмінок.

1) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками чоловічого роду, які стоять в однині у знахідному відмінку (що? кого?).

Завдання: закінчити речення відповідним словосполученням.

Чоботар ремонтує (що?)
(чорний чобіт).

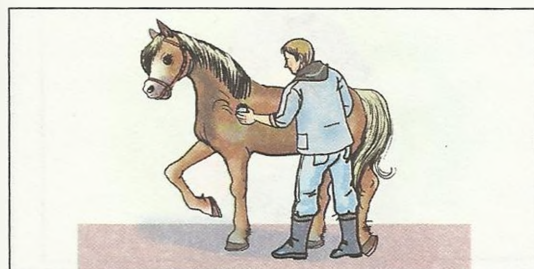
Оленка п'є (що?)
(гарячий чай).

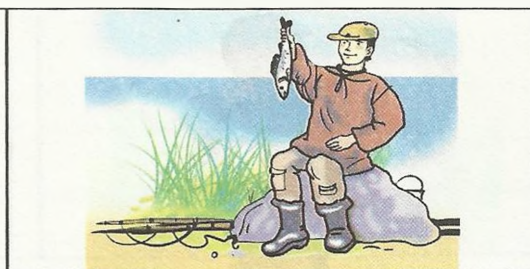
Сестра веде (кого?)
(молодший брат).

Зоя годує (кого?)
(красивий півень).

Конюх чистить (кого?)
(молодий кінь).

Риболов піймав (кого?)
(великий карась).

Дівчинка ловить (кого?)
(красивий метелик).

Під кущем діти знайшли (кого?)
(колючий їжак).

роду, які стоять в однині у знахідному відмінку (що? кого?).

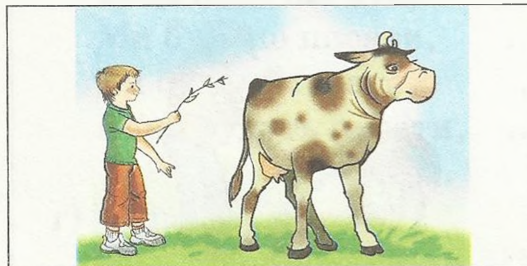
Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відповіді словосполученням.

Катруся годує (кого?)
(рогата коза).

Ніна одягає (кого?)
(молодша сестричка).

Микола пасе (кого?)
(ряба корова).

Мати годує (кого?)
(маленька дитина).

Хлопчик спіймав (кого?)
(ряба курка).

Мама шиє (що?)
(зелена сорочка).

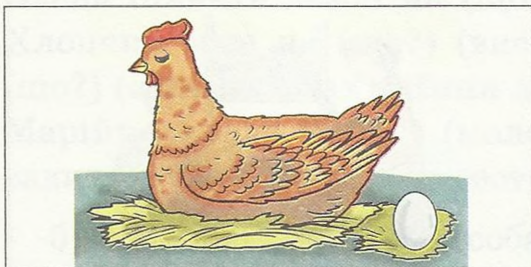
Дівчинка миє (що?)
(брудна тарілка).

Надіяка підмітає (що?)
(простора кімната).

3) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками середнього роду, які стоять в однині у знахідному відмінку.

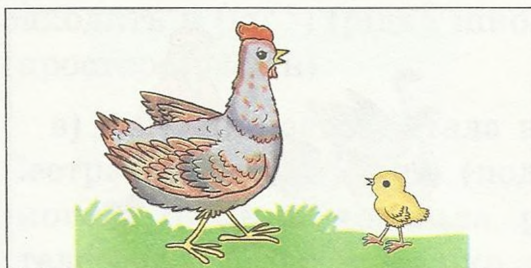
Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відповідним словосполученням.

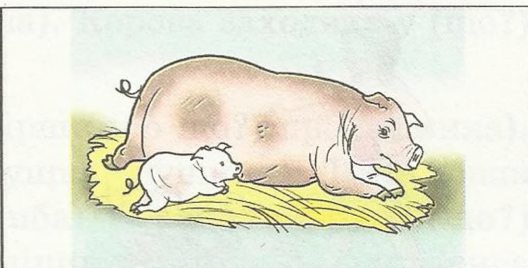
Курка знесла (що?)
(біле яйце).

Мама несе (кого?)
(маленьке дитя).

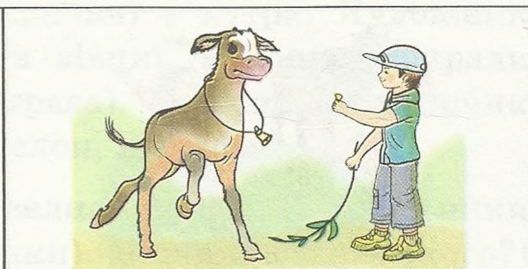
Курка кличе (кого?)
(жовте курча).

Свиня годує (кого?)
(рожеве поросля).

Сашко їсть (що?) (спіле яблуко).

Хлопчик пасе (кого?)
(грайливе теля).

Наталка п'є (що?)
(свіже молоко).

Віра пере (що?)
(червоне платтячко).

4) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками, як стоять у множині у знахідному відмінку.

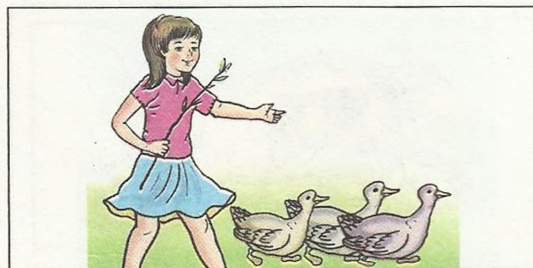
Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відповідним словосполученням.

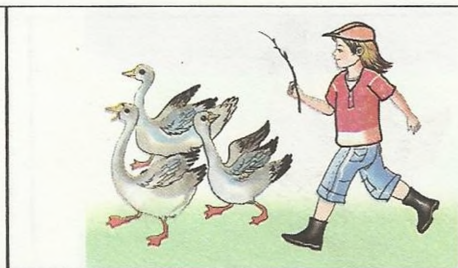
Хлопець тримає (що?)
(нові ковзани).

Учні читають (що?)
(цікаві книги).

Дівчинка заганяє (кого?)
(домашні качки).

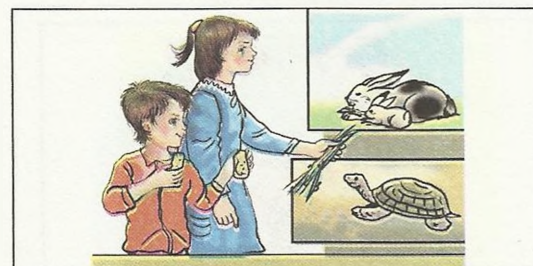
Дівчинка пасе (кого?) (сірі гуси).

Хлопець пасе (кого?)
(свійські корови).

Оленка годує (кого?) (рябі кури).

Учні годують (кого?)
(різні тварини).

Наталка веде (кого?)
(сірі кози).

5) Списати речення. Змінити (якщо треба) слова у дужках, відповідно до запитань що? кого? Звертати увагу на прийменники.

а) Рибалки тягнуть човен на (що?) (піщаний берег). Олена ставить вазон на (що?) (пофарбоване підвіконня). Хлопчик лізе на (що?) (високе дерево). Маляр заліз на (що?) (залізний дах). Киця лізе на (що?) (кухонний стіл). Марійка кладе (кого?) (молодший брат) у ліжко. Олена садить (кого?) (молодша сестра) на стілець.

б) Собака лізе у (що?) (собача будка). Бабуся заходить у (що?) (одноповерховий дім). Діти увійшли у (що?) (мілка річка). Селяни їдуть у (що?) (велике місто). Учень заходить у (що?) (рідна школа). Корова заходить у (що?) (просторий загін).

в) Дівчинка запам'ятала вірш (про що?) про (ялинка). Сестра вишивала (що?) (подушка, рушник). Тато ловив (кого?) (велика та мала риба). Брат одержав (що?) (телеграма) з Одеси. Сашко зліпив з глини (що?) (красива миска).

г) Майстер пошив (що?) (шапка) з хутра. Художник намалював (кого?) (корова та вівця). Школярі збирали (що?) (шишки та лікарська трава). У зоопарку хлопчик бачив (кого?) (зебра, бегемот, слон, жирафа).

г) Селянин веде (кого?) (великі воли). Будівельники будують (що?) (цегляні будинки). Дівчинка жене (кого?) (молоді гуси). Дівчинка заганяє (кого?) (свійські кури) у сарай. Учень тримає (що?) (шкільні зошити). Хлопчики читають (що?) (шкільні підручники). Шофер везе (що?) (гумові шини). Микола жене (кого?) (рогаті корови).

б) Послухати та відгадати загадку. Знайти в тексті слова, які відповідають на запитання **що?** або **кого?**

Мудрець у ньому бачив мудреця,
дурень – дурня,
баран – барана,
вівцю в ньому побачила вівця
і мавпу – мавпа.
Та ось підвели до нього Федю Баратова,
і Федя нечепуру побачив патлатого.

(ка, дзер, ло)

К. Чуковський у перекладі

7) Гра «Хто кого або що бачив».

Мета: Закріплення навичок відмінювання іменників.

Логопед пропонує учням назвати, кого або що вони бачили.

Учні називають, одержують за назване слово фішку.

Виграє той у кого буде більше фішок.

8) Відповісти усно на запитання за зразком.

Зразок: Логопед: – Свинопас пасе кого?

Учень: – Свинопас пасе свиней.

Риболов ловить кого?

Пилосос втягує що?

Лісоруб рубає що?

М'ясорубка меле що?

Бджоляр розводить кого?

Сталевар варить що?

Садівник вирощує що?

Землекоп копає що?

Хліборізка ріже що?

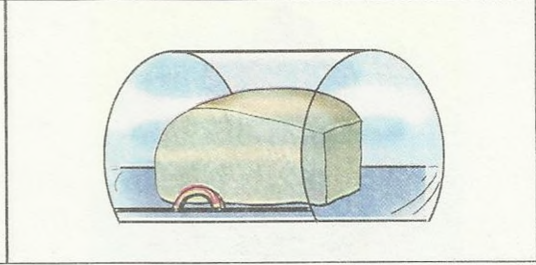
5.2. Родовий відмінок.

1) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками чоловічого роду, які стоять в однині у родовому відмінку (кого? чого?).

Завдання: закінчити речення відповідним словосполученням.

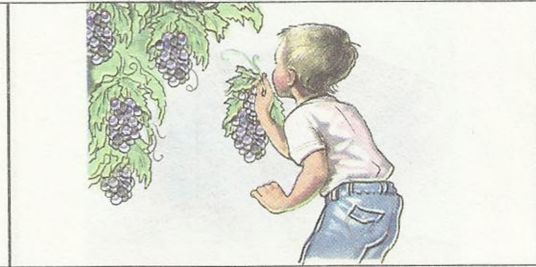
На вішалці висить костюм (кого?)
(маленький хлопчик).

У хлібниці лежить шматок (чого?)
(білий хліб).

На столі лежить зошит (кого?)
(старанний учень).

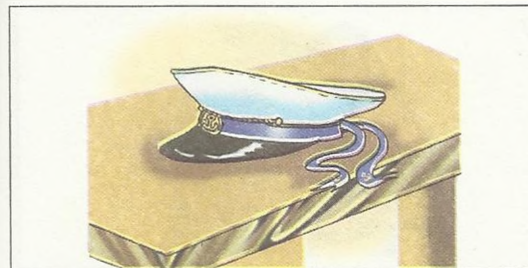
Хлопчик зірвав гроно (чого?)
(смачний виноград).

Ворона сидить на даху (чого?) (новий
будинок).

Мама відрізала шматок (чого?)
(стиглий кавун).

На столі безкозирка (кого?)
(дужий моряк).

Катрусі дали шматок (чого?)
(яблучний пиріг).

2) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками жіночого роду, які стоять в однині у родовому відмінку (кого? чого?).

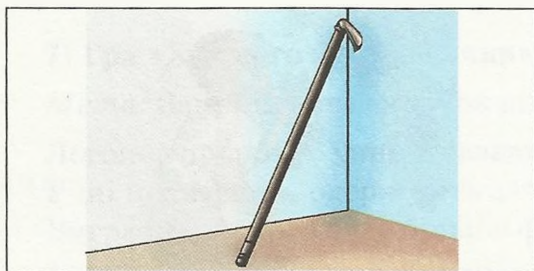
Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відповідним словосполученням.

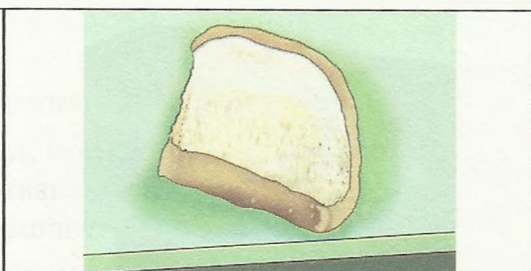
Висить платтячко (кого?)
(маленька дівчинка).

У Наталки хустка (кого?)
(молодша сестра).

У кутку стоїть палиця (кого?)
(старенька бабуся).

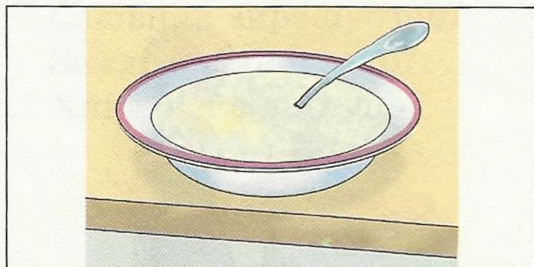
На столі лежить шматок (чого?)
(біла булка).

Тато несе відро (чого?)
(чиста вода).

Мама фарбує кришку (чого?)
(шкільна парта).

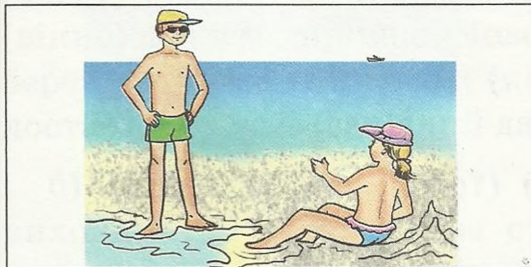
На столі стоїть тарілка (чого?)
(манна каша).

У мами шовкова стрічка (кого?)
(молодша донька).

3) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками середнього роду, які стоять в однині у родовому відмінку (кого? чого?).

Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відповідним словосполученням.

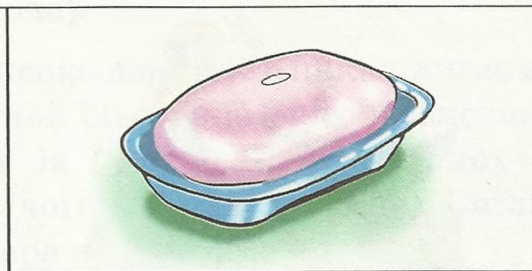
Діти загоряють на березі (чого?)
(Чорне море).

Мама дає сину склянку (чого?)
(тепле молоко).

Надійка купила банку (чого?)
(сливове повидло).

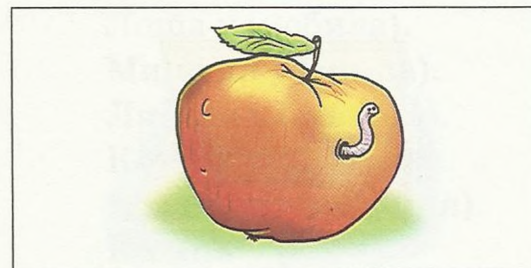
У мильниці лежить шматок (чого?)
(туалетне мило).

Микола тримає спицю (чого?)
(велосипедне колесо).

Хлопчик спирається на
підлокітники (чого?) (м'яке крісло).

Черв'як вилізає з дірочки (чого?)
(спіле яблуко).

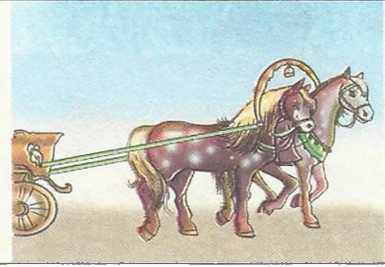
Береза росте на краю (чого?)
(житнє поле).

4) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками, які стоять у множині у родовому відмінку (кого? чого?).

Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відповідними словосполученням.

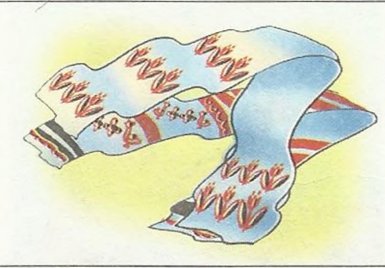
Платтячка (кого?) (маленькі дівчата) висять на вішалках.

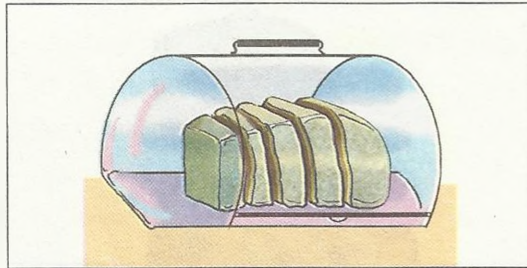
Пару (кого?) (красиві коні) запрягли.

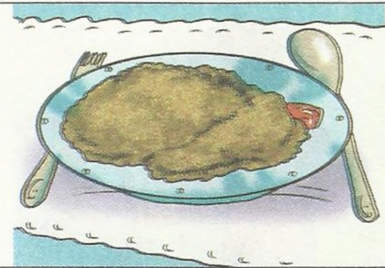
Дівчинка жене троє (кого?) (сірі гуси).

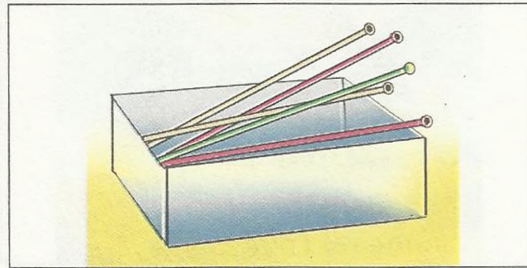
Нема бахроми (у чого?) у (вишиті рушники).

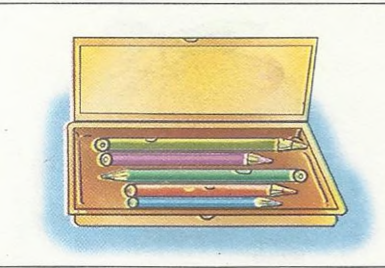
Шматки (чого?) (білий хліб) лежать у хлібниці.

У меню гарніри (з чого?) з (різні каші).

П'ять (чого?) (в'язальні спиці) лежать у коробці.

П'ять (чого?) (різнокольорові олівці) лежать у пеналі.

5) Списати речення. Змінити слова у дужках відповідно до запитань *кого? чого?* Звертати увагу на прийменники.

а) Доріжка іде від (чого?) (хвіртка) до (ганок). Від (чого?) (озеро) до (ліс) іде дорога. Від (чого?) (шафа) до (вікно) лежить доріжка. Човен відплив від (чого?) (крутий берег). Мишка втікає від (кого?) (хижа кішка). Драбина достає до (чого?) (залізний дах).

б) Корова іде із (чого?) (дерев'яний корівник). Кінь виходить із (чого?) стара стайня. Пташеня виглядає із (чого?) (тепле гніздо). Шпак вилітає із (чого?) (дерев'яна шпаківня). Дим іде із (чого?) (цегляний димар). Школярі виходять із (чого?) (рідна школа).

в) Листя падає з (чого?) (високе дерево). Кішка плигає з (чого?) (червоний диван). Ручай біжить із (чого?) (висока гора). Двірник скидає сніг із (чого?) (залізний дах). Катруся п'є гогель-могель із (чого?) (цукор та яйце). Спілі яблука падають із (чого?) (стара яблуня).

г) Хлопець стоїть біля (чого?) (письмовий стіл). Учень стоїть біля (чого?) (класна дошка). Дерево посадили біля (чого?) (новий будинок). Вантажівка стоїть біля (чого?) (продуктовий магазин). Собака лежить біля (чого?) (дерев'яна будка). Стілець стоїть біля (чого?) (письмовий стіл).

г) *Теля у (кого?) корови.*

Кошеня у (кішка).

Порося у (свиня).

Лоша у (кобила).

Мишеня у (миша).

Лисеня у (лисиця).

Котеня у (кішка).

Вовченя у (вовчиця).

Козеня у (коза).

Цуценя у (собака).

Ягня у (вівця).

Зайченя у (зайчиха).

Ведмежа у (ведмедиця).

Курча у (курка).

Каченя у (качка).

Гусеня у (гуска).

д) Ковзани у (кого?) (школяр).

Указка у (вчитель). Лижі у (лижник). Сокира (дроворуб). Квіти у (дівчина). Палка у (дідусь). Ранець (учень). Корзина у (бабуся).

б) Змінити слова у дужках відповідно до запитань *кого? чого? кого? що?*

а) Муха менша від (жук), але більша за (комар). Качка менша від (гуска), але більша за (курка). Хом'як менший від (тхір), але більший за (миша). Осел менший від (кінчак), але більший за (коза). Жук менший від (синичка), а синичка більший за (мурашка). Вівця менша від (корова), а корова більша за (собака).

б) Пара (дужі воли) тягне віз. Будівельники збудували п'ять (цегляні будинки). У Зіни заблукали п'ять (молоді гуси). В Олени нема (білі кури). У Петрика нема (число зошити). На полиці не вистачає шістьох (шкільні підручники). У машини дві пари (нові колеса). У корівнику (було) (ряба корова).

7) Гра «У кого чого немає?».

Мета: Закріплювати відмінювання іменників.

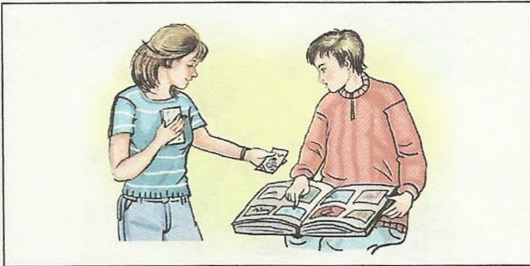
Логопед пропонує учням назвати, у кого *чого* або *кого* немає. Учні називають.

Виграє той, хто не зробить помилки у промовлянні слів.

5.3. Давальний відмінок.

1) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками чоловічого і середнього роду, які стоять в однині у давальному відмінку.

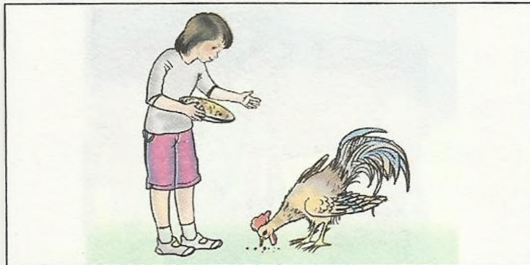
Завдання: закінчити речення відповідним словосполученням.

Мама показує фотографії (кому?)
(рідний брат).

Учень дарує книгу (кому?)
(улюблений учитель).

Дівчинка сипле зерно (кому?)
(півень).

Юрко радіє (кому?) (спійманий
карасик).

Мати дарує велосипед (кому?)
(слухняний син).

Вчителька дає зошит (кому?)
(старанний учень).

Зоя радіє (чому) (красиве
дитяче відерце).

Діти радіють (чому?) (яскраве
сонце, тепло).

2) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками жіночого роду, які стоять в однині у давальному відмінку (кому? чому?).

Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відповідними словосполученням.

Дівчинка дає сіно (кому?)
(рогата коза).

Віра шиє платтячко (кому?)
(красива лялька).

Вчителька дає книгу (кому?)
(старанна учениця).

Учениця розказує вірш (кому?)
(уважна вчителька).

Мама дарує дитячу коляску (кому?)
(маленька донька).

Микола радіє (кому?)
(спіймана велика щука).

Павло дає воду (кому?)
(ряба корова).

Діти радіють (чому?) (сніжна зима)
катання з гірки).

3) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками, які стоять у множині у давальному відмінку (кому? чому?).

Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відповідним словосполученням.

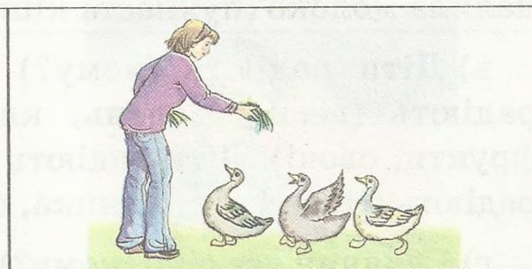
Дівчинка дає зілля (кому?)
(рогаті кози).

Оленка сипле зерно (кому?) (голодні гуски).

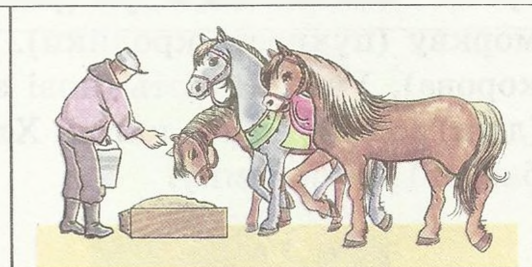
Хлопець дає сіно (кому?)
(дужі воли).

Мама дає ряску (кому?)
(крикливі качки).

Катруся сипле зерно (кому?)
(маленькі курчата).

Конюх дає овес (кому?)
(красиві коні).

Син допомагає копати город (кому?)
(рідні батьки).

Надійка допомагає одягатись (кому?)
(молодші сестри).

тань кому? чому?

а) Донька допомагає (кому?) (люба мама). Учитель допомагає перейти вулицю (старенька бабуся). Тато читає казку (маленький син). Бібліотекар видає книжки (молодші школярі). Катруся зав'язує бант (маленька сестра).

б) Конюх дає овес (кому) (голодний кінь). Мама дає зілля (ряба корова). Микола дає моркву (пухнастий кролик). Зіна дає сіно (битлива коза). Тато дав води (свинувця). Наталка дає кістку (ласкавий собака). Марія налила молоко (пухнаста кішка).

в) Діти радіють (чому?) (літо, сонце, тепло). Діти радіють (весна, зелень, квіти). Діти радіють (осінь, фрукти, овочі). Діти радіють (зима, зимові розваги). Діти радіють (Новий рік, ялинка, свято).

г) Селянин дає сіно (кому?) (дужі воли). Дівчинка сипе зерно (крикливі качки). Оленка дає крихти хліба (свингуси). Наталка дає корм (рябі кури). Микола дає солод моркву (пухнасті кролики). Мама дає теплу воду (ряба корова). Учні радіють (нові зошити). Двірник допомагає (діти) залити водою каток. Хлопчик допомагає (старенька бабуся) нести сумку.

5) Гра «Кому взимку допомагаєте вижити?».

Мета: Закріплювати вміння відмінювати іменники.

Логопед нагадує дітям, як важко вижити взимку птахам, тваринам. Пропонує дітям назвати, кому б вони хотіли допомогти взимку вижити.

Виграє той, хто більше проявить чуйності.

5.4. Орудний відмінок.

1) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками чоловічого та середнього роду, які стоять в одиниці в орудному відмінку (ким? чим?).

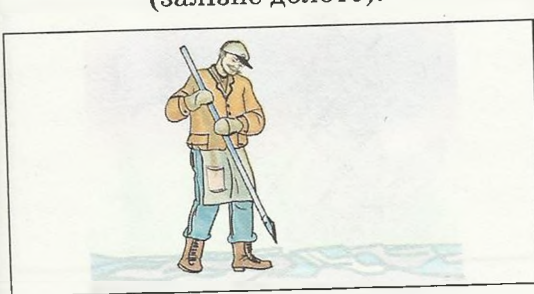
Завдання: закінчити речення відповідним словосполученням.

Столяр довбає дошку (чим?)
(залізне долото).

Чоботар проколює чобіт (чим?)
(гостре шило).

Двірник коле лід (чим?)
(залізний лом).

Микола малює (чим?)
(чорний олівець).

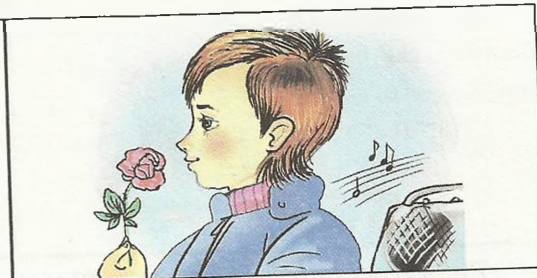
Ірина підмітає підлогу (чим?) (новий
віник).

Юрко ріже хліб (чим?)
(гострий ніж).

Столяр стругає дошку (чим?)
(гострий рубанок).

Хлопчик слухає (чим?) (вухо),
а нюхає (чим?) (ніс).

2) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками жіночого роду, які стоять в однині в орудному відмінку (ким? чим?).

Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відповідним словосполученням.

Тато рубає дрова (чим?)
(гостра сокира).

Оксана прасує (чим?)
(гаряча праска).

Двірник мете двір (чим?)
(нова мітла).

Косар косить траву (чим?)
(гостра коса).

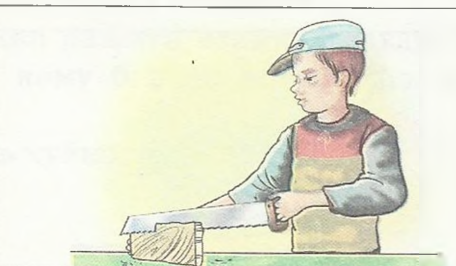
Чоловік копає землю (чим?)
(гостра лопата).

Муляр фарбує паркан (чим?)
(жовта фарба).

Рибалки ловлять рибу (чим?)
(велика сітка).

Федір пиляє дошку (чим?)
(гостра пилка).

3) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками, які стоять у множині в орудному відмінку (чим? ким?).

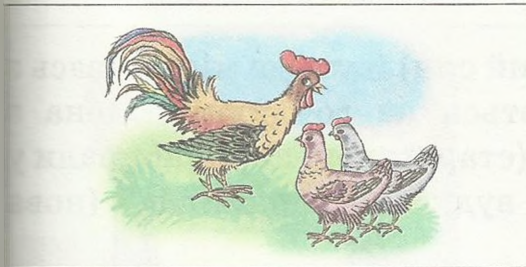
Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відповідним словосполученням.

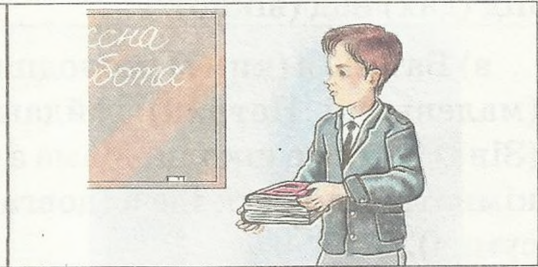
Микола малює (чим?)
(різнокольорові олівці).

Рибалки ловлять рибу (чим?)
(вудочки та сітки).

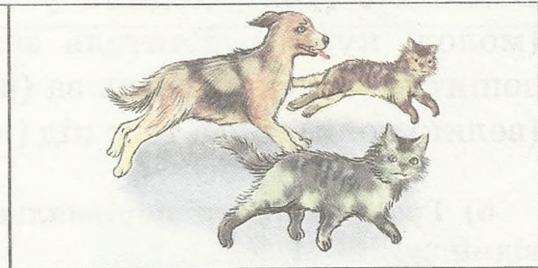
Півень гуляє разом з (ким?)
(кури).

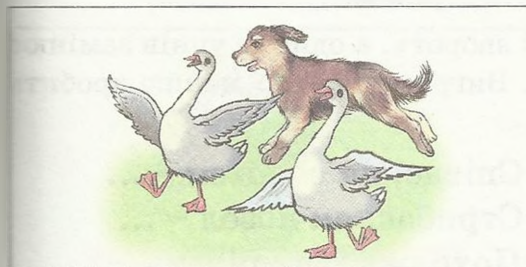
Учень зайшов у клас з (чим?)
(нові підручники).

Учениця зайшла у клас з (чим?)
(нові зошити).

Собака біжить за (ким?)
(пухнасті кішки).

Собака біжить за (ким?)
(сірі гуски).

Дівчата пишуть (чим?)
(нові ручки).

4) Змінити слова в дужках (усно та письмово) відповідно до запитань *ким? чим?* Звертати увагу на прийменники.

а) Хлопець заховався за (чим?) (високе дерево). Собака лежить за (дерев'яна будка). Будинок стоїть у дворі за (високий паркан). Учень сидить за (одномісна парта). Дівчина сидить за (письмовий стіл).

б) Лампа висить над (чим?) (великий стіл). Корзина стоїть під (великий стіл). Картина висить над (книжкова полиця). Вазон стоїть під (книжкова полиця). Журавлі летять над (хвойний ліс). Білий гриб росте під (старий дуб). Літаки летять над (велике місто). Ластівка в'є гніздо під (дах) над (вікно).

в) Батько з (ким?) (молодший син) їдуть до міста. Івась з (маленький Петрик) гойдаються на гойдалці. Олена з (Зіна) ідуть до школи. Мама з (старша донька) прибирали у кімнаті. Хлопчик іде з (довга вудка). Дівчинка іде з (нова сумка).

г) Батьки з (ким?) (свої діти) ідуть у ліс по гриби. Вчителі з (учні) ходили у театр. Півень гуляє разом з (молоді курки). Вчитель заходить у клас з (учнівські зошити). Собаки біжать за (чорні кішки). Хлопець іде за (великі воли). Вода тече під (машинні колеса).

5) Гра «Замінити порівняльний зворот словом в орудному відмінку».

Мета: Закріплювати вміння учнів відмінювати іменники.

Зразок: Летить, як стріла – летить стрілою.

Логопед називає «порівняльний зворот», а один із учнів замінює його словом в орудному відмінку. Виграє той, хто менше зробить помилок.

Дивиться, як вовк – ...

Співає, як соловей – ...

Ходить, як пава – ...

Стрибає, як козел – ...

Росте, як панич – ...

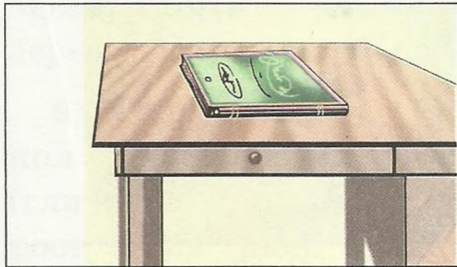
Походжає, як півень – ...

Звиватися, як в'юн – ...

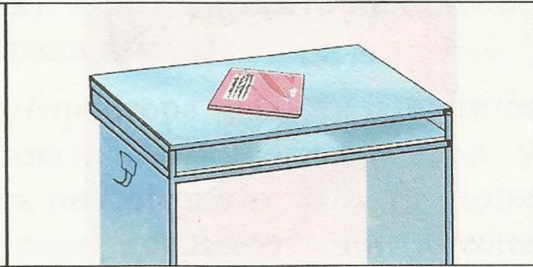
5.5. Місцевий відмінок.

1) Узгодження дієслів з іменниками та прикметниками різного роду, які стоять в однині у місцевому відмінку (на, у, в, по) (кому? чому?).

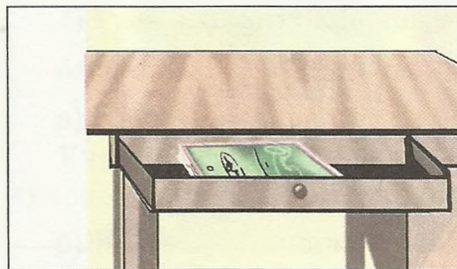
Завдання: закінчити речення відповідним словосполученням.

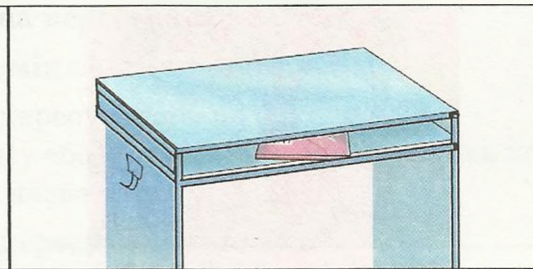
Книжка лежить на (чому?)
(письмовий стіл).

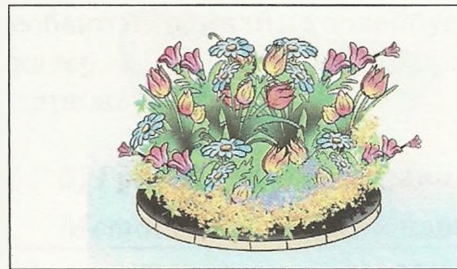
Зошит лежить на (чому?)
(шкільна парта).

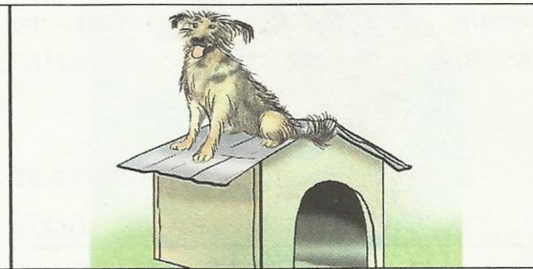
Книжка лежить у (чому?)
(письмовий стіл).

Зошит лежить у (чому?)
(шкільна парта).

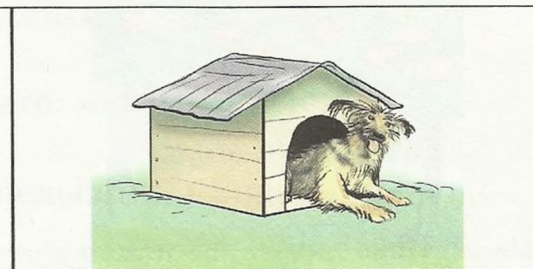
Квіти ростуть на (чому?)
(красива клумба).

Собака сидить на (чому?)
(собача будка).

Квіти стоять у (чому?)
(красива ваза).

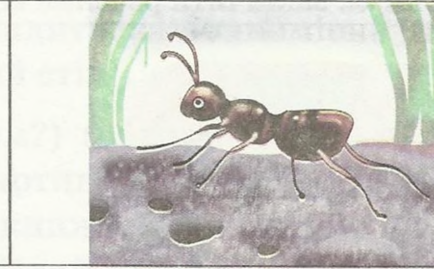
Собака лежить у (чому?)
(собача будка).

2) У згодження дієслів з іменниками та прикметниками р
роду, які стоять в однині та множині у місцевому відмінку.

Завдання: закінчити речення, подане під малюнком, відпо
словосполученням.

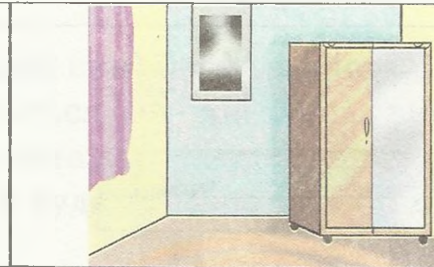
Гусениця повзе по (чому?)
(стовбур) дерева.

Мурашка бігає по (чому?)
(мокра земля).

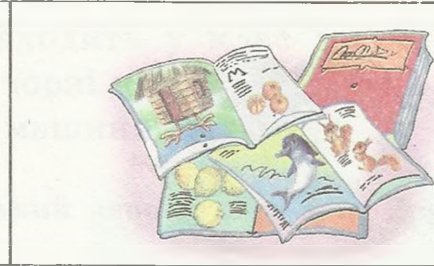
Яблуня росте у (чому?)
(великий сад).

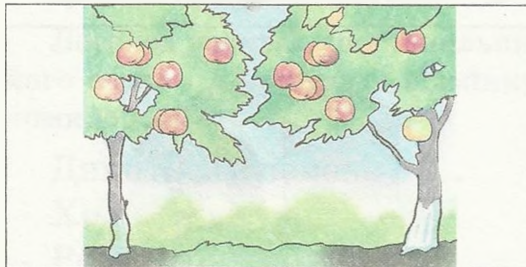
Шафа стоїть у (чому?) (пра
куток) кімнати.

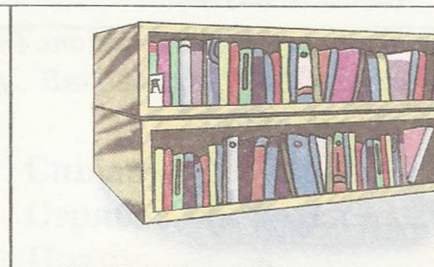
У баби Яги хатка на (чому?) (курячі
ніжки).

Малюнки є у (чому?)
(різні книжки).

Фрукти дозрівають на (чому?)
(фруктові дерева).

У бібліотеці книжки лежат
(чому?) (дерев'яні полиці).

3) Списати речення. Змінити слова у дужках відповідно до запитань (у, в, по) *на кому? на чому?*

а) Вчитель сидить у (чому?) (теплий клас). Тато працює на (великий завод). Посуд стоїть на (обідній стіл). Муляр стоїть на (залізний дах). Ворона сидить на (високе дерево). Сніг лежить на (замерзла земля).

б) Пташка сидить у (чому?) (простора клітка). Пшениця колоситься на (широка нива). Хлопці купаються у (глибоке озеро). Сосни ростуть на (висока гора). Помідори ростуть на (різні грядки). Сливи доспівають на (висока слива).

4) Гра «На кому або чому можна пересуватись...?».

Мета: Закріплення уміння відмінювати іменники.

а) На чому або на кому можна пересуватись по суходолу?

Учні по черзі називають, на кому або чому можна пересуватись по суходолу. Виграє той, хто більше назве слів.

б) На чому або на кому можна пересуватись по воді?

в) На кому або чому можна пересуватись у повітрі?

Слова для довідок: таксі, автобус, кінь, воли, верблюди, слон, собаки, трамвай, тролейбус, потяг, велосипед, мотоцикл, човен, катер, пароплав, теплохід, пліт, літак, планер, вертоліт, ракета, дирижабль та ін.

5) Гра «Відповідай правильно на запитання».

Мета: Закріплювати навички відмінювання іменників.

- Де ростуть фрукти, ягоди?
- Де ростуть гриби та ягоди?
- Де ростуть кавуни та дині?
- Де ростуть овочі?
- Де росте пшениця, жито, ячмінь?
- Де ростуть банани?
- Де ростуть лимони, апельсини, мандарини?

Слова для довідки: теплі краї, Африка, нива, город, баштан, ліс, сад.

6. Закріплення відмінювання іменників та прикметників

1. Скласти речення за малюнками, додаючи словосполучення «маленький син».

Біля мами стоїть ...

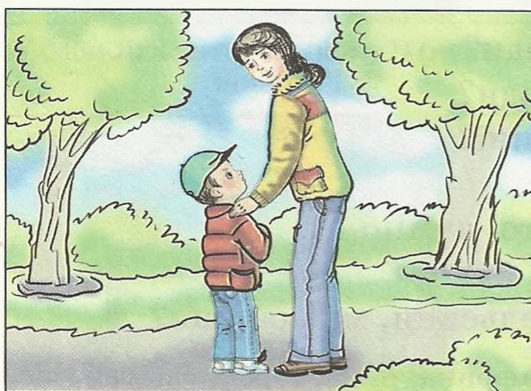
Маленькі руки у ...

Мама дає кашу ...

Мама кличе ...

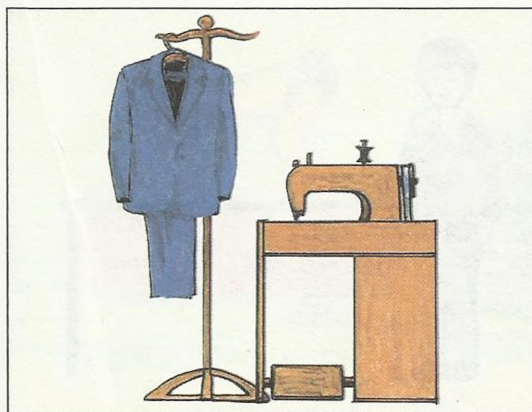

Мама гуляє з ...

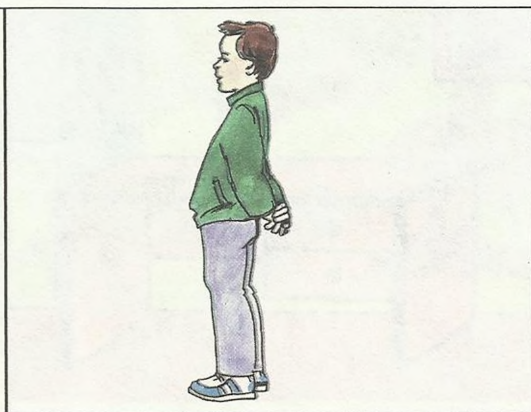

Нова куртка на ...

2. Скласти речення за малюнками, додаючи словосполучення «синій костюм».

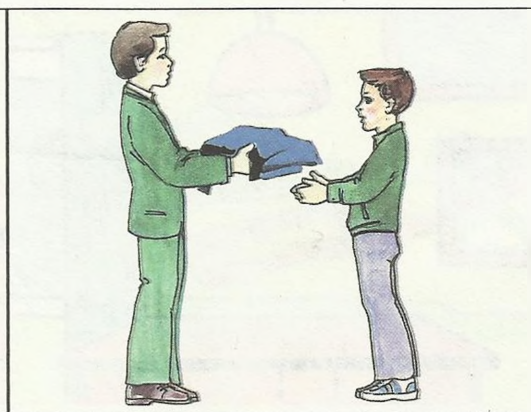
На вішалці висить ...

У Сашка немає ...

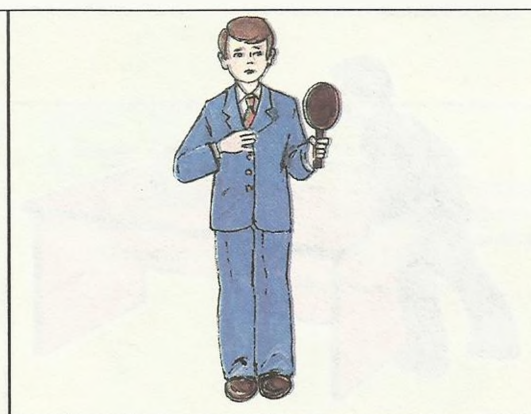
Сашко радіє ...

Старший брат дарує Сашкові ...

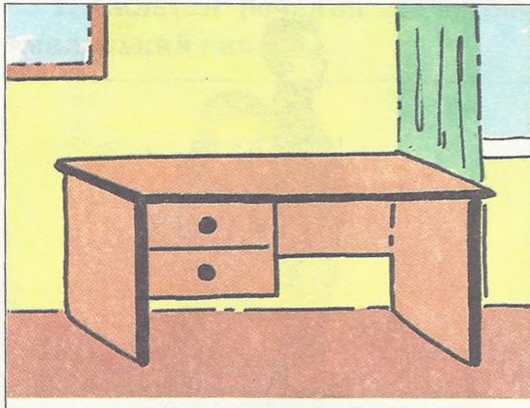

Кравець задоволений зшитим ...

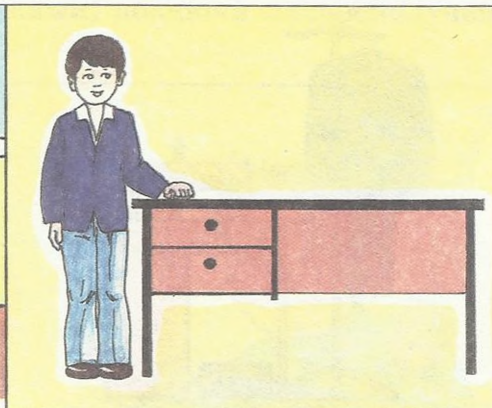

Красиві гудзики на ...

3. Скласти речення за малюнками, додаючи словосполучення «письмовий стіл».

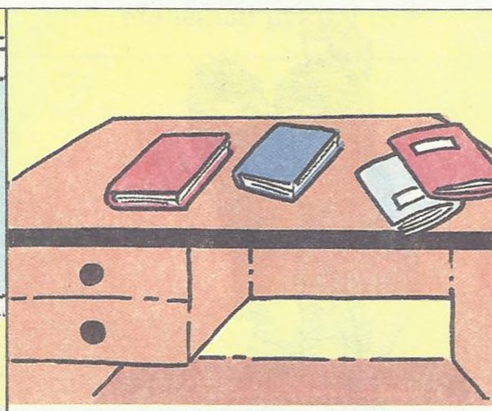
У кабінеті стоїть ...

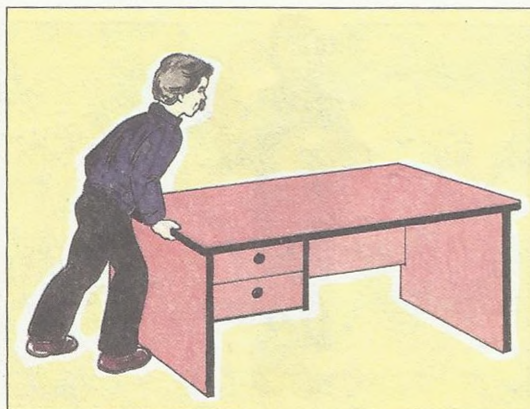
Хлопчик стоїть біля ...

Лампочка висить над ...

Книги та зошити лежать на ...

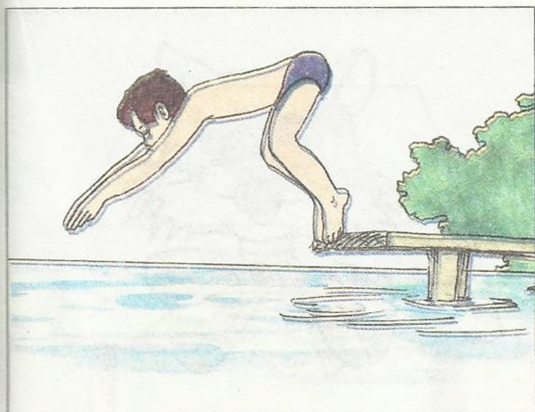

Тато пересуває на інше місце ...

Тато та син радіють ...

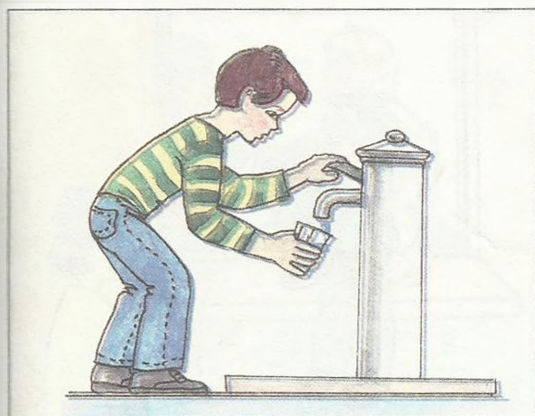
4. Скласти речення за малюнком, додаючи словосполучення «чиста прозора вода».

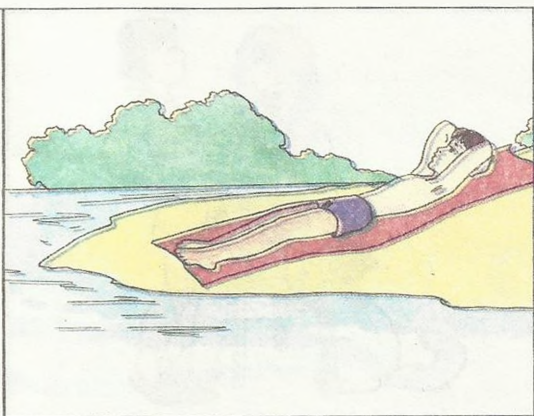
Хлопчик плигає у ... .

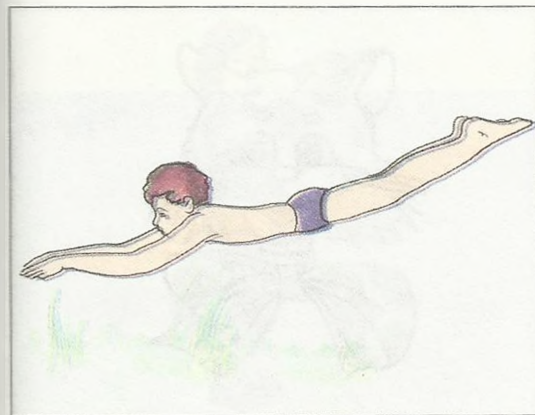
З-під землі тече ... .

Хлопчик надає перевагу ... .

Хлопчик загоряє біля ... .

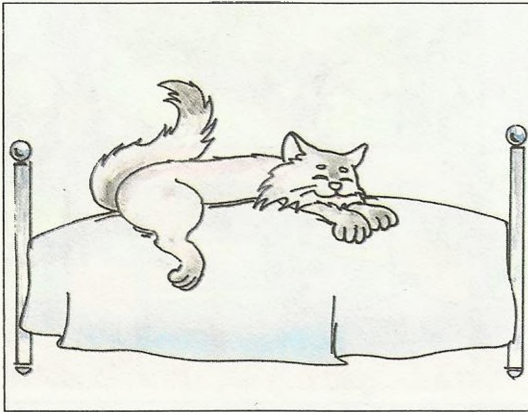

Хлопчик пливе під ... .

Хлопчик лежить на ... .

5. Скласти речення за малюнками, додаючи словосполучення «сіра кішка».

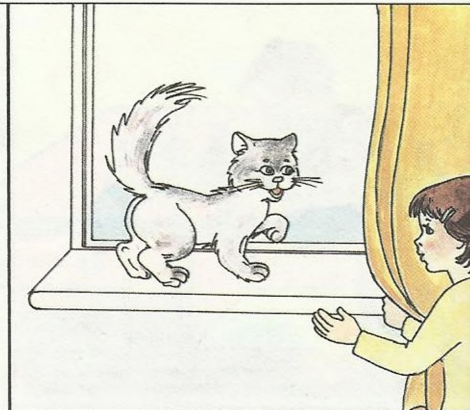
На ліжку лежить ...

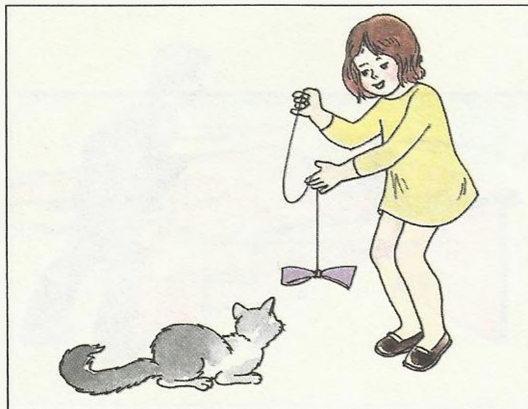
Зелені очі у ...

Оленка дає рибку ...

Оленка побачила на підвіконні

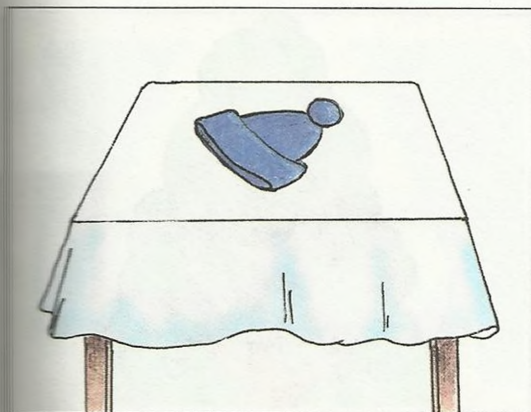

Оленка грається з ...

Червоний бантик на ...

6. Скласти речення за малюнками, додаючи словосполучення «синя шапка».

На столі лежить ...

Наталка одягла ...

Наталці дарують шарфик з ...

Нема стрічок у ...

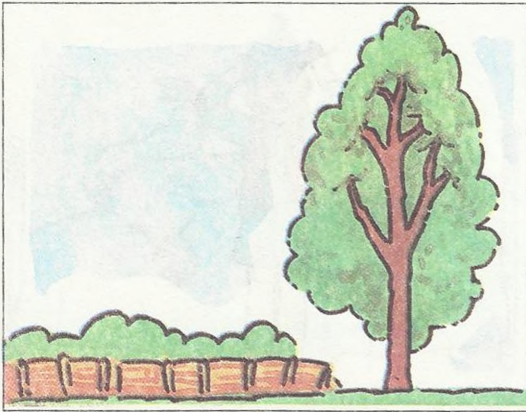

Оленка радіє ...

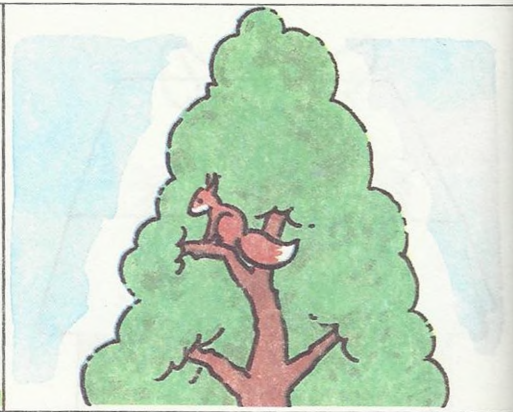

Шарфик лежить на ...

7. Складіть речення за малюнком, додаючи словосполучення «високе дерево».

Біля тину росте ...

Білка сидить на ...

Зелене листя у ...

Орел кружляє над ...

Микола стоїть і дивиться на ...

Микола радіє ...

8. Складіть речення за малюнками, додаючи словосполучення «дитяче відерце».

Стоїть маленьке ...

Зламалась ручка у ...

Олесь радіє ...

Олесь узяв ...

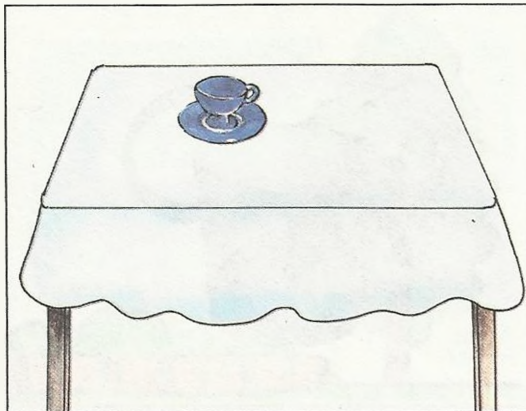

Олесь грається з машинкою та ...

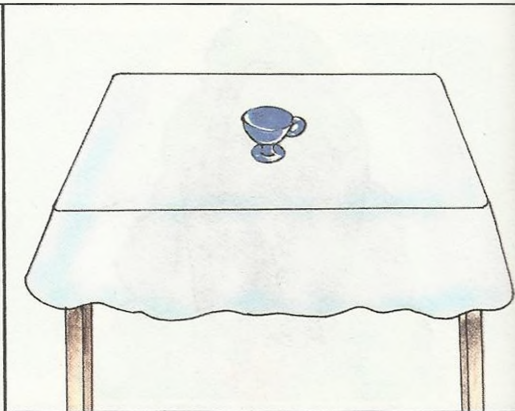

Олесь несе пісок у ...

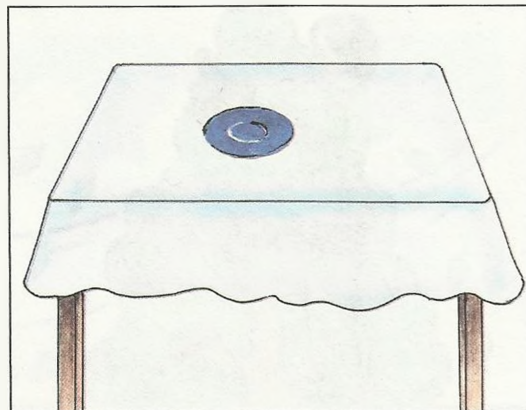
9. Складіть речення за малюнками, додаючи словосполучення «синє блюдо».

На столі стоїть ... .

Під чашкою немає ... .

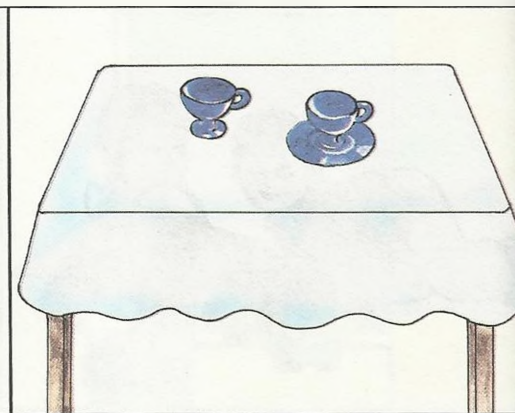
... не вистачає чашки.

Олена бере ... .

Олена взяла чашку з ... .

Синя чашка стоїть на ... .

10. а) Доповнити речення словосполученням «різнокольоровий м'яч».

У Сергійка немає ... . Сергійко зрадів подарованому ... . На підлозі лежить ... . Сергійко бачив ... у магазині. Сергійко любить гратись з ... . На ... намальовані квіти.

б) Доповнити речення словосполученням «маленька дівчинка».

На лавці сидить ... . У ... красиві ляльки. Діти дарують квіти ... . Мама кличе ... . Старша сестра іде з ... . На ... красиве платтячко.

в) Доповнити речення словосполученням «пухнаста кішка».

На дивані лежить ... . У ... маленькі лапки. Блакитний бантик прив'язали ... . Мені подобається ... . Я люблю гратись з ... . По ... лазять кошенята.

г) Доповнити речення словосполученням «дитяче ліжко».

Столяр зробив дерев'яне ... . У дерев'яного ... красиві спинки. Діти зраділи зробленому дерев'яному ... . Вони поставили дерев'яне ... у спальню. Діти були задоволені дерев'яним ... . Андрійко полежав на дерев'яному ... .

г) Доповнити речення словосполученням «блакитні платтячка».

У магазині висять ... . У ... чорні пояси. Бабуся пришивала білі комірці до ... . Онучки одягли ... . Перед дзеркалом онучки милувалися ... . Онучки ідуть у ... .

д) Доповнити речення словосполученням «вовняні шарфики».

Бабуся сплела ... . У ... шарфиків немає бахроми. Онучки зраділи новим ... . У шафі лежать ... . Онучки обмотали шії ... . Бабуся вишила квіти на ... .

11. З поданих слів побудуй речення.

Мета: закріплення уміння будувати речення, використовуючи набуті навички.

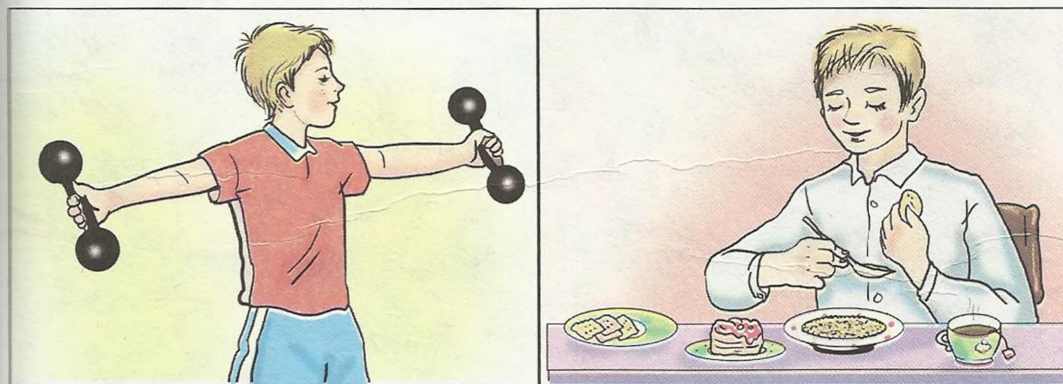
- а) 1) Хлопці, наробити, у, лід, ополонки.
2) І, у, них, почати, запускати, сіті.
3) Володя, допомагати, вибирати, риба, з, сіті.
4. Раптом, лід, затріщати.
5) Вітер, погнати, крижина, з, люди, у, море.
- б) 1) Чорний, вороння, сідати, на, сніг.
2) Воно, знов, здійматися, з, місце.
3) На, небо, насувати, сніговий, хмари.
4) Юрко, обрубувати, кора, береза, сокира.
5) На, робота, батько, їде, о, сьома, година.
- в) 1) Дівчина, поставити, тарілка, на, стіл.
2) Журавлі, жити, біля, болота, озера, та, на, берега, річки.
3) Гніздо, жайворонки, мостити, прямо, на, земля.
4) Журавлі, нести, великі, двоє, яйця.
5) Яскравий, салют, лунати, над, площа.
- г) 1) Галя, з, свій, собака, любити, гуляти, біля, річка.
2) Вечорами, цілий, літо, діти, поливати, деревця.
3) У, спека, дерева, ховати, під, крилаті, віти, перехожі.
4) У, кінець, літо, журавлі, збиратися, у, великі, зграї, відлітати, у, теплі, краї.
5) Узимку, галки, можна, побачити, на, вулиці, місто.
- г) 1) Біля, житло, людина, галки, знаходити, пожива.
2) Летіти, білі, птахи, та, сидіти, на, земля.
3) Білий, скатертина, вкрити, вся, земля.
4) Микола, лити, молоко, у, блюдце, з, пляшка.
5) Над, квіти, літати, красиві, метелики.

- д) 1) Чорний, птах, кружляти, шукати, метелики.
2) Взимку, рибалки, зібратися, ловити, риба.
3) Вони, узяти, сіті, і, поїхати, на, сани, по, лід.
4) Андрійко, з, товариші, заїхати, надалі.
5) На, обидва, боки, дорога, розстилатися, поле.
- е) 1) Біленький, метелик, сидіти, на, білий, квітка, ромашка.
2) Червоний, метелик, сховатися, на, червона, гвоздика.
3) Жовтий, метелик, присідати, на, жовтий, квітка.
4) Голубка, побачити, що, мурашка, тонути, і, кинути, їй, гілочка.
5) Мурашка, сісти, на, гілочка, і, врятуватися.
- є) 1) Юрко, з, Сашко, ганятися, за, руда, білка.
2) Сашко, з, Юрко, годувати, руда, білка, горіхи.
3) Рибалка, з, друг, прорубати, ополонка, льодоруб.
4) Тато, з, мама, задоволені, успішний, навчання, свій, син.
5) Вчитель, з, учні, милуватися, картини, українські, художники, на, виставка.
- ж) 1) Андрійко, рубати, дрова, гостра, сокира.
2) Всі, копати, картопля, гостра, лопата.
3) Косарі, косити, трава, гострі, коси.
4) Мама, прасувати, білизна, новий, праска.
5) Учні, обкопувати, саджанці, дерева, лопатами.
- з) 1) Влітку, ми, любити, мандрувати, на, машина.
2) Влітку, ми, мандрувати, на, пароплаві, по, Чорне, море.
3) В, кімната, на, стіл, стояти, ваза, з, квіти.
4) Туристи, ночувати, у, палатка, на, берег, річка.
5) У, зоопарк, ми, бачити, багато, різні, тварини.

- и) 1) Сонце, весняний, земля, зігрівати.
2) Мама, Зоя, Гриць, подарунки, зробити.
3) Над, літак, летіти, високо, місто.
4) Сани, село, мчати, швидко, легкі.
5) Хмари, село, вогкі, нависати, низько, над.
- і) 1) Гімнаст, легка, атлетика, з, одержати, першість.
2) Успіх, гімнастові, праця, принести, наполеглива.
3) Кицька, Мурка, кігті, у, гострі.
4) Вона, килимок, підлога, крісла, на, дряпати.
5) Мама, Мурка, сварити, за, це.
- ї) 1) Вітер, гілки, дерева, розквітлі, сильний, розгойдувати.
2) Деревя, сади, по, розквітати, пишно.
3) Квіти, клумби, різні, на, розквітати.
4) Школа, себе, треба, поводити, добре, в.
5) Ставок, риба, ми, у, ловити, любити.
- й) 1) Лелеки, в'яз, старезний, на, жити.
2) Лелеки, гніздо, жити, великий, крутий, у.
3) Лелеки, горобці, вулиця, наша, з, усіма, дружити.
4) Гніздо, лелеченята, у, маленькі, з'являтися.
5) Лелеченята, дзьобики, витягувати, і, просити, їсти.
- к) 1) Повітря, осінній, прозорий, бути, тихе, та.
2) Небо, сонце, на, стояти, золоте.
3) Листя, дощ, дерево, з, сухе, спадати.
4) Ноги, листя, під, сухе, шелестіти.
5) Земля, листки, червоні, жовті, та, вкривати.

12. Скласти оповідання за сюжетними малюнками. Усно, письмово.

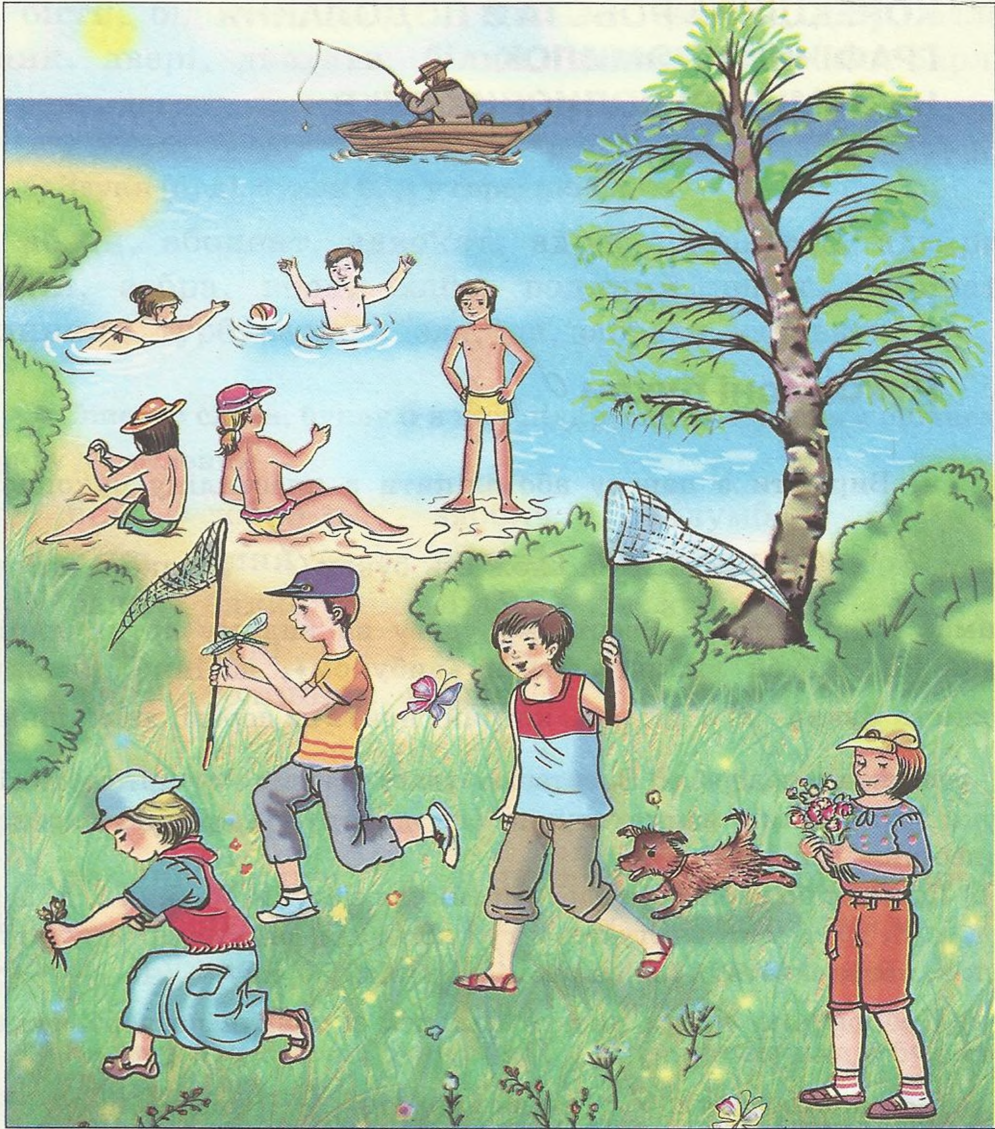
а) Ранок школяра.

в) Літо.

13. Перевірна або контрольна робота.

а) Скласти та записати речення з поданих слів.

- 1) Дитина, лежати, у, коляска.
- 2) У, дитина, нема, соска.
- 3) Мама, давати, манна, каша, гарна, дитина.
- 4) Мама, бавитися, з, гарна, дитина.

б) У третьому та четвертому реченнях поставити наголоси.

в) Поділити на склади слова: картопля, старенький, дроворуб.

IV розділ

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ПОДОЛАННЯ ГРАФІЧНИХ ПОМИЛОК НА ЗАМІНУ РУКОПИСНИХ БУКВ

Рукописні букви *б*, *д*

1. а) Вирізати з паперу або зліпити з пластиліну рукописні букви *б*, *д*. Вказати на схожість букви *б* з білкою, котра тримає хвіст догори. Звертаємо увагу на видиму артикуляцію звука [б] – губи відкриваються «вибухом», дзвінко. Вказати на схожість букви *д* з дятлом, котрий сидить на дереві, хвіст донизу, довбає кору дерева. Звертаємо увагу на видиму артикуляцію звука [д]: кінчик язика стукає (як дятел) у передню частину піднебіння, дзвінко.

б) Логопед по черзі без голосу артикулює звуки: [б, б, д, б, д, д, б, д, д, б, д], а учні зчитують з губ логопеда видиму артикуляцію звуків, повторюють їх і показують відповідну букву.

в) Пропонуємо учням писати пальцем у повітрі по черзі букви *б*, *д*, повторюючи: *б* – хвіст догори, *д* – хвіст донизу. (Цю вправу треба виконувати на кожному занятті під час роботи з цими буквами.)

2. Послухати слова, виписати з них букву **б** або **д** біля відповідних букв.

Наприклад, почувши слова *бабуся, дідусь*, учні пишуть:

б – б б

д – д д і так далі.

а) Звуки [б, д], букви б, д на початку слова:

бігти, бідність, давати, далеко, балкон, двір, балет, банк, двері, двигати, білий, дівчина, береза, барліг, дерево, десять, бузок, багатий, довести, доїхати.

б) Звуки [б, д], букви б, д у середині слова:

абзац, абонент, адвокат, адреса, абрикос, адмірал, водій, зебра, вода, жаба, водяний, забіг, забивати, одиниця, турбуватися, їзда, їда, забрати, забувати.

3. Списати слова, букву б в них підкреслити червоним олівцем, а букву д – зеленим.

біда	добро	здобич	клумба
баня	диня	дружба	дуби
бант	балка	Люба	зуби
день	діло	їдуть	будинок
обід	годинник	вода	задача

4. а) Виписати з тексту слова з буквами б, д у два стовпчики, під буквами б, д, підкреслити їх.

З димаря іде дим. У саду росли берізки з білою корою. Дідусь вирізує дудочки дітям. У Бориса болять зуби. Собака Дружок спить у будці. Бабуся варила борщ.

б) Виписувати слова з буквами б, д у два стовпчики з будь-якої книги. Підкреслити б, д.

в) Згадати слова з буквою б, а потім – з д і записати їх в окремі стовпчики.

5. Попереджувальні зорові диктанти. Підкреслити б, д.

а) Вранці мама розбудила Дмитра. Дмитро швидко одягся, узяв вудочку, відро і банку з черв'яками. Мама дала йому батон та шматок дині.

б) У Дмитрика було улюблене місце на ставку. До обіду Дмитро приніс мамі десять рибок. Мама зварила юшку.

в) Хлопці з нашого двору пішли на стадіон «Динамо». У всіх були квіти. Грали у футбол команди «Динамо» і «Спартак».

г) На стадіоні було багато людей. Погода була хороша. Грали команди довго. Перемогла команда «Динамо». Це була улюблена команда дітей.

6. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Окремі слова. Підкреслити б, д.

Буря, сади, вода, банка, брат, диван, букет, болото, задача, клубок, холоди, Батьківщина, барабан, дім, диня, риба.

б) Речення. Підкреслити б, д.

Володя спіймав бабку. Бабка билася у руках Володі. Прибігла сестра Володі Люба. Їй було шкода бабку. Люба почала просити Володю, відпустити бабку. Володя відпустив бабку. Люба і Володя довго слідкували за бабкою.

7. а) Списати слова, замість крапок вставити букви б чи д:

тру • а, бом • а, • уряк, • алкон, • уква, • ача, помі • ор, • овгий, • ошка, во • а, • овго, • о • ому, • агаж, сморо • ина, • асейн, • ан • ура, • рова, я • луко, • аян, • орсук.

б) Списати речення, замість крапок вставити букви б або д.

• іти ліпили • а • у. Ри • алки ловили ри • у. Ве • мі • ь спить у • арлозі. • ілка живе у • уплі. Весь • ень ішов • оцц. Ба • уся лаго • ить шу • у. Учні на • рали пі • • у • ом • агато жолу • ів.

Лю·а і Лю·а ро·или у са·у клум·и. Лю·а ·уже лю·ить ·ині. Взимку заєць ·уває ·ілим. У лісі ·івчата з·идали гри·и та яго·и.

Виросли моло·і ·у·и. ·іти ро·или іграшки з ·ілої глини. У школу привезли нові ·ошки та пі·ручники. ·орис ловив ·а·ок сачком. Ан·рійко лю·ить гарячі ·у·лики.

8. Контрольні або перевірні диктанти.

а) Наш дідусь довго жив у селі. Біля села був великий став. У дідуся був човен. Увечері дідусь сідав у човен і плив ловити рибу. Борис влітку жив у дідуся. Він навчив Бориса ловити рибу та керувати човном.

б) Навесні будемо сіяти хліб. Треба сіяти добре зерно. Робота у полі трудомістка. Передивитись усі трактори. Пухку землю приготувати, своєчасно сівбу розпочати. Посіємо вчасно зерно. Добрий врожай зберемо.

Рукописні букви *n*, *m*

1. а) Вирізати з паперу або зліпити з пластиліну рукописні букви *n*, *m*.

Вказати на різницю написання та їх вимовляння. Буква *n* – два елементи (паличка, паличка з закругленням вгорі та внизу). Звертаємо увагу на видиму артикуляцію звука [п] – губи відкриваються «вибухом», тихо. Буква *m* – три елементи (паличка, паличка з закругленням угорі, паличка з закругленням вгорі й унизу). Видима артикуляція звука [т] – кінчик язика стукає у передню частину піднебіння, тихо.

б) Логопед артикулює без шуму по черзі звуки [п, т]; учні зчитують з губ логопеда видиму артикуляцію, повторюють назву звука та показують відповідну букву:

П, Т, Т, П, П, Т, П, П, Т, Т, П, Т.

Термі «буки» «е», «і», «о», «у» і «ю» і їх елементи: наприклад, «е» – один,
два, *м* – один, два, три і так далі:

п, п, т, т, п, т, п, п, т, т, п, т.

(Ці завдання треба виконувати на кожному занятті під час роботи над цими буквами.)

2. Логопед називає слова зі звуками [п, т]. Учні виписують із почутих слів тільки букви **п, т** біля відповідних букв **п, т**.

а) Звуки [п, т], букви **п, т** на початку слова:

підлога, пилка, тачка, тополя, пава, табун, табурет, пагорб, падати, таємний, тазик, паж, палка, пакет;

тайга, тайна, такса, пакунок, талон, палас, танець, танк, палець, палиця, тапочки, тарган, подарунок.

б) Звуки [п, т], букви **п, т** у середині слова:

рапіра, ситро, прапор, сапа, ретельний, сапер, репаний, сипучий, решето, реп'ях, хата, хапонути, решітка;

рипати, решта, сітка, ріпка, сито, рити, ритм, ріпа, ситий, ритміка, розпадіння, рота, рупор, ротик, рятівник, рятунок, папір, розпакувати.

3. Списати слова, підкреслити букву **п** – червоним олівцем, **т** – синім.

тато	котик	карта	шкарпетки
пилка	палка	парта	споруда
ротик	підлога	тополя	палити
каток	шапка	літак	печиво
метро	сапка	тачка	питати

4. Виписати слова з буквами **п, т** у два стовпчики під буквами:

п	т
папір	труба

а) Влітку Йосип поїхав до товариша у село. Там вони зустріли Петрика і Льоню. Вони разом пішли у гайок збирати ягоди та квіти. Повівав легенький вітерець. У синьому небі пливли хмарки. Соловейко тьохкав у кущах. Вони співали пісень. Настрій був веселий.

б) Виписати слова з буквами **п, т** з підручника або з будь-якої книжки в окремі стовпчики.

5. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Окремі слова. Підкреслити **п, т**.

Вата, сито, півень, зліпив, літак, капелюх, летіли, ліпити, котики, розпустила, влітку, успіхи, спорт, вчитель, густий, поспішати, випасти, капуста, квітник, допомога.

б) Речення. Підкреслити **п, т**.

Літо – найкраща пора року для юних спортсменів і туристів. Хороше вранці, коли життя у природі тільки-но прокидається, піднятися на високу гору, щоб побачити, як сходить сонце.

А потім біля намету розпалити багаття, наварити смачної юшки. Прохолодна вода річки приваблює влітку всіх дітей. Непогано похлюпатись у річці. Цікаво і корисно проводять туристи і спортсмени свої канікули.

6. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Окремі слова. Підкреслити **п, т**.

Трактор, прапорець, привітно, листя, приємно, котяться, співати, табір, робота, заспівати, газета, виписувати, відпочивати.

б) Речення. Підкреслити П, Т.

Дніпро велика, могутня ріка. Вона протікає через Росію, Білорусію та Україну. Починається Дніпро в Росії спочатку невеличким струмочком.

Далі в Дніпро впадають з обох боків великі й малі річки. Тече він через усю Україну аж до Чорного моря.

7. Згадати слова з буквою П, а потім з Т. Записати їх в окремі стовпчики. Підкреслити П, Т.

8. Списати слова, замість крапок вставити букву П або Т. Підкреслити їх.

Ли • а, ді • и, та • о, с • іна, с • ина, лі • о, ни • ки, ду • ло, кра • ля, дя • ел, ві • ер, те • ло, ка • а • ися, навча • ися, від • устка, на • иса • и.

9. Списати речення, замість крапок вставити букву П або Т. Підкреслити їх.

а) Навесні раніше • очало вс • ава • и сонце. Воно ласкаво сві • и • ь і ласкаво • оркає • ься обличчя. • оринули весняні води, задзюрчали с • румочки, заклеко • али в ярах, розлились широкою • овінню.

б) З • ід снігу зазеленіла • равиця, звеселила жайворонка. Звівся жайворонок високо в чис • е небо і зас • івав. Мер • ва земля ожила знов. Всі раді • риходу весни.

в) Влі • ку Ар • ем їздив в Ар • ек. Це чудовий ди • ячий • абір. Міс • и • ься він на березі Чорного моря. • рожив • ам Ар • ем цілий місяць. Звід • и він ле • ів лі • аком. Цікаво було диви • ися на міс • а і ріки.

10. Перевірні або контрольні диктанти.

а) Пилип красиво пише. Він уважно виконує домашню роботу. Потім Пилип читає виразно вірш. Після роботи приємно погуляти на повітрі. Він з друзями грає у футбол.

б) Ми учні третього класу. Усі ми добре вчимося. Тарас грає на скрипці. Багато дівчаток грають на гітарі. Наталка чудово співає. Поліна і Тетяна добре малюють. Вони намалювали пароплав.

Рукописні букви *л*, *м*

1. а) Вирізати з паперу або зліпити з пластиліну рукописні букви *л*, *м*. Вказати на різницю їх написання та вимови. Буква *л* – два елементи (паличка з закругленням вліво, вниз; паличка з закругленням вправо вниз). Звертаємо увагу на видимі артикуляції звуку [л] – губи, зуби відкриті, кінчик язика притиснутий до піднебіння, повітря проходить через рот (збоку). Буква *м* – три елементи (паличка з закругленням вліво, вниз, дві однакові палички з закругленням вправо вниз). При вимовлянні звуку [м] губи стулені, повітря проходить через ніс.

б) Логопед артикулює без голосу по черзі звуки [л, м], учні зчитують з губ видимі артикуляції, повторюють звуки та показують відповідну букву:

л, м, л, л, м, м, л, м, л, л, м, м

в) Пропонуємо учням писати пальцем або ручкою в повітрі по черзі букви *л*, *м*, рахуючи їх елементи. Наприклад, *л* – один, два; *м* – один, два, три і т. д.:

л, л, м, м, л, м, л, м, л, л, м, м, л, м

(Ці завдання треба виконувати на кожному занятті під час роботи над цими буквами.)

Учні виписують з почутих слів тільки букви Л, М біля відповідних букв. Наприклад, почувши слова «лелека», «мама» записують:

л – л, л

м – м, м і т. д.

а) Звуки [л, м], букви Л, М на початку слова:

лапа, миша, лом, марка, липа, мед, муха, лак, лопата, машина, лото, мотор, мак, луна, лавка, мука, муха, лампа;

ланцюг, морква, мотузок, міст, лікоть, локон, мокрий, лозинка, мода, ложка, луска, магніт, Марина, Лариса.

б) Звуки [л, м], букви Л, М у середині слова:

соллома, масло, полиця, камера, камін, калина, комір, калач, пам'ять, калоші, камбала, калюжа, камінь, пам'ятати, палас, самовар, палатка;

самоскид, палац, палець, семафор, семеро, паливо, столик, слоник, палити, сумка, палиця, платня, склянка, самовар, сало.

3. Списати слова у два стовпчики під буквами Л, М.
Підкреслити їх.

а) Мама, мала, сало, мило, лимон, чоло, лантух, комар, солома, стілець, смалець, ромашка, молоток, малина, яблуко.

Картопля, помідор, ластівка, голка, ремінь, хом'як, морозиво, слива, злива, квасоля, яма, обмити, затьмарювати, палка, пам'ять.

б) Виписувати слова з буквами Л, М у два стовпчики з підручника або будь-якої книги. Підкреслити Л, М.

4. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Окремі слова. Підкреслити л, м.

Ламала, пиляли, мили, зламали, поливали, міряли, мочили, соромили, тримали, каламутили.

Мріяли, мовчали, лічили, м'яли, підлітали, помилились, милили, мешкали, махали, промайнули.

б) Речення. Підкреслити л, м.

Люди вийшли на вулиці. Мишко біг по лісу на лижах. Галки і голуби не відлітають на зиму у теплі краї. Мама купила Марині новий костюм.

Прийшла холодна зима. Хлопчики зробили годівницю для пташок. Наталка і Марина захотіли подивитись нову лінію метро. Вони просили маму поїхати з ними.

Мама не змогла залишити маленьку Оксану. З дітьми поїхала тітка Олена. Їм сподобалися нові станції метро. Вони про все розповіли мамі.

5. Попереджувальні слухові диктанти.

Підкреслити л, м.

а) Прийшла зима. Настали морози. Але діти не боялися морозу. У дворі школи вони зробили каток. Поставили лавки. Багато маленьких дітей каталися разом. Їм було весело.

б) Дзвоник. Учні вибігають на подвір'я школи. Одні грають у м'яча. Малята скакають через мотузку. Учні сидять на лавах. На подвір'ї школярі відпочивають, роблять зарядку.

в) Обов'язок кожного учня – стежити за чистотою шкільного подвір'я. Не можна смітити, кидати папірці. Треба берегти зелені насадження.

6. Гра «Згадати слова з буквою Л, потім – з М. Хто більше?».

7. Списати. Замість крапок вставити букви Л або М.

Підкреслити їх.

а) Слова.

Цибу·ина, ву·иця, ла·ати, нор·ально, теп·о
на·ічений, по·е, ко·андир, ку·е·етник, зе·ля
дог·яда·и, ве·ичезний, ка·ені.

Відо·ий, па·'ять, допо·агати, шко·а, зроби·и
·айданчик, п·ече, за·ишити, ·ріяти, по·аранчевий
пи·ьнува·и, соро·и·ися, роби·и, ·а·ята.

б) Речення.

Кос·ічна ракета розвину·а потрібну швидкість. Осін
позо·оти·а·истя дерев. Надворі бу·а теп·а осіння ніч.
Вода·орів та океанів·істить у собі багато со·і. П·авати
со·оній воді·оря·егко.

Зи·а у цьо·у році хо·одна. Хо·одне зи·ове сонце грі
ма·о·ютий – останній зи·овий·ісяць. Ве·ікі здібност
до·а·ювання вияви·ися у Тараса з дитинства.

Зе·ені я·инки вигина·и свої ко·ючі гі·ки. Пухнасти
·апатий сніг падає на зе·ю·ічний·ороз дуже щипа
об·иччя. Привітна кі·ната зустрічає тепло·. Зні·аєт
верхній одяг. Насо·оджуешся тел·о.

8. Перевірні або контрольні диктанти.

а) Над лісом встало сонце. Його проміння освітил
річку, кущі, стріхи хат села. Кругом тихо і прохолодно.
Тільки пташки щебечуть у гущавині дерев. Приємн
гуляти по лісу.

б) На галявині ріс могутній дуб. В акваріумі плавали
золоті рибки. Голубка сіла на моє плече. В садку росл
солодка малина. Микола допоміг товаришеві розв'язат
складні приклади.

Рукописні букви и, у

1. а) Вирізати з паперу або зліпити з пластиліну рукописні букви и, у. Вказати різницю їх написання та вимови. Буква и – два однакові елементи: дві палички з закругленням унизу, вправо. Звертаємо увагу на видимі артикуляцію звука [и] – язик внизу, зуби відкриті, губи у посмішці. Буква у – два елементи і паличка з закругленням унизу, вправо; довга паличка з петлею. Артикуляція звука [у] – язик внизу, зуби відкриті, губи «трубочкою».

б) Логопед артикулює без голосу по черзі звуки [у, и]. Учні зчитують із губ логопеда звук, повторюють його та показують відповідну букву:

и, и, у, у, и, у, и, у, и, и, у, у, и, у, и, у.

в) Пропонуємо учням писати пальцем або ручкою у повітрі по черзі букви и, у, називати, рахуючи їхні складові: и – одна паличка з закругленням унизу, друга паличка з закругленням унизу; у – одна паличка з закругленням унизу, друга довга паличка з петлею:

у, у, и, и, у, и, у, у, и, и, у, и, у, и.

2. Логопед називає слова зі звуками [и, у], учні виписують з почутих слів тільки букви и, у біля відповідних букв и, у.

Наприклад, почувши слова «рибу», «сиджу», учень записує:

біля и – и, и

біля у – у, у і т. д.

а) Звуки [и, у], букви и, у в середині слова:

сум, син, сук, лук, Крим, скрип, кум, рис, мул, муть, рись, тин, лин, туш, тур, клин, суд, слиз, слина;

тут, клич, клуб, куц, лис, клик, сидр, смик, сир, стук, синь, сич, стиль, струм, стиск, ступа, свист, свита, скунс, сумно.

б) Звуки [и, у], букви и, у в кінці слова:

сиджу, воли, ріжу, несу, столи, звуки, раки, пишу, їду, ложки, виделки, їду, стіни, ходжу, рушники, парасольки;

лежу, підручники, ручки, кладу, кричу, лелеки, марки, кличу, парти, дошки, перу, вчу, класи, шафи, чищу, книжки, зошити, раджу, кімнату, рагу, вони, раби.

3. а) Списати слова, підкреслити **и** – червоним олівцем, **у** – синім:

черевики	крупы	курага	куртки
жучки	кружки	кухня	вигляд
кенгуру	куниця	каблуки	кущі
жираф	курорти	купа	курятина
тигри	курси	кликати	курячий

б) Виписати слова з буквами **у**, **и** з підручника або будь-якої книжки у два стовпчики під буквами **у**, **и**. Підкреслити букви **у**, **и**.

4. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Окремі слова. Підкреслити **и**, **у**.

Зуміли, зробили, рубали, курчата, килим, сумки, сума, сила, синява, сукно, скриня, суглоб, сирота, бузок, сито, сухар, суша, ситець, синець, хуртовина, кулемет.

б) Речення. Підкреслити **и**, **у**.

Літак високо летів над містом. Внизу мигтіли вогні нічного міста. У літаку легко покачувало. По радіо передавали легку музику. Було затишно і приємно.

У кицьки Мурки гострі нігті. Вона дряпала килимок на підлозі, крісла. Мама сварила Мурку за це. Але Мурці не зовсім легко було відвикнути від своєї поганої звички.

5. Попереджувальні слухові диктанти.

а) Любіть книжку. Вона полегшить вам життя. Вона навчить вас шанувати людину і самих себе. Книжка окрилює розум і серце почуттям любові до світу, до людини. Любіть книжку – джерело знань.

б) Написав Гриць братові Васильку листа. Поклав листа у конверт. На конверті написав адресу. Кинув листа у поштову скриньку. І пішов лист до Василька.

6. Списати слова, замість крапок вставити букву **и** або **у**.

а) Окремі слова. Підкреслити **и**, **у**.

Др·г·й, кл·б, ч·тальня, гол·б, пр·йшл·, б·л·, в·к·н·л·, б·йн·й, рост·ть, тепл·х, др·жба, г·ска, натр·с·л·, м·х·, др·же, дар·ват·, майб·ття, ж·в·ть.

б) Речення. Підкреслити **и**, **у**.

У В'єтнамі · заповідн · к · є дерево шау. Йому · же понад 1000 років. В · сота ша · 70 метрів. Ш · р · на стовб · ра шість метрів. Ч · стота – запор · ка здоров'я. Обов'язково м · йте р · к · перед їдою.

в) Мама к · п · ла Федор · нов · чнівськ · форм ·. У магаз · ні б · л · шаф · нової форм ·. Паркан пофарб · вал · блак · тною фарбою. Мій тато д · же люб · ть ф · тбол. Я мрію стат · ф · тболістом.

7. Перевірні або контрольні диктанти.

а) У флаконі були запашні духи. Федір напився води з фляги. Наша сім'я маленька і дуже дружна. У четвер учні ходили на екскурсію. Петрик обгорнув зошит білим папером.

б) Діти посадили каштани на вулиці. Учні посадили цибулю і посіяли редиску. Першого вересня усі діти ідуть до школи. Вчителі радо зустрічають їх. Учні добре відпочили за літо.

Рукописні букви *и, ш*

1. а) Вирізати з паперу або зліпити з пластиліну рукописні букви *и, ш*. Вказати на різницю їх написання та вимову. Буква *и* – два елементи (дві однакові палички з закругленням вниз вправо). Звертаємо увагу учнів на те, що під час вимови звука [и] язик вниз, зуби відкриті, губи у посмішці. Буква *ш* – три однакові елементи (три однакові палички з закругленням униз вправо). Звертаємо увагу учнів на те, що під час вимови звука [ш] губи, зуби відкриті, кінчик язика догори, але не торкається піднебіння.

б) Пропонуємо учням писати пальцем або ручкою у повітрі черзі букви *и, ш*, рахуючи їх елементи та проговорюючи. Наприклад, *и* – один, два, язик вниз; *ш* – один, два, три, язик догори і т. д.

2. Логопед називає слова зі звуками [и, ш]. Учні виписують почутих слів тільки букви **и, ш** біля відповідних букв **И, Ш**.

а) Звуки [и, ш], букви **И, Ш** на початку та в кінці слова:

шапка, лапи, школа, столи, пасеш, ідеш, ложка, сорочки, шакал, ящірки, несеш, шкура, староста, стоянки, малюєш, шкури, парти.

б) Звуки [и, ш], букви **И, Ш** у середині слова:

кішка, дошка, пилка, пильний, паштет, пішки, писанка, пішка, писк, пішохід, пошепки, пихкач, пишний, порушник, пишність, пильно, пошта, килим, ризик, поштар, риба, пошук, рибний.

3. Списати слова, підкреслити букву **И** червоним олівцем, **Ш** – синім.

шапки	шарити	шахи
школи	шарманки	шахти
шкури	шаровари	шашки
шанувати	шарпати	шашлик
шансик	шататися	шепнути

4. Виписати слова з буквами **и**, **ш** з тексту у два стовпчики під буквами **и**, **ш**. Підкреслити букви **и**, **ш**.

а) Сливи ростуть на дереві слива. Пастушок пасе корів. Восени на сосні багато шишок. Ми любимо сидіти під вишнею. Маша вишивала рушник. Борис одяг шапку. Марина купила шоколад.

б) Виписати слова з буквами **и**, **ш** із підручника або будь-якої книжки в окремі стовпчики.

5. Попереджувальні зорові диктанти.

а) Окремі слова. Підкреслити **и**, **ш**.

Шматки, шуми, шуби, шоломи, шукати, прошу, машина, ворушити, кошик, кашка, шипіти, шнурувати, рушник, шторми, шпаки, ромашки.

б) Речення. Підкреслити **и**, **ш**.

Мишкові купили теплу шапку та штани. Кішка впіймала мишку. Шура пішла до школи. Швачка шие шовкове плаття. Маша одягла шапку, шубу, шарфик та взула валянки.

У Мишка є гармошка. Вибігла з нірки мишка. У шафі шарудить мишка. Шматок сальця шукає мишка. Нашій Шурі купили нову шубу. Менше говори, а більше діла твори.

6. Попереджувальні слухові диктанти. Підкреслювати **и**, **ш**.

а) Піший кінному не товариш. Кішка бігає за мишкою. Мишка бігає від кішки. У магазині є красиві шпалери. На дереві сидить шпақ.

б) Наша школа велика і затишна. Маша та Шура ходять у школу. Вони вішають шуби та шапки на вішалку. У школі шумно. Школярі прикрашають ялинку. Маша і Шура вирішили їм допомогти.

7. Гра «Згадати слова з буквами **и**, **ш**. Хто більше?».

8. Списати слова, замість крапок вставити букву **и** або **ш**. Підкреслити їх.

Ко · · к, с · то, боро · но, мі · ок, пр · горіла, ка · а, пта · ма · · нка, п · ен · ця, ка · тан, біль · е, кома · к · , гармо · поду · к · , горі · к · , обві · ал · , зай · ов, мен · е.

9. Списати речення, замість крапок вставити букву **и** або **ш**. Підкреслити їх.

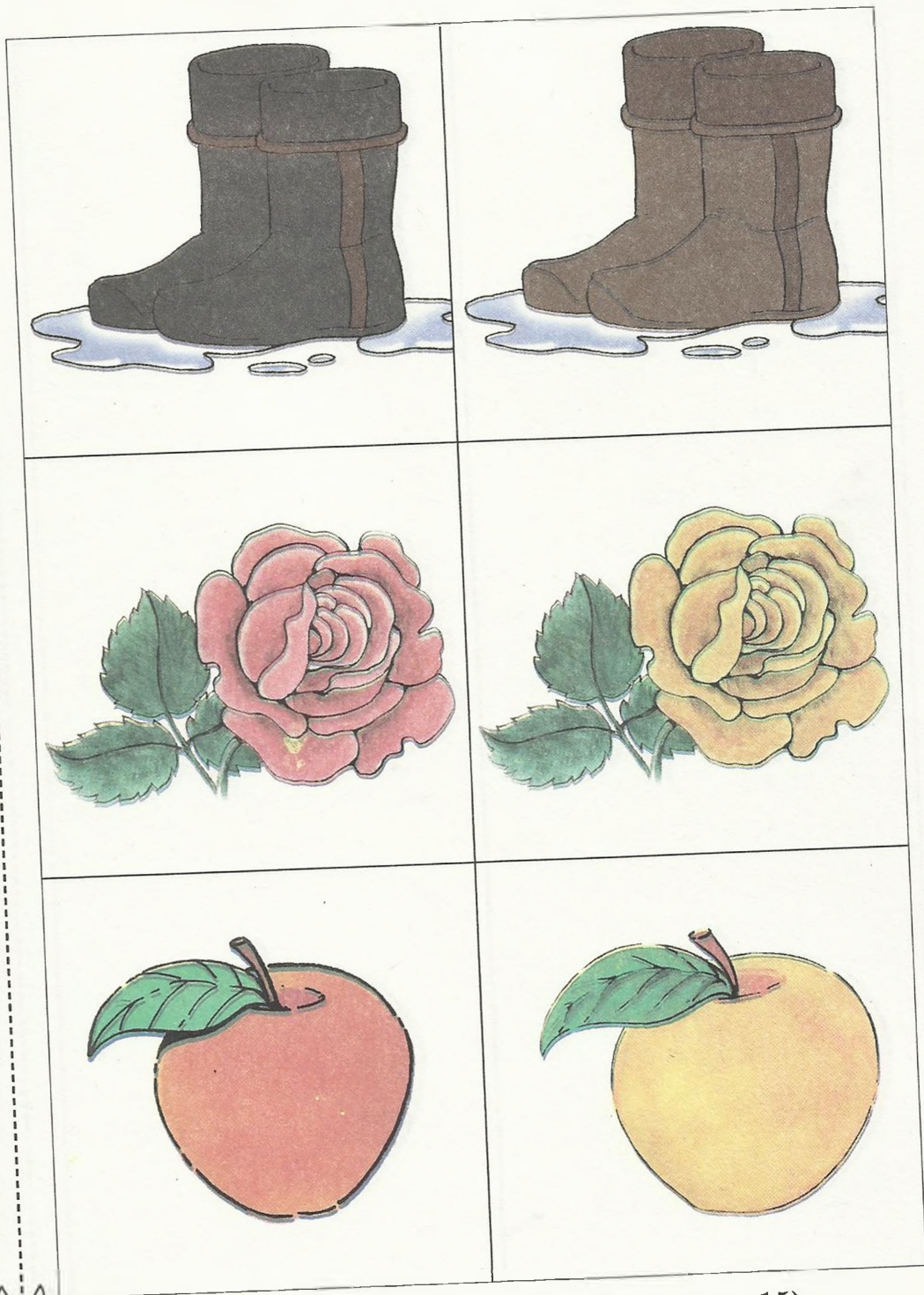
а) У М · · ка тато – · ахтар. Якось тато куп · в М · · нову теплу · апку. Він одягнув · убу, · арф · к та · · апку і пішов до · коли. · колярі похвал · л · його обн · М · · ко пр · гост · в · колярів · околадом.

б) Тато куп · в нову ш · ну для ма · · н · . На даху леж · ифер. У · афі леж · ть · апка. Ш · лом проколюють ді · М · ша · аруділа у · ухляді.

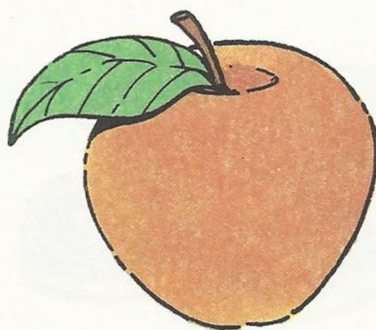
10. Перевірні або контрольні диктанти.

а) Сашко шилом проколов мішок. Мишко вимив ши · вуха. Білка тримає у лапах шишку. Мама шила шо · Маша їла шоколад. Шура одягла шубу.

б) Шахтарі спустились у шахту. Хокеїсти забили п · шайб. Маша накинула на плечі шаль. Миші заліз · шафу. Вони погризли кожущок. Мишко і Сашко гра · шахи.

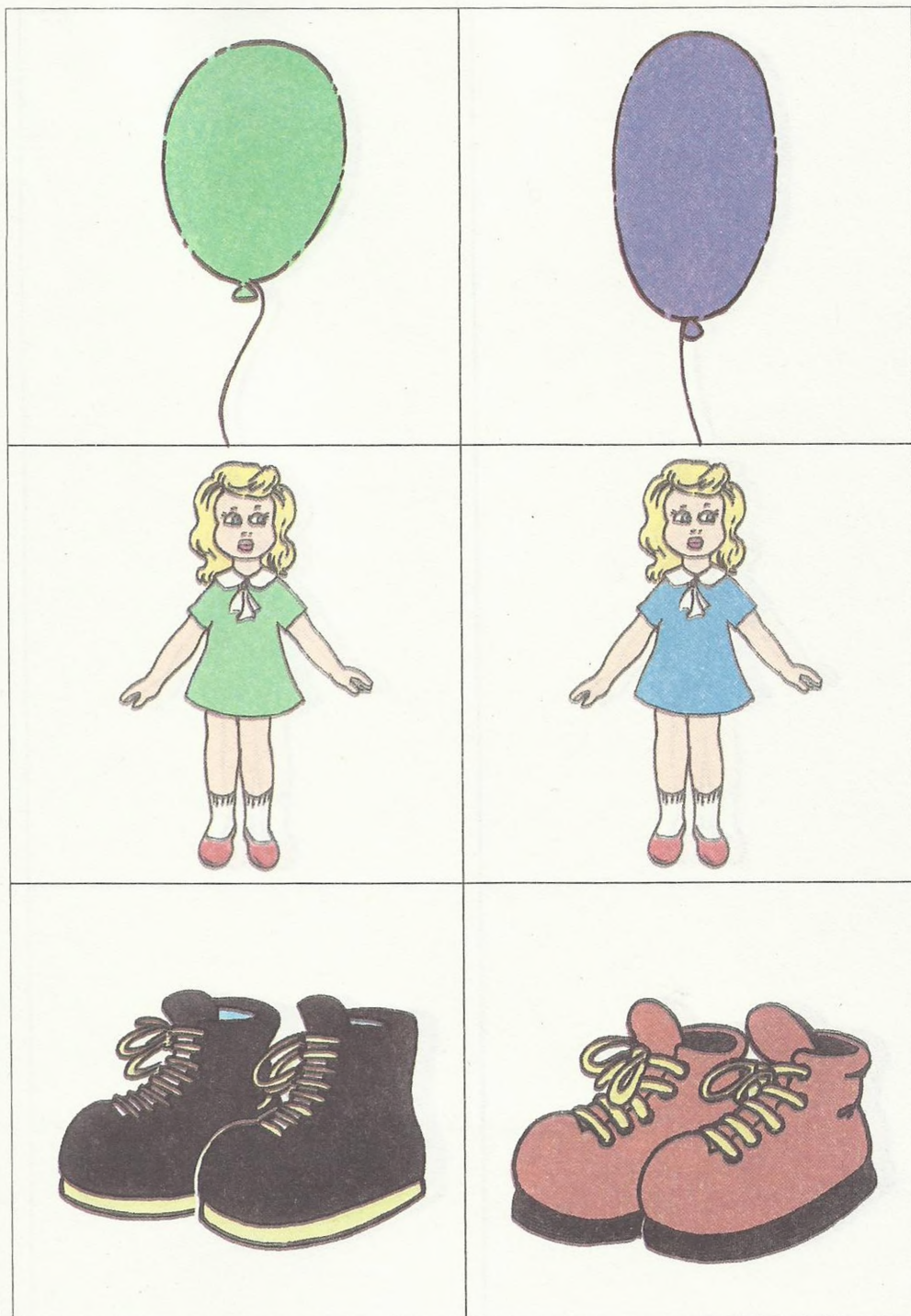

Примітка. Логопед розрізає на 6 частин (див. с. 15).

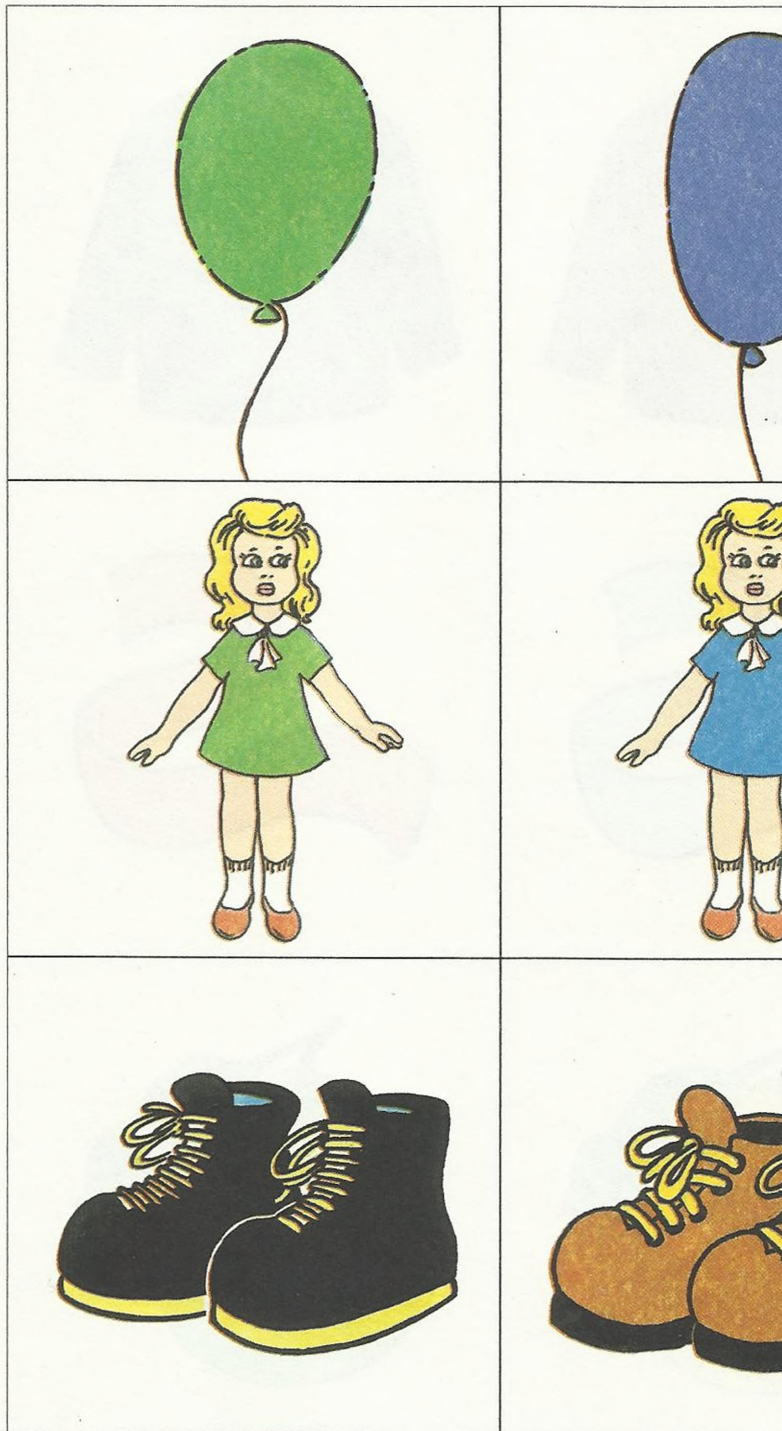

Примітка. Логопед розрізає на 6 частин.

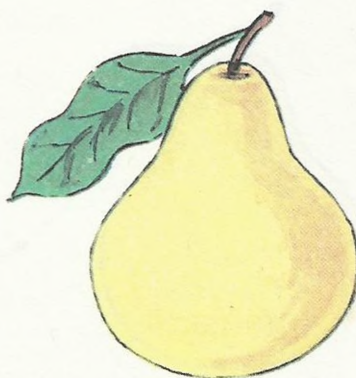
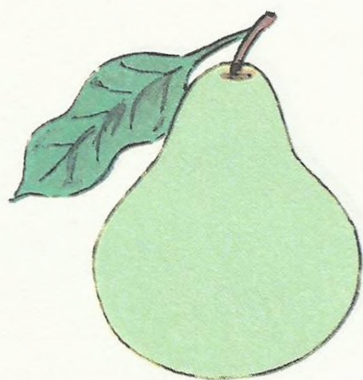
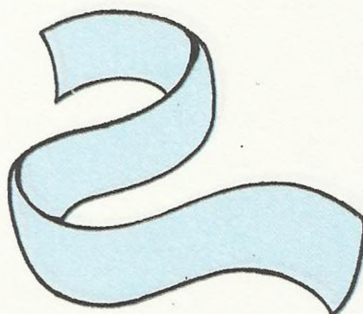
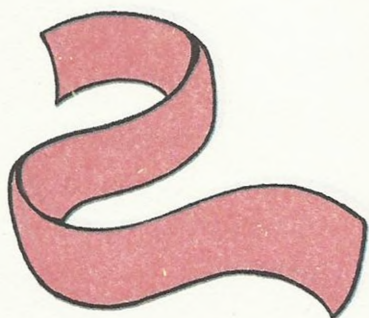
Додаток 1а

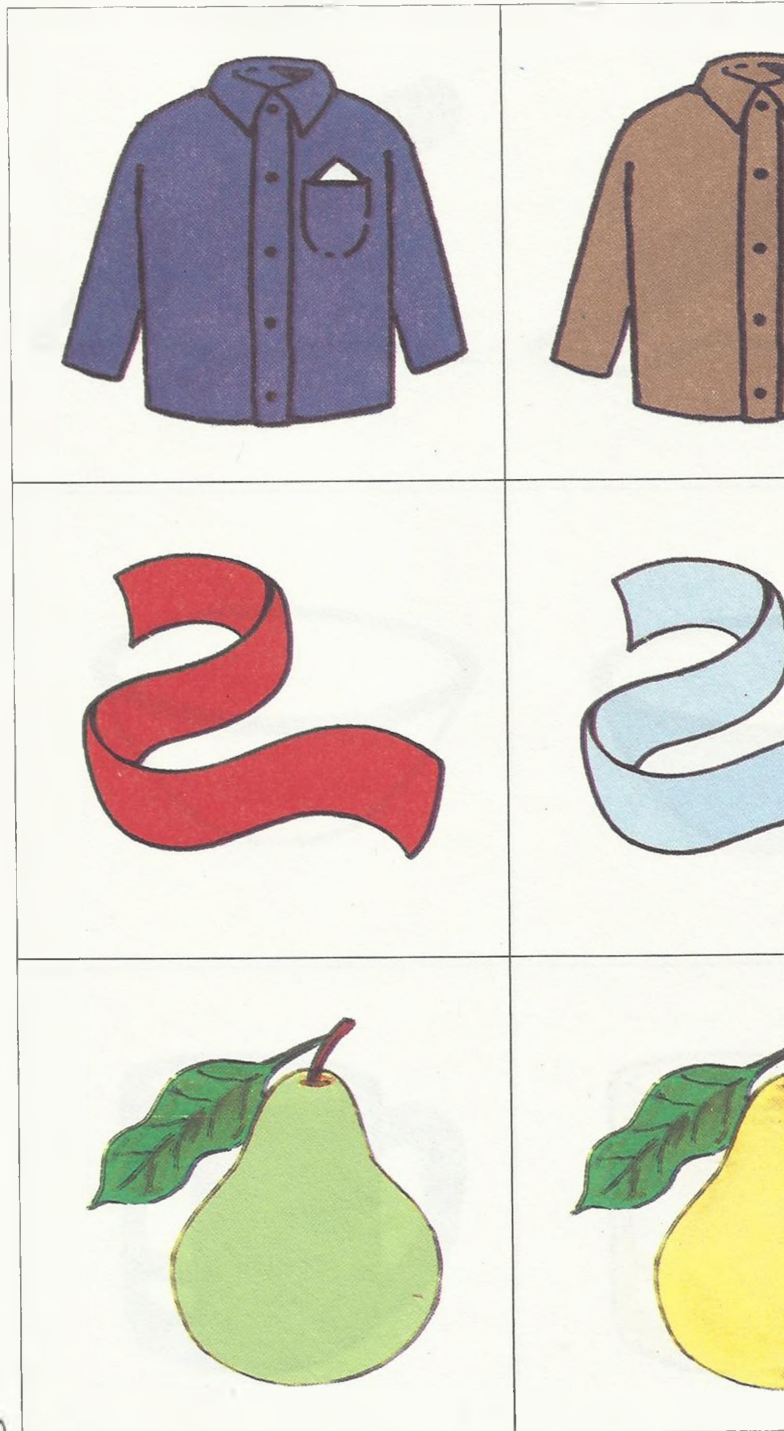
Примітка. Логопед розрізає на 6 частин.

Примітка. Логопед розрізає на 6 частин.

Примітка. Логопед розрізає на 6 частин (див. с. 15).

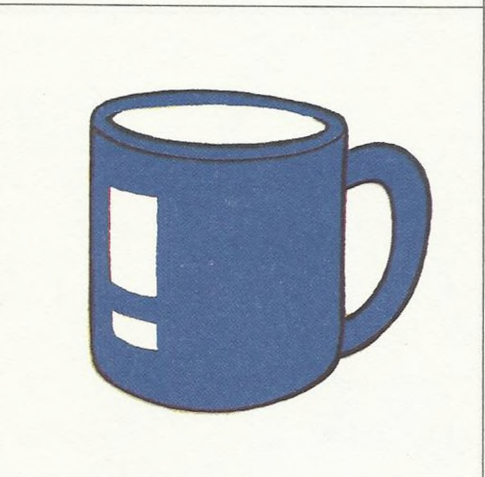
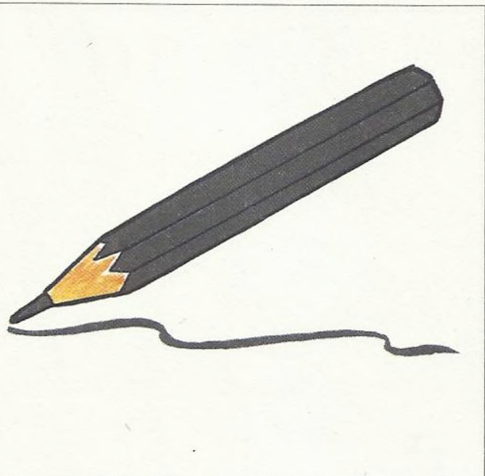

Примітка. Логопед розрізає на 6 частин (див. ...)

Примітка. Логопед розрізає на 6 частин (див. с. 15).

Примітка. Логопед розрізає на 6 частин (див

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10,

11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18

Л, Р, М, Н, В, Й

П
Т
К
Х
С
Ц
Ш
Ч

Б
Д
Г
Г
З
ДЗ
Ж
ДЖ

А

Я

Е

Є

И, І

ї

У

Ю

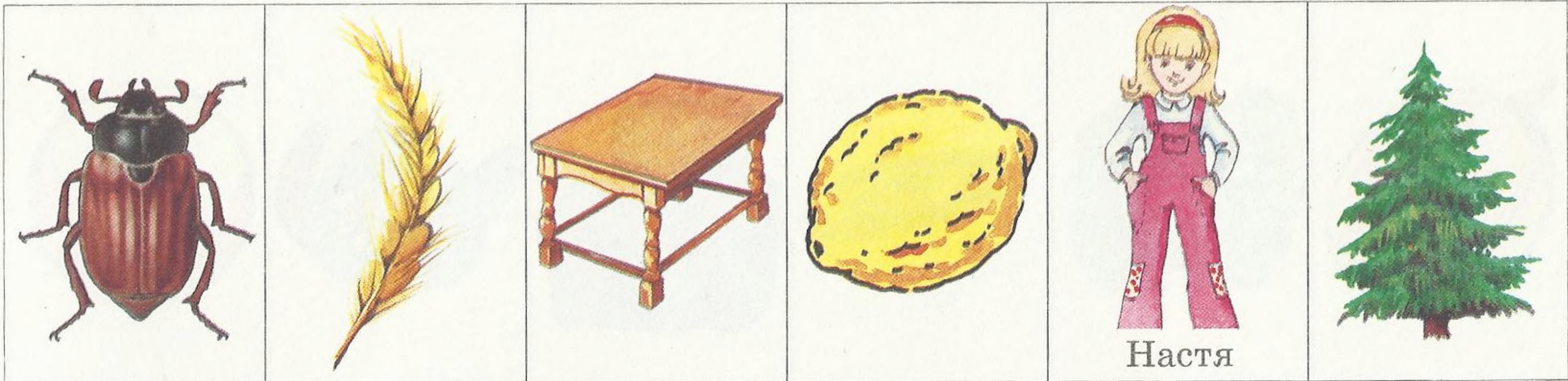
О

ьо

Ф, Щ, Ъ, ' (апостроф)

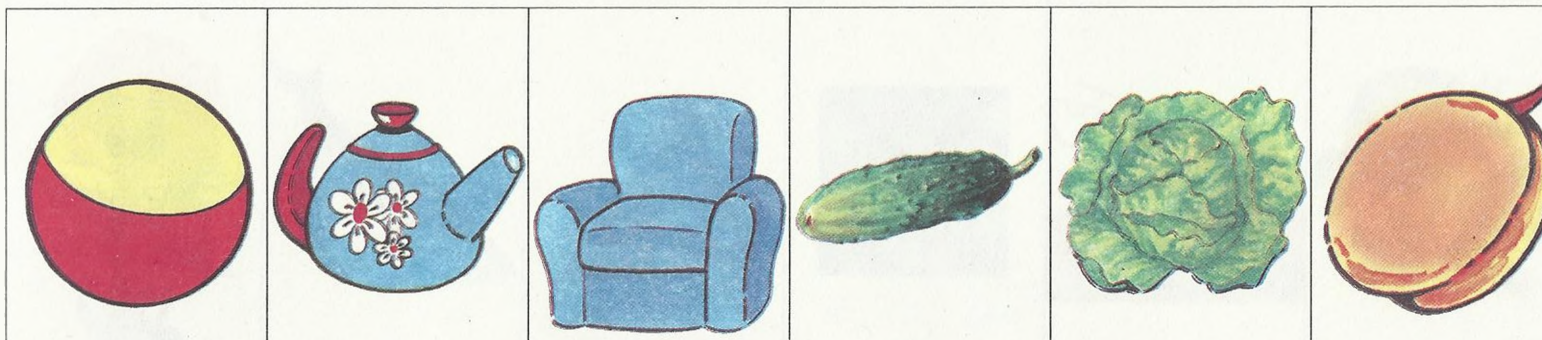
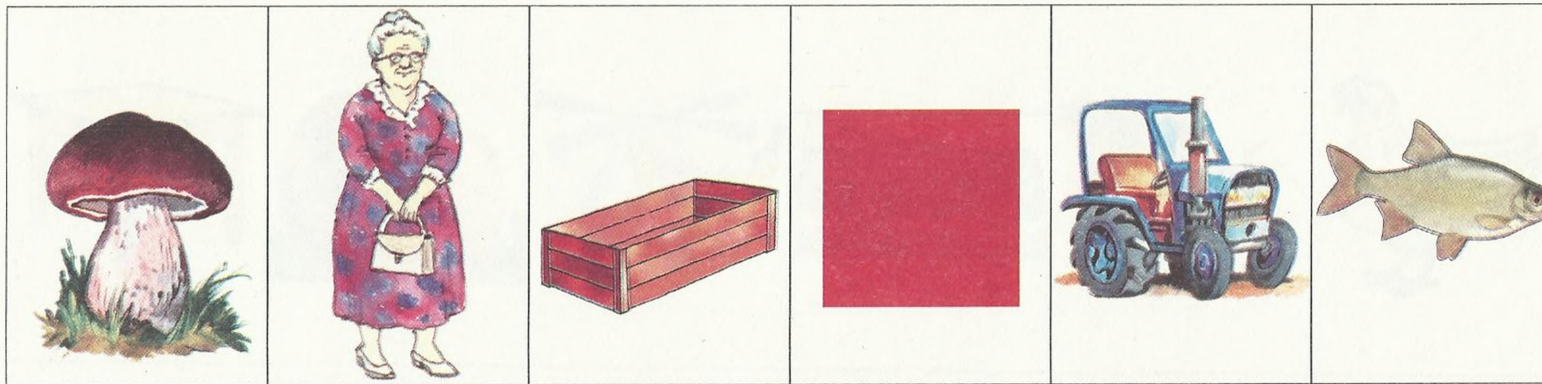
Додаток 3. Ланцюжок слів

Настя

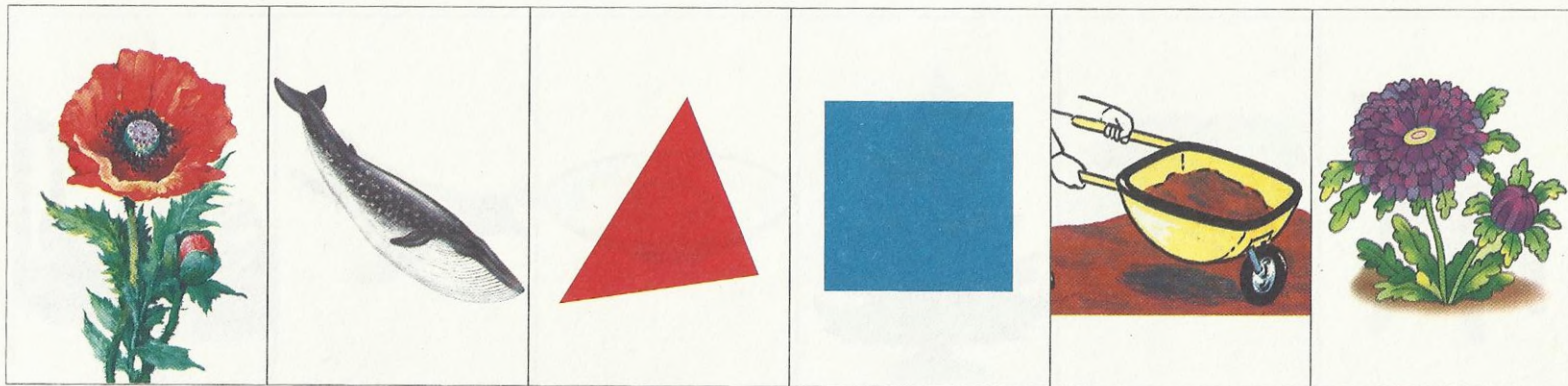
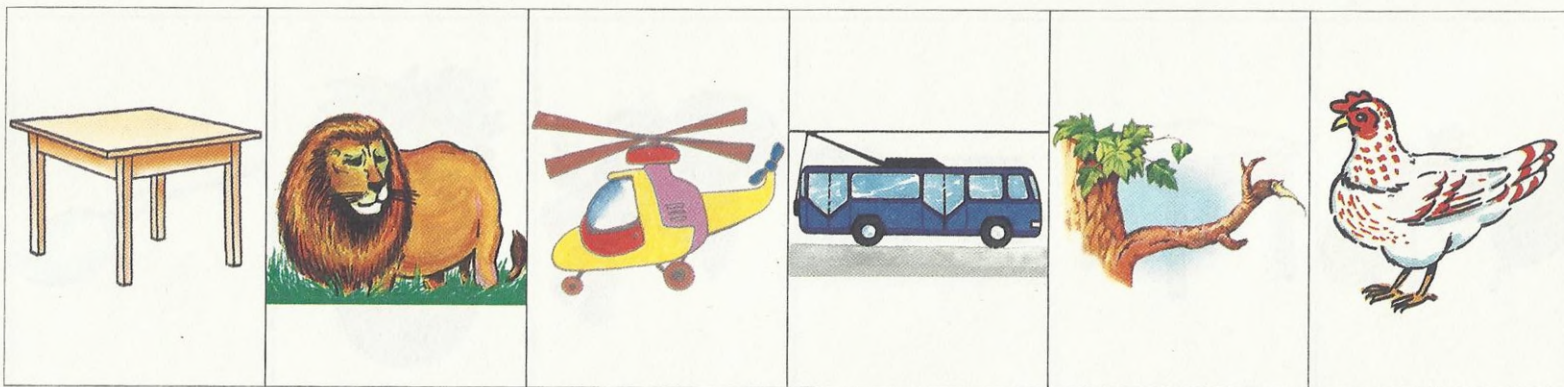

Додаток 3. Ланцюжок сл.

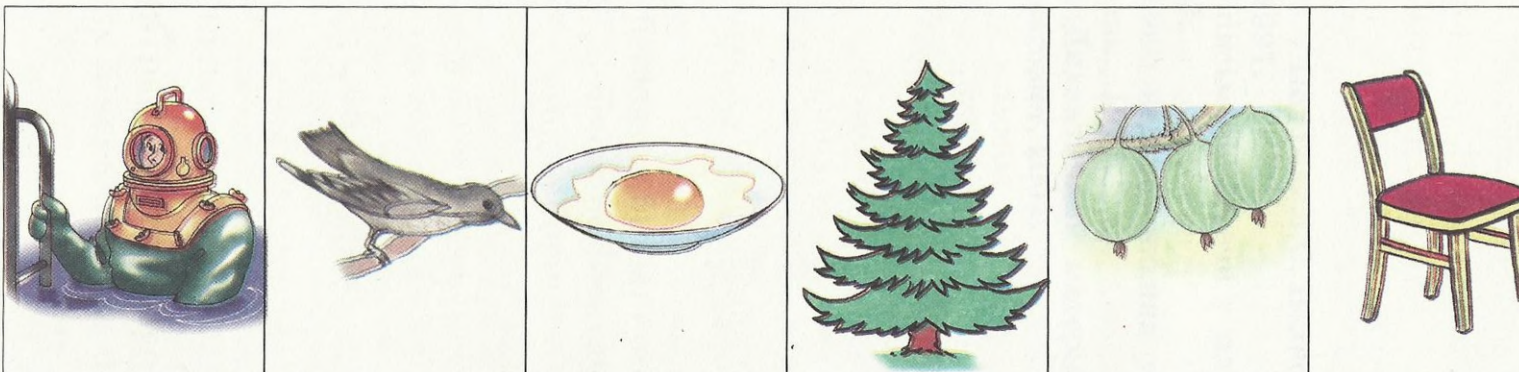

Додаток 3. Ланцюжок слів

Додаток 3. Ланцюжок с

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Хрестоматія по логопедії: В 2 т. / Под ред. Л.С. Волковой. – М.: Гуманит. издат. центр «Владос», 1997.
2. Садовникова И. Н. Нарушение письменной речи у младших школьников. – М.: Просвещение, 1983.
3. Винокур А. С. Подолання мовного недорозвинення у дітей молодшого шкільного віку. – К.: Рад. шк., 1977.
4. Блінова Г. Й., Пічугіна Т. В. Дидактичний матеріал для подолання вад письма у дітей. – К.: Благовіст, 2004.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
I розділ	
РОЗВИТОК ЗОРОВО-ПРОСТОРОВИХ ТА ЧАСОВИХ УЯВЛЕНЬ, ЗОРОВОЇ ПАМ'ЯТІ, УВАГИ, САМОКОНТРОЛЮ	9
Розвиток просторових уявлень	9
Розвиток часових уявлень	16
II розділ	
КОРЕКЦІЙНА РОБОТА НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ	18
Розвиток слухової уваги	18
Голосні звуки, позначення їх буквами, їх диференціація	19
Звуки [а, е] і букви Аа, Ее	19
Звуки [о, у] і букви Оо, Уу	22
Звуки [и, і] і букви Ии, Іі	26
Звуки [а, йа] і букви Аа, Яя. Звуки [йа], буква Я на початку слова, складу	29
Звуки [е, йе] і букви Ее, Єе. Звуки [йе], буква Є на початку слова, складу	31
Звуки [у, йу] і букви Уу, Юю. Звуки [йу], буква Ю на початку слова, складу	33
Звуки [і, йі] і букви Іі, Її	36
Наголос	39
Ненаголошені голосні [е], [и]	41
Приголосні звуки	44
Тверді та м'які приголосні звуки і їх диференціація	46
Позначення на письмі м'якості приголосних звуків буквою -ь-	46
Позначення м'якості приголосних звуків буквою І	51
Позначення м'якості приголосних звуків буквою Я	55
Позначення м'якості приголосних звуків буквою Ю	58
Позначення м'якості приголосних звуків буквою Є	62
Сполучення букв ЙО, БО	64
Диференціація звуків [т – т']	66
Диференціація звуків [д, д']	69
Диференціація звуків [с, с']	73
Диференціація звуків [з, з']	77
Диференціація звуків [ц, ц']	80
Диференціація звуків [с, с' – ц, ц']	83
Диференціація звуків [н, н']	89
Диференціація звуків [л, л']	93
Диференціація звуків [р, р']	97

Глухі та дзвінкі приголосні звуки та їх диференціація,	101
Звуки [п, б] і букви П, Б	101
Звуки [т, т' – д, д'] і букви Тт, Дд	107
Звуки [к – г, х – г] і букви К, Г, Х, Г	113
Звуки [с, с', з, з'] і букви Сс, Зз	120
Звуки [ш – ж] і букви Шш, Жж	127
Свистячі та шиплячі звуки	134
Звуки [с, с' – ш] і букви Сс, Шш	134
Звуки [з, з' – ж] і букви Зз, Жж	142
Звуки [дз, дз' – дж] і букви ДЗ, дз, ДЖ, дж	150
Звуки [ц, ц' – ч] і букви Цц, Чч	154
Звуки [с, с', ч] і букви Сс, Чч	161
Звук [ч], звукосполучення [шч] і букви Чч, Щщ	167
Звуки [л, л' – р, р'] і букви Лл, Рр	172
Звуки [ф, в] і букви Фф, Вв	183
III розділ	
КОРЕКЦІЙНА РОБОТА НА ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОМУ ТА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ. РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ	190
1. Збагачення словникового запасу	190
2. Аналіз речень	204
3. Уміння використовувати прийменники у самостійному мовленні	207
4. Узгодження у роді та числі різних частин мови (практично)	211
5. Змінювання іменників і прикметників за відмінками, узгодження їх із дієсловами у роді та числі	218
6. Закріплення відмінювання іменників та прикметників	242
IV розділ	
КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ПОДОЛАННЯ ГРАФІЧНИХ ПОМИЛОК НА ЗАМІНУ РУКОПИСНИХ БУКВ	258
Рукописні букви б, д	258
Рукописні букви н, т	261
Рукописні букви л, м	265
Рукописні букви и, у	269
Рукописні букви и, ш	272
Додатки	
Додаток 1а	275
Додаток 1б	299
Додаток 2	324
Додаток 3	325
Список використаної літератури	333

